Перекладач: Богдан Салик

Джерело: З книги: Подих смерті: Пригод. романи: К.— Молодь, 1989.

Розділ 1

Смерть завжди присутня у кожній хімічній лабораторії, але тисячі лаборантів працюють пліч-о-пліч із нею і не думають про кирпату. Просто забувають, що вона завжди поруч.

Одначе Луїс Брейд, доцент кафедри хімії, відтепер довіку пам'ятатиме про що, здавалося б, таку звичайну річ... Він стомлено сидів на стільці у захаращеній аспірантській лабораторії, сидів поруч зі Смертю і чітко усвідомлював її близькість. Чомусь саме тепер подих її став ще відчутніший, ще дужчий, хоча поліція вже давно поїхала й коридори знову спорожніли, а трупа жертви — Ральфа Нойфельда — вже не було в лабораторії.

Ба! Смерть усе ж витала тут. Невидима. Нечутна. Безтілесна.

Брейд скинув окуляри і почав поволі протирати скельця чистою, призначеною тільки для таких оказій, хустинкою. Затримав погляд на подвійному, спотвореному кривизною лінз відбитті свого обличчя — худорляве, воно виглядало неприродно заокругленим, а широкий тонкогубий рот здавався ще ширшим.

Хоч би тобі що, подумав Брейд не без подиву. Волосся таке саме темне, як і три години тому, зморщечок під очима теж не побільшало. Невже це можливе після всього?

Йому здавалося, ніби така близька зустріч зі Смертю не може не залишити хоча б якихось слідів.

Брейд наклав окуляри і ще раз озирнув лабораторію. Зрештою, чому саме сьогоднішній, трохи щільніший доторк до Смерті мав залишити якісь сліди? Адже майже такі самі зустрічі відбуваються тут щодня, щомиті, фактично щокроку.

Онде вона. Зачаїлася принаймні у половині флаконів з хімічними реактивами, а ними щільно заставлені всі полиці лабораторії! Кожен флакон зі Смертю має акуратну етикетку і заповнений певною кількістю різних, здебільшого досить гарних кристаликів. Більшість із них нагадують кристали звичайної кухонної солі.

До речі, кухонна сіль теж може вбити. Треба лише взяти достатню кількість. Більшість же цих, зовсім невинних на вигляд кристаликів зроблять своє діло значно швидше, ніж сіль. Деякі з них упораються і за хвилину, а то й швидше, треба лишень узяти відповідну дозу.

Діючи швидко чи повільно, завдаючи мук чи й ні, кожен з них може стати чудовим ліком на земну недолю — неможливість повороту до життя гарантується.

Брейд зітхнув. Такі кристалики, хтось неуважний чи забудькуватий легко міг сплутати зі звичайною сіллю. Зрештою, з ними завжди поводились досить легковажно — недбало насипали на папір, важачи або готуючи в колбах розчини, а все розсипане чи розбризкане потім просто змивали з лабораторного столу або ж абияк витирали паперовим рушником.

Часом усі ті смертоносні крихти чи краплини нашвидкуруч відмітали набік, щоб звільнити місце, скажімо, для сандвіча. А в мензурку, де тільки-но чаїлася та, перед ким усі рівні, наливали помаранчевий сік.

Були на полицях і флакони з ацетатом свинцю, званим ще свинцевим цукром, з огляду на смак цих смертодайних кристалів; з

нітратом барію, сірчанокислою міддю, біхроматом натрію та десятки інших надійних отрут.

І, звичайно ж, ціаністий калій. Брейд гадав, що поліція конфіскує його, але ніхто з криміналістів навіть не торкнувся флакона, де містилося принаймні півфунта Смерті, обмежившись побіжним оглядом полиць.

У ящиках під лабораторними столами стояли п'ятилітрові бутлі з концентрованими кислотами, серед них і сірчаною, струмінь якої може не тільки осліпити недотепу, а й залишити рубці на обличчі. У кутку навпроти видніли більші й менші балони зі стисненими газами, деякі заввишки з людину. Кожен з них міг зненацька вибухнути при порушенні простих правил безпеки, а то й призвести до підступного повільного отруєння.

Смерть може прийти не криючись чи підкрастися нишком, увійти через вуста або ж через ніс, може навіть скрадатися цілими роками, як, скажімо, смерть від ртутних краплинок, що напевно зрадила б себе лиховісним блиском зі щілин у підлозі та в усіляких закутках, якби згорнути шар пилу, що прикриває їх до часу.

Що й казати, Смерть чаїлася тут завжди, але ніхто про неї не думав. Аж поки, щоправда зрідка, котрийсь із тих, хто працював поруч із нею, раптом падав і не міг уже підвестись. Як оце сьогодні. Не міг уже підвестись більш ніколи...

Брейд заглянув у студентську лабораторію десь годин зо три тому. Реакція окислення в його експерименті відбувалася бурхливо. Завдяки нещодавно поставленому свіжому балонові з киснем газ невпинно й рівномірно надходив у реактор. Все це наготовано на ніч; тепер Брейд мав залагодити ще одну дрібну справу й рушати додому, де о п'ятій на нього мав чекати старий Кеп Ансон.

Як пояснював Брейд згодом, наприкінці дня він за давньою звичкою завжди обходив усі лабораторії, щоб попрощатися з тими, хто ще працював. А сьогодні він ще й намірявся попросити трохи стандартизованого десятимолярного розчину соляної кислоти у Ральфа Нойфельда, славного на весь факультет своїм умінням напрочуд сумлінно готувати стандартизовані реагенти.

Ральф лежав грудьми на стеатитовій поверхні столу витяжної шафи, відвернувши обличчя від дверей.

Брейд здивовано звів брови. Для такого дисциплінованого й старанного експериментатора, як Нойфельд, річ просто неймовірна! Адже молодий хімік, проводячи експеримент у витяжній шафі, повинен опустити рухому переділку з захисним вікном між собою та киплячими хімікатами. Тоді легкозаймисті шкідливі чи й отруйні випари зоставатимуться всередині шафи й виганятимуться звідти вентиляторами витяжної системи.

Чи ж не диво — побачити захисне вікно витяжної шафи піднятим, а опущену на лікоть голову експериментатора всередині неї.

— Ральфе!— гукнув Брейд і рушив до аспіранта, нечутно ступаючи по викладеній еластичним покриттям підлозі. Підійшовши, поклав руку йому на плече і завмер — від дотику Ральфове тіло почало негнучко зсуватися додолу. Імпульсивно, охоплений страшним передчуттям, Брейд рвучко повернув до себе Ральфове обличчя. Ясне, коротко стрижене волосся, як завжди, хвилями спадало на чоло, але очі Ральфові привітали його осклілим поглядом з-під приплющених повік.

Лице мерця ніколи не сплутаєш з обличчям сплячого чи п'яного!

Так, то була Смерть. Рука Брейдова не намацала пульсу й відчула, що тіло встигло захолонути, а Брейдів витончений нюх хіміка вловив ледь чутний запах мигдалю.

Брейд судомно ковтнув слину,— в горлі йому враз пересохло,— і став накручувати телефонний номер поблизького медучилища. Тамуючи хвилювання і тремтіння у голосі, він попросив з'єднати його зі своїм добрим знайомим — лікарем Шалтером. Потім зателефонував у поліцію.

Наступний дзвінок був у деканат, але професор Артур Літелбі, як виявилось, вийшов кудись іще ополудні та й досі не повернувся. Тоді він офіційно повідомив про лихо та про найперші свої дії його секретарку й попросив поки що не розголошувати новини.

Відтак Брейд перейшов у свою лабораторію, перепинив доступ кисню в реактор, відкрив його і зняв нагрітий кожух. Доведеться облишити цю роботу, подумав він. Зараз є важливіші справи. Прикипів очима до стрілок манометрів кисневого балона, але так і не зміг розрізнити їхніх показів — мозок відмовлявся сприймати циферію.

Потім, відчуваючи, як гусне довкола гнітюча пустка тиші, повернувся у лабораторію загиблого, впевнився, що зачинив двері на засувку, сів і почав чекати. Поряд зі Смертю.

Лікар Іван Шалтер легенько постукав у двері, й Брейд впустив його. Огляд тіла не забрав багато часу.

— Він помер годин зо дві тому. Ціанід! — коротко резюмував Шалтер.

Брейд кивнув на знак згоди.

— Я теж так гадав.

Шалтер зачесав назад своє сиве волосся, відкриваючи лоба та гладеньке лице, ще лискучіше від дрібних краплинок поту.

— Боюсь, ця справа наробить галасу. Я майже певен, що так воно й буде,— додав Шалтер.

— А ви знає... А ви знали його? — затинаючись, поспитав Брейд.

— Так, я зустрічав його. Він брав книжки у нашій бібліотеці й не повертав їх. Я навіть мусив якось посилати до нього цілий виводок бібліотекарок по конче потрібну мені книжку. А він тримався так нетактовно, що довів одну з них до сліз. Щоправда, тепер це вже не має ніякого значення.

Шалтер попрощався і вийшов.

Прибулий з поліцією медексперт погодився з діагнозом, похапцем зробив кілька нотаток і зник. Зробили й кілька знімків у різних ракурсах, і останки Ральфа, загорнуті в простирадло, назавжди покинули лабораторію.

Залишився лише один, огрядний поліцай у цивільному. Махнувши посвідченням, він назвався Джеком Дохені. Мав повні, трохи брезклі щоки і товстий, досить дивного тембру голос.

— Ральф Нойфельд,— старанно, майже по складах вимовив Дохені, ніби чекаючи від Брейда підтвердження правильності свого прізвища.— Чи є в нього близькі родичі, з якими можна б зв'язатись?

Брейд задумливо звів очі:

— У нього є мати. Адресу вам дадуть у деканаті.

— Добре, ми перевіримо. А тепер трохи для протоколу. Як, на вашу думку, це могло статися?

— Не знаю. Я знайшов його неживим.

— Чи мав він якісь клопоти з наукою?

— Ні, з роботою у нього все було гладенько. Ви подумали про самогубство?

— Самогубці часом вдаються до ціаністого калію.

— Якщо він мав намір піти з життя, то навіщо так ретельно приготував усе для експерименту?

Дохені з деяким сумнівом окинув поглядом лабораторію.

— Скажіть, професоре, чи міг би це бути чистий випадок? На таких справах я погано розуміюсь.— З цими словами він красномовно обвів тупим, наче обрубаним, великим пальцем полиці з хімікатами.

— Звичайно, міг,— почав Брейд.— Ральф саме проводив низку експериментів: мав розкласти оцтовокислий натрій шляхом взаємодії суміші...

— Зачекайте-но,— перебив його Дохені,— натрій який? Брейд терпляче повторив назву по складах, і Дохені ретельно записав її.

— Суміш якийсь час кипить,— провадив Брейд,— потім додають ацетату, суміш окислюється, і утворюється оцтова кислота.

— Вона отруйна?

— Не дуже. Адже ми вживаємо її з оцтом. Зрештою, вона й надає йому такого специфічного запаху. То її запах. Але річ не в тім. Ральф мусив узяти ціаністий натрій замість оцтовокислого.

— Як це могло статися? Чи ж вони схожі?

— Гляньте самі.— Брейд узяв з полиці два брунатні флакони. Вони мали однакові розміри й однакові етикетки з назвами хімікатів. На етикетці флакона з ціаністим натрієм виднів червоний напис "Отрута".

Брейд відкрутив ковпачки обох флаконів, і Дохені обережно, але пильно заглянув усередину кожного.

— Чи не хочете ви сказати, що вони завжди стоять отак поряд на полиці? — запитав він.

— Так,— відказав Брейд.— Хімікати розміщені на полицях в алфавітному порядку.

— І ви не тримаєте ціаніди під ключем?

— Ні.— Брейд починав відчувати напруження: слід було пильнувати за кожним своїм словом, щоб уникнути якогось непоправного хибного кроку.

Дохені насупився:

— Здається, ви вскочили у халепу, докторе. Якщо родичі цього хлопця захочуть зчинити галас і висунуть звинувачення у недбальстві, університетові доведеться шукати адвокатів, які б згодились узятися до цієї важкої роботи.

Брейд тріпнув головою.

— Аж ніяк. Половина реагентів, тобто хімікатів, що ви бачите на цих полицях, сильні отрути. Хіміки знають це, саме тому їм і не загрожує

небезпека. Ну ось, скажімо, ваш револьвер, він же заряджений? Проте це зовсім не означає, що ви стрілятимете в себе, га?

— Можливо, це й так, коли йдеться про хіміків. Але. ж мова мовиться про студента, правильно?

— Ба, Ральф не був студент — він був дипломований фахівець, мав ступінь бакалавра, одержаний ще чотири роки тому. Відтоді він працював над докторською дисертацією. Ральф був добірний фахівець, такі мають право, працювати самостійно, без нагляду. Зрештою, всі наші аспіранти так працюють. Ще й від того більше, самі проводять лабораторні заняття зі студентами.

— Він працював тут сам?

— Ні, звичайно, ні. Лабораторія закріплюється за двома аспірантами. Ральфів напарник — Грегорі Сімпсон.

— Він був тут сьогодні?

— Ні. У четвер він має багато занять зі студентами і не приходить зовсім. В усякому разі в цю лабораторію.

— Отже, Ральф Нойфельд був тут сам?

— Еге ж. Сам.

— Чи цей Нойфельд добрий аспірант? — вів далі Дохені.

— Навіть дуже.

— Тоді як же він міг так помилитись? Адже, взявши помилково ціанід, він мав помітити брак оцтового запаху і мерщій дати хода, чи не так?

Кругле обличчя детектива здавалося не менш простодушним, як хвилину тому, та й наївно невинний вираз очей ніби не змінився, а все ж Брейд спохмурнів і замислився.

— Гадаю, саме брак оцтового запаху і призвів до фатального кінця,— урешті озвався він.— Під час окислення ціаніду натрію утворюється ціаністий водень, який за температури кипіння води є газ і випаровується разом з водою. А ціаністий водень — смертельна отрута і діє миттю.

— Чи не цей, власне, газ використовують, виконуючи смертні вироки на Заході? — перебив Дохені.

— Цей. І одержують його окисленням ціанідів. Отож Ральф проводив черговий експеримент у витяжній шафі, звідки вентилятор висмоктує майже всі випари, але навіть там мало б хоч трохи відгонити оцтом. Та цього разу, як зрештою ви й самі припустили, звичного запаху не було, і Ральф, мабуть, чи не подумав, що тут щось негаразд.

— Угу,— притакнув детектив.

— Але замість тікати, Ральф, напевно, інстинктивно нахилився до розчину і потяг носом, аби впевнитись, чи й справді не чути оцту. А от цього не повинен робити жоден хімік, якщо не знає, з чим має справу, чи поки не вжив надзвичайних заходів остороги. Ральф же, принаймні так мені здається, здивований ходом реакції, на мить забув про це.

— Отже, ви гадаєте, ніби Ральф нахилився до реторти і вдихнув випари?

— Гадаю, так. Голова його була всередині витяжної шафи, коли я знайшов його.

— І смерть була миттєва?

— Майже.

— Ну що ж. А скажіть-но, професоре, якщо я тут запалю, ми не злетимо в повітря наче пороховий погріб?

— Тепер такої небезпеки нема.

Дохені запалив сигару, і задоволення, в якому він так довго собі відмовляв, з'явилося на його обличчі.

— Тепер, професоре, даймо всьому лад. Отже, є молодик, який хоче використати а-це-тат натрію (чи не здається вам, що я вже розмовляю, наче хімік-професіонал), але чомусь цього не робить. Натомість сягає до полиці і бере звідти зовсім інший флакон. Ось як я тепер.— З цими словами Дохені простяг руку до флакона з ціанідом натрію, обережно взяв його і провадив: — Далі він ставить флакон сюди і бере з нього трохи порошку. До речі, як він це робить? Просто висипає?

— Ні, він послуговується шпателем, це така пласка металева лопатка. Потім ще треба зважити реактив у маленькому контейнері,

— Ну гаразд. Вважаймо, що він виконав певні дії.— Дохені поставив флакон на стіл біля витяжної шафи. Пильно глянув на флакон і перевів погляд на Брейда: — Чи так це було?

— Гадаю, так,— озвався Брейд.

— Це узгоджується з тим, що ви побачили, увійшовши до лабораторії? І ніщо не здалося вам дивним, недоречним?

Брейдові привиділося, ніби очі у детектива хитрувато зблиснули, але він вирішив, що це оманне враження, і тріпнув головою.

— Ні. А вам?

Дохені знизав плечима, пригладив ріденьке волосся:

— Загалом нещастя кояться всюди, але найчастіше в таких місцях, як тут, де на них аж напрошуються.— З цими словами він згорнув записничок, де робив нотатки, і сховав у внутрішню кишеню піджака.

— Сподіваюсь, можна буде завжди зв'язатися з вами при потребі.

— Певна річ.

— І ще одне. Хотів би вам дещо порадити, професоре, як чоловік сторонній, далекий від хімії. Тримайте ціаніди під ключем!

— Я візьму це до уваги,—дипломатично відказав Брейд і додав: — До речі, Ральф мав ключа до цієї лабораторії. Чи не можна б його одержати назад, коли він стане вам непотрібний?

— Безумовно. Що ж, професоре, бережіть себе. Остерігайтесь флаконів зі схожими етикетками. Не переплутайте їх!

— Намагатимусь,— пообіцяв на прощання Брейд.

І ось Брейд знову лишився на самоті, розглядає своє відбиття у скельцях окулярів і дивиться в обличчя Смерті, зачаєної у кожнім закутку лабораторії.

Він згадав про дружину. Доріс напевно стурбована: вона чекала його сьогодні раніше, оскільки о п'ятій мав прийти Кеп Ансон. (О боже! Пунктуальний Кеп Ансон напевно образиться і при нагоді висловить свій осуд,— заклопотано подумав Брейд. Він напевно вважатиме це не тільки особистою образою, а й неповагою до його дорогоцінного рукопису. Але чим тут можна було зарадити?)

Брейд глянув на годинника. Майже сьома, а він ще навіть не може вийти. Спершу треба залагодити деякі справи.

Він опустив задимлені жалюзі й увімкнув горішнє світло, щоб посилити тьмяне світло настільної лампи. Студії на вечірніх підготовчих курсах ще не почались, і дім був фактично порожній. Групка студентів та службовців, зацікавлених прибуттям поліції, розійшлася відразу після її від'їзду.

Брейд був вдячний долі за це, за цю самотність.

Він мав нагальну роботу і вкрай потребував самотності, яку нарешті мав.

Розділ 2

А потім була довга, як ніколи досі, дорога додому, звісно, довга не в розумінні тривалості поїздки. Незвичайна темрява надавала навколишньому світові дивного, холодного й примарного вигляду. Вуличний рух — і той немовби став іншим. Барвисті плями на річковій гладіні — мішанина відсвітів міських вогнів — тільки підкреслювали цю примарність.

Ніби примарність мого життя,— подумав Брейд.

Моє життя — це втеча, постійна втеча від життєвих знегод, і нічого більше. Чотири роки коледжу, що збіглися з роками затяжної кризи, він

протримався завдяки допомозі з фонду нью-йоркської академії. А державна допомога у ті часи,— з гіркотою згадував Брейд,— коли й не була милостинею, то принаймні мала сильний присмак добродійності. Після коледжу, незважаючи на тремоло прощальних промов і ректорове напучення "стати обличчям до життя", виголошене приглушеним басом, Брейд не покинув обплетених плющем мурів "альма-матер", він просто міняв факультети, як міняють місця сховку.

Поволі, крок за кроком, спинався він сходами науки. Науковий ступінь магістра, потім докторська дисертація, написана під керівництвом Кепа Ансона, дали змогу піднестися з посади асистента до теперішньої — доцента кафедри хімії.

Але все це навряд чи назвеш життям.

Університет був частиною життя, одначе лише настільки, наскільки, приміром, вир є частиною потоку. Бистриною потоку були студенти: струмки та річки їхнього дитинства приносили їх здалеку, щоб, злившись докупи, промчати повз Брейда і понести їх далі по світу, якого він уже ніколи не звідає. Бо приречений і далі залишатись і крутитися в цій незмінній навчальній круговерті.

З плином літ студенти ніби молодшали. В перші роки, ще на посаді асистента, він навіть відчував певну незручність, адже студенти були майже його ровесники. А тепер (скільки ж це років промайнуло? О боже, невже сімнадцять?) уже давно не було потреби дбати про солідність. Студенти легко читали вік по обличчю або, скажімо, по венах на руках.

Звертались до нього завжди чемно й величали тільки професором. Віддавали належне людині, яка чимраз більше старіла у цьому світі вічної юності.

Однак навіть тут, усередині виру університетського життя, були певні цінності, більш або менш вагомі на чинній тільки тут уявній шкалі.

Брейд, наприклад, стояв зараз перед зачарованою межею — однією з поділок цієї шкали — між одержаним Брейдом ще одинадцять років тому званням доцента і наступним — званням ад'юнкт-професора. Ось уже протягом трьох останніх років йому фактично не давали одержати цього звання.

Були ще й магічні слова: "штатна посада" і "забезпечене майбутнє" — по той бік межі. А по цей бік він лише доцент і міг бути звільненим з посади з будь-якого приводу, а то й без жодних підстав та пояснень. Досить було просто не поновити контракту. Натомість по той бік як ад'юнкт-професор він підлягав би звільненню тільки з дуже поважної причини, чого майже не бувало. По суті, він був би забезпечений на все життя. Але тепер, через смерть його аспіранта, ця магічна лінія знову віддалилася і, хтозна, чи не на недосяжну відстань.

Брейд міцніше стис губи і звернув на свою вулицю. Уже було видно світло його будинку — воно цідилося крізь гілки платанів, що росли перед фасадом.

Доріс, безперечно, потерпатиме за його підвищення. І Брейд уже немовби чув свої виправдання: мовляв, він не може відповідати за все, що сталося.

Та чи це справді так? — подумки запитав він себе.

Доріс зустріла його на порозі. Щойно він побачив з авто відхилену фіранку в вікні вітальні, як уже знав, що вона очікує його.

Мабуть, треба було зателефонувати,— винувато подумав Брейд. Звичайно, часами він затримувався на роботі, нічого страшного тут не було. А все ж...

Сказати по правді, зараз він свідомо уникав розмови з Доріс. Бо що ж, на бога, можна їй тепер сказати?

Перепрошуватися за те, що не подзвонив? Завести розмову на нейтральну тему? Спитати про Ансона?

Щось таке вже було колись після факультетського вечора, де він надто відверто задивлявся на дружину одного з аспірантів, яка очевидячки намагалась коштом глибокого декольте поліпшити чоловікові справи. Того разу, згадав Брейд, повернувшись додому, він бадьоро вигукнув: "А чи не випити нам, хай йому чорт, чогось міцненького?"

Тоді це подіяло. Доріс так і не порушила болючої теми ні вночі, ні наступного ранку, ані будь-коли пізніше.

Чи не повестися так і сьогодні? — розважав Брейд.

Проте все саме собою розв'язалося, коли Доріс, відступивши вбік, щоб пропустити його в кімнату, сказала:

— Я вже знаю. Який жах!

Доріс була майже його зросту, чорнява, лице без жодної зморщечки, хоча обоє були одного віку. Шкіра навколо очей і в кутиках вуст залишилась така сама ніжна, як і в ті часи, коли вони ще разом ходили до коледжу. Натомість риси обличчя ледь загострилися, наче м'яку та ніжну його шкіру нап'яли на якийсь твердий копил.

Брейд глянув на неї так, ніби побачив уперше.

— Ти знаєш про все? Звідки? Тільки не кажи мені, що з... з телебачення,— допитувався він, а сам почував себе дурнем.

— Дзвонила секретарка деканату,— пояснила Доріс, зачиняючи за ним двері.

— Джін Макріс?

— Джін. Вона розповіла, що скоїлось, як загинув Ральф. Сказала, що ти, мабуть, повернешся пізніше і, напевно, не доторкнешся до їжі. Здається, їй дуже важило, щоб я повелася з тобою лагідно і з розумінням. Цікаво, чому це вона такої низької думки про мене як про твою дружину?

— Не бери до серця, Доріс,— іронічно відповів Брейд, похитавши головою.— Це в стилі Джін.

Він стомлено впав у фотель, недбало кинувши піджак на бильце, хоча звичайно Брейд був великий акуратист у повсякденному житті. (Прояви неврозу він звичайно ставив на карб хімічним дослідженням, а Доріс вважала їх наслідком деспотизму його матері.)

— Джінні уже спить? — запитав Брейд.

— Атож.

— Вона ще не знає про нещастя?

— Поки що ні.— Доріс узяла піджак і подалась у передпокій, аби повісити його у стінну шафу, і вже звідти Брейд почув її приглушений голос.

— Тобі щось принести?

— Що ти маєш на увазі?

— Може б, ти все-таки щось із'їв?

— Ні. З душі верне. Принаймні тепер.

— Тоді щось випий.— Остання пропозиція вже не мала питальної форми.

І хоча Брейд ніколи не був охотником випити, тепер він і гадки не мав відмовлятися. (Раптом він пошкодував, що Джінні пішла спати так незвично рано. Тільки вона могла хоч трохи зняти напругу цього страшного дня).

Доріс поралась у їдальні біля вбудованого бару з мізерним запасом напоїв.

Брейд дивився на неї, і невеселі думки снувалися йому в голові. Чому так кепсько складається така сила зовсім нібито відмінних речей? Відколи він одружився, світ стоїть перед лицем ядерної катастрофи. Коли він був маленький, його сім'я спізнала лихоліття кризи. Невже все його життя минає серед суцільних руїн, а він навіть не здає собі в цьому справи, бо нічого іншого на віку й не бачив?

Доріс майнула на кухню взяти льоду, содової води й за мить вернулася з готовими напоями. Сіла на подушечку біля крісла й запитливо підвела на нього свої широко поставлені карі очі. Яке ж бо в неї гарне обличчя, мимоволі подумав Брейд.

— Як це було насправді? — запитала вона.— Оскільки я зрозуміла, якась випадковість?

Не відриваючись, маленькими ковточками Брейд вихилив із половину келиха. Хрипко закашлявся, але почув себе краще.

— Схоже, замість ацетату натрію він узяв ціаністий натрій.

Брейд не мав наміру вдаватись у подробиці. Щоправда, Доріс не хімік, але спілкуючися з ним так тісно багато років, вона засвоїла основну термінологію.

— О боже! — скрикнула вона.— Це так страшно, Лу, але, зрештою, відповідальність на тебе не падає, чи не так?

— Ні, звичайно, ні.— Брейд пильно розглядав свій напій.— А що сказав Кеп Ансон, коли прийшов і не застав мене? Мабуть, страшенно розлютився.

Доріс знизала плечима.

— Я навіть не бачила його. Він розмовляв з Джінні надворі.

— Ого! Був такий лихий, що навіть не зайшов у дім.

— Не переймайся Кепом, принаймні тепер,— сказала Доріс.— Скажи краще, що думає професор Літлебі?

— Нічого, моя люба. Його попросту не було тоді.

— Ну що ж, його відсутність не може тривати довго. Зрештою, хоч би що там було, ми з ним побачимося суботнього вечора.

Брейд наморщив чоло.

— Гадаєш, нам слід бути на цій вечірці? — запитав, не підводячи очей.

— Певно. Ми повинні піти. Як і в попередні роки. Все це дуже сумно, Лу, але не носити ж із цього приводу жалобу, чи не так? — І додала, не чекаючи відповіді: — Зрештою, цей молодик тільки завдавав усім клопоту.

— Доріс! Як ти можеш...

— Згадай, Отто Ранке сказав це ще тоді, коли ти взяв Ральфа до себе.

— Не думаю, що Ранке передбачав щось у цьому роді,— спокійно відказав Брейд.

Ранке був першим науковим керівником Ральфа Нойфельда. За традицією, вибирати керівника годилося аспірантові. Він розмовляв з різними викладачами і вибирав найбільш цікавого для себе аспектом наукових досліджень. Або ж такого, що може запропонувати багатий вибір стипендій.

І Нойфельд зупинився на Ранке.

Але вибір був хибний. Звичайно, науковець, що дав згоду керувати аспірантською роботою, вважав за свій обов'язок, навіть коли згодом розчаровувався у підопічному, довести справу до кінця — до успішного захисту дисертації або ж, зрештою, до визнання невдачі.

Однак професор Ранке не дотримувався традиції. Тільки-но виявлялося, що аспірант чимось його не задовольняє, як він негайно проганяв його, ще й зчиняв великий галас.

Отож не минуло й місяця, як вони розлучились, А ще через якийсь час Ральф звернувся до Брейда з пропозицією стати його науковим керівником.

Брейд, як було заведено, вдався до Ранке по характеристику, молодика. Той вергав громи й блискавиці:

— Цей хлопець — суща кара. З ним ніхто не спрацюється. Він тільки завдає клопоту й ускладнює всяку справу.

Брейд засміявся:

— Але ж, Отто, згодься, з тобою теж працювати не мед.

— Я тут ні до чого,— палко заперечив Ранке.— Просто я не можу допустити, щоб якийсь психопат розвалив усю мою групу. Якщо ти приймеш його, Луїсе, клопоту не обберешся. Затям мої слова.

Проте Брейд злегковажив пересторогою. На якийсь час він узяв Ральфа до своєї лабораторії, був з ним досить лагідний, хоча й стриманий, і справи якось йшли. Брейд знав, якої слави зажив, приймаючи цього "важкого" аспіранта, небажаного для інших факультетських науковців, навіть більше, в душі він ще й пишався такою славою.

Інколи він наївно забував, що таких аспірантів жене до нього насамперед нестача або й цілковитий брак високих стипендій.

Зрештою, декотрі з його "типів" стали першорядними дослідниками, засвідчивши тим самим, що вкладені в них праця та зусилля не пішли намарне. А один з найкращих, Джеймс Спенсер, став чільним фахівцем концерну "Менінг Кемікелз" — нездійсненна мрія більшості згідливих і обмежених пристосуванців, що працювали в Ранке.

Нойфельд, незважаючи на невдалий початок, незабаром показав себе перспективним, багатонадійним дослідником. А його останні здобутки були просто-таки приголомшливі, тож ніхто вже не сумнівався, що за яких півроку Ральф під керівництвом Брейда підготує цілком пристойну дисертацію. І ось на дисертації — хрест, усе перебараньчив ціанід.

Нарешті Брейд озвався, ніби продовжуючи вголос свої журні роздуми:

— Що не кажи, а я таки маю бути в жалобі. Адже Ральф був математик з ласки божої, про такі знання я можу тільки мріяти. Удвох

ми написали б чудову статтю й завиграшки видрукували в часописові "Фізична хімія"; її математична начинка звела б Літлебі з розуму.

— Доручи завершити роботу комусь іншому,— порадила Доріс.

— Можна б доручити Сімпсонові, але я не певний, чи він потягне. Крім того, завершення чужої роботи не дасть йому права на докторський ступінь, а я відповідаю за його докторську дисертацію.

— Не забувай, що ти відповідальний і за себе та за свою родину.

Брейд задумливо крутив у руках келих з краплиною напою на дні. "З чого все-таки почати розмову з Доріс?"

Але чогось придумати не встиг: згори почувся тупіт босих ніг, відтак дзвінкий дитячий голос:

— Татусю! Ти вже вдома, татусю?

Доріс рішуче рушила до сходів і, ледве стримуючи гнів, почала:

— Вірджініє...

Але Брейд перебив її:

— Дай-но мені побалакати з нею.

— Кеп Ансон дав їй теку з рукописом для тебе,— правила своєї Доріс. — Більше їй нічого сказати.

— Все одно, я хочу побалакати,— наполіг Брейд і піднявся сходами. — Що сталося, Джінні?

Присів навпочіпки і міцно пригорнув до себе дівчинку. Незабаром святкуватимемо її дванадцятиріччя,— подумав.

— Мені видалося, що ти вже повернувся, але ти не піднявся до мене сказати на добраніч. А мама відпровадила мене спати зразу ж після вечері, от я й вийшла, щоб побачити тебе,— не зовсім послідовно пояснила Джінні.

— Я дуже радий, що ти так зробила, Джінні.

— А ще мені доручено щось передати тобі.

За кілька років,— думав Брейд, слухаючи доньку,— вона наздожене матір зростом і матиме такі самі м'які темні коси та широко поставлені карі очі. Проте шкіра залишиться, мабуть, світлою, як у мене.

А Джінні не вгавала:

— Кеп Ансон завітав до нас, коли я була надворі...

— І звичайно ж рівно о п'ятій.— Брейд ледь усміхнувся. Він добре знав пунктуальність старого, що межувала з манією, і знову відчув сором, що не з'явився в умовлений час, хоча про якусь його провину і мови бути не могло.

— Атож, татусю,— підтвердила Джінні,— і він дав мені течку й звелів віддати тобі, коли ти повернешся.

— Дуже він гнівався?

— Він здавався якимось здеревілим і не сміявся.

— А де ж та тека?

— Зараз принесу: — Вона майнула до себе і повернулася з тугою течкою.— Ось вона!

— Дуже тобі вдячний, Джінні. А тепер іди спати і зачини, будь ласка, за собою двері.

— Добре, тату,— погодилася Джінні й запитала, безцільно поскубуючи пластир, що прикрашав її лівий зап'ясток,— а ви з мамою ще маєте якусь розмову?

— Так. І ми не хочемо тобі заважати. Ось чому я прошу тебе зачинити двері.

Коли він підводився, у колінах злегка хруснуло. Засунув теку з рукописом під пахву і хотів іти, але Джінні не переставала пильно дивитись на нього, в її погляді відчувалася напруженість.

— У тебе якісь клопоти на роботі, татусю?

Брейдові стало ніяково. Невже вона щось чула?

— А чому ти так думаєш, Джінні?

На обличчі Джінні виразно відбилося не тільки хвилювання, а й стурбованість.

— Часом професор Літлебі не вигнав тебе з роботи?

Брейд глибоко вдихнув повітря і кинув гостро:

— Не мели дурниць, шановна панно! Ніхто не виганяв тата! Ану марш у спальню! Швиденько!

Джінні пішла до себе, але двері лише прикрила, і Брейдові довелось підійти і хряпнути ними.

— І щоб я не чув більше ні слова,— гукнув він.

Спускаючись по сходах, Брейд аж кипів. Хоча гніватись на Джінні не було сенсу. Скоріше він мав її заспокоїти. Якщо Джінні й дізналася про клопоти батька-матері, то провина за це падає тільки на них.

І Брейд вирішив більше не вишукувати делікатного й спокійного способу повідомити Доріс про своє відкриття. Викладу їй усе прямо в очі, — подумав із серцем.

Відтак став напроти і почав:

— Справжнє лихо, Доріс, ось у чім. Смерть Ральфа Нойфельда — не випадковість.

Доріс була приголомшена.

— Ти вважаєш, він учинив це навмисно? Сам отруїв себе?

— Ні, не думаю. Якби Ральф мав намір отруїтися, навіщо так старанно готувати все для експерименту? Ні. Я вважаю, що його хтось отруїв. Це вбивство!

Розділ 3

Доріс пильно глянула на чоловіка і засміялась.

— Ти просто збожеволів, Лу.— Вона ледве стримувала себе, її очі розширились від гніву.— О Там була поліція? І це вони додумались до такого?

— Без поліції, звичайно, не обійшлось, адже смерть не була природна. Але такого висновку вони не дійшли. На їхню думку, то був нещасливий випадок.

— Тоді залиш ці здогади при собі. А висновки хай роблять вони;

— Але ж вони не хіміки, Доріс, і на цих речах не розуміються.

— Гаразд, ну то й що?

Невидющий Брейдів погляд затримався чомусь на пальцях рук, потім він нахилився до торшера і повернув вимикач. Від яскравого світла біль, що пульсував у голові, посилювався і ставав нестерпним. Тепер кімнатний морок розсіювало тільки м'яке світло з кухні, і йому зразу полегшало.

— Ацетат натрію і ціанід натрію могли бути в однакових флаконах, і Ральф міг помилитися флаконом і не помітити цього. Це я допускаю. Але ж він ніколи не був нерозсудливим.

— Що ти маєш на увазі?

— Слухай уважно — і все зрозумієш. Тільки детективові обидва хімікати могли видатись однаковими білими кристаликами. І він задовольнився цим. Але це ще не все, бог свідком, що я не підбивав його на щось грунтовніше, ніж побіжний огляд. Бо ці речовини зовсім не схожі. Навіть щільність їхніх кристалів істотно різниться. Ацетат натрію дуже гігроскопічний, і його кристалики легко злипаються. Отож кожен хімік, що хотів би набрати шпателем ацетату, а Ральф і поготів, відчув би цю різницю відразу, тільки-но опустивши шпатель у ціанід. Навіть із зав'язаними очима.

Доріс сиділа навпроти нього — мовчазна, загрозлива, ледь освітлена постать. її руки вирізнялись білими плямами проти темної сукні.

— Ти казав про це комусь? — урешті озвалась вона.

— Ні.

— Зрештою, коли б і так, я не здивувалась би. Часом ти поводишся, як дивак, а зараз навіть гірше. Здається, ти збожеволів.

— Чому збожеволів?

— Подумай сам, адже Літлебі нещодавно обіцяв тобі посаду ад'юнкт-професора, ще в цьому році. Ти сам це сказав.

— Не так я сказав, золотко. Я лише переказав висловлену ним думку, що одинадцятирічне чекання — достатній термін. Наскільки я знаю, це могло означати, що він готовий прийняти від мене заяву на звільнення — тобто просто вигнати, як сказала Джінні. Гадаю, ти знаєш зміст нашої розмови.

— Так, я чула її,— флегматично кивнула Доріс.

— Чому вона так думає?

— Гадаю, Джінні чула наші розмови на цю тему. Вона ж не глуха і достатньо доросла, щоб розуміти, про що йдеться.

— Гадаєш, ми чинимо правильно, даючи їй відчути непевність нашого життя?

— В усякому разі, ще менш слушним було б робити навпаки. Але ми відійшли від основного, Лу. Ти повинен одержати цю посаду.

— Але ж, даруй, Доріс. Головне — вбивство! — Голос Брейда помітно тремтів, хоч і залишався тихим.

— Головне — твоє звання. Адже отруєння твого аспіранта Літлебі тепер може використати як підставу для відмови у підвищенні. А якщо на додачу ти сам галасуватимеш про вбивство і влаштуєш скандал, можеш поставити хрест на званні ад'юнкт-професора.

— Я не маю наміру...— почав був Брейд.

Але Доріс не дала йому закінчити.

— Знаю, спочатку ти намагатимешся діяти обачно, але потім відчуєш себе зобов'язаним зробити якесь безглуздя. Бо почуєш себе відповідальним спершу перед університетом, а потім перед усім суспільством. Словом, казна перед ким, тільки не перед власною родиною.

Займатись повчаннями, та ще й такого вечора, було найгіршою справою. Але Брейд пересилив себе.

— Послухай, Доріс, гадаю, ти не зрозуміла суті справи. Якщо на факультеті діє вбивця, я просто не можу заплющувати на це очей. Бо хімічна лабораторія — не те місце, де можна дати йому волю діяти. Ціанід — лише один зі способів убивства. І якщо він надумає знову повторити злочин, то матиме у своєму розпорядженні сотні, якщо не тисячі, інших можливостей. І ніхто, навіть попереджений, не захистить надійно своє життя. Невже і тепер ти вважаєш, що мій обов'язок перед родиною — бути можливою жертвою злочинця?

— Але чому ж, на бога, саме ти?

— А чому загинув Ральф? Чому взагалі мав хтось загинути? Де певність, що не я буду наступним?

— Ой, увімкни світло.— І, не чекаючи, поки він виконає її прохання, сама нетерпляче клацнула вимикачем.— В житті не зустрічала такої

нестерпної людини. Чому ти забрав собі в голову, що це злочин? Просто цей твій недоумок-аспірант помилково взяв ціанід. Це факт, і ніякі розмови не годні його підважити. Ральф був не в гуморі чи роздратований, отож і помилився. Сказати, що жоден хімік не переплутає ацетату з ціанідом, означає вважати його за досконалу машину. А жива людина може бути і розгніваною, і роздратованою, чи не в гуморі або ж сонною чи заклопотаною, зрештою, просто замисленого. Тоді вона може допустити силу помилок, навіть неймовірних. Саме так і сталося з Ральфом.

Брейд заперечливо похитав головою. Світло дратувало його, але він не мав сили порушитись, щоб згасити його.

— Це не зовсім так, Доріс. Є ще й речові докази,— поволі почав він, старанно добираючи найприступніших для розуміння Доріс слів.— Ральф був надзвичайно методичний і завжди заздалегідь готував усі потрібні реактиви, щоб потім не уривати експерименту й не шукати реагенту, якого не виявилось під рукою. Він був скрупульозний у роботі. Для останньої низки експериментів, наприклад, він заздалегідь приготував десять двограмових порцій ацетату натрію, в десяти колбах Ерленмейєра.

Коли детектив пішов, я заглянув у Ральфову шафку і знайшов там ще сім колб з невикористаним реагентом, схожим на вигляд на ацетат натрію. Щоб остаточно переконатись, що там, я провів перевірку, капнувши в колбу розчину азотокислого срібла. Якби там були хоч сліди ціаніду, відразу з'явився б осад з ціаніду срібла. Але ніякого осаду не було.

Тоді я знайшов колбу, вміст якої Ральф використав у своєму останньому експерименті. Вона лежала у витяжній шафі зразу ж за ретортою. Колба не була цілком порожня, трохи кристалів залишилось, прилипнувши до стінок та дна. Я розчинив їх, додавши нітрату срібла, і зразу ж побачив білий осад!

Звичайно, це міг би бути й осад іншої солі, приміром, хлористого натрію. Але тільки ціанід срібла після випадання в осад знову розчиняється в азотнокислому сріблі, досить збовтати суміш. Саме так і сталося. Отож можна вважати просто щастям, що Дохені не став заглиблюватись у суть справи.

— Дохені,— скинулась Доріс.— Хто це такий?

— Детектив, що веде розслідування.

— Ага. Тоді, якщо ти здатен зрозуміти моє запитання, поясни, що означає вся ця балаканина про колби Ерленмейєра та азотнокисле срібло?

— Слухай, Доріс, це ж очевидні речі. Ральф почав серію з десяти експериментів і приготував для цього відразу десять колб з реактивами. Дві з них він використав, по одній учора й позавчора, і нічого не сталося. А ось третя вбила його. Натомість сім останніх виявились нешкідливими. Тепер поміркуймо. Припустімо, Ральф переплутав ціанід з ацетатом — скажімо, через роздратування, нервове напруження, чи він просто не усвідомлював, що робить, чи хтозна, яка тут причина — отже, він мав би наповнити ціанідом усі десять колб. Не міг же Ральф наповнити одну колбу ціанідом, потім, наче сновида, повернутися до полиці, взяти флакон з ацетатом і наповнити ним решту колб. Не могло бути й зворотної послідовності — коли він наповнив би дев'ять колб ацетатом, а потім раптом чомусь пішов до полиці, узяв ціанід і наповнив ним десяту колбу.

Доріс задумалась.

— Він міг наповнювати колбу ціанідом, а потім помітити помилку.

— Тоді він напевно спорожнив би її і помив.

— Але ж він міг наповнити кілька колб, а то й усі десять, а потім одну з них не спорожнити.

— Отже, ти приписуєш Ральфові відразу дві неймовірні помилки. По-перше, він переплутав ціанід з ацетатом. По-друге,— забув спорожнити наповнену ціанідом колбу. На бога, Доріс, ніхто так легковажно не поводиться з ціанідом, навіть хімік, який часто ним користується. Ба, навпаки, саме хімік найменше схильний до цього, він просто не може бути неуважним. Хіміки ніколи не думають про щось інше за роботою. Що ж до Ральфа, то він умів зосереджуватись, як мало хто.

Доріс не відповіла на Брейдові слова, і запала мовчанка, в якій, здавалось, не переставали лунати його думки. Було щось тривожне в тому, що можна було, отак грунтуючись на дрібниці, дійти такого висновку. І водночас такі міркування — повсякденна рутина в наукових дослідженнях. Чом йому стало так незатишно від того, що він переніс на людей логіку міркувань, до якої, не вагаючись, вдавався, коли йшлося про взаємодію атомів чи опис перебігу реакцій? Причини, мабуть, у характері висновків.

— Отож висновок може бути тільки один,— повільно почав Брейд,— хтось навмисне замінив ацетат на ціанід в одній із колб.

— Але навіщо? — озвалася Доріс.

— Щоб убити Ральфа.

— Але навіщо? — луною повторила Доріс.

— Не знаю. Я не знаю нічого про особисте Ральфове життя, тож нічого не можу сказати про можливі мотиви вбивства. Він працював зі мною понад півтора року, а все ж я фактично нічого не знаю про нього.

— Ти відчуваєш провину і тут? Але ж хіба Кеп Ансон знав щось про тебе, коли ти працював з ним?

Брейд не зміг стримати усмішки. Професор Ансон, якого, скільки він того пам'ятав, ніколи не називали інакше, як Кеп (чому — ніхто б точно не пояснив!), завжди вважав, що кожна хвилина, проведена за межами його лабораторії, непоправна втрата. А кожна розмова, що не стосується досліджень, не що інше, як пустопорожні балачки, жахлива тривіальність.

Ансон мислив своїх аспірантів тільки як додаток до себе, як додаткові руки і допоміжний мозок.

— Кеп — це виняткове явище,— відказав Брейд.

— Знаєш,— сказала Доріс,— а чому б тобі не бути схожим на нього? Ти завжди казав мені, що Ансонів талант насамперед у розважливості — він ніколи не ступить нового кроку, не переконавшись на фактах у правильності попереднього. Ти ж, навпаки, норовиш забігати поперед фактів. Всі ці твої мудрування ґрунтуються на припущенні, що Ральф приготував усі десять колб з ацетатом водночас. Але звідки відомо, що це саме так? Навіть якщо він робив так завжди, чому ти певен, що цього разу не могло бути інакше?

Гаразд, нехай він був скрупульозний, акуратний і таке інше й завжди чинив саме так. Але ж людина — не машина, зрозумій це врешті, Лу! Припустімо, він справді мав певну кількість колб, готових до вжитку, та це зовсім не означає, що Ральф потім не приготував додатково ще однієї порції з причини, про яку ми можемо навіть не здогадуватись, а то й без ніякої причини. Він міг, скажімо, розбити одну з колб, чи розсипати її вміст, чи раптом зауважити, вже перед початком роботи, що наготував тільки дев'ять порцій, чи... хтозна, що ще могло скоїтись. І ось тоді, готуючи цю додаткову порцію, він і міг помилитися, взявши замість ацетату ціанід. Ось чому тільки одна колба була з ціанідом.

Брейд стомлено похитав головою.

— Він міг... можливо, він був... даймо, що він... Все це лише припущення, Доріс. А якщо не вишукувати ті чи ті можливі варіанти, а дотримуватися лінії найімовірнішого розвитку подій, то вона приведе нас лише до одного висновку — вчинено вбивство.

— Сподіваюсь, ти все-таки не станеш займатись цим, Лу,— ледве стримуючись, мовила Доріс.— Мені байдуже, вбивство це чи ні. Я не бажаю, щоб ти вчиняв через це бучу. Тобі не вільно ризикувати кар'єрою. Гадаю, тобі ясно?

Раптом задзеленчав телефон. Доріс узяла слухавку. Глянула на Брейда.

— Професор Літлебі,— проказала, прикривши мікрофон рукою.

— З якого б то дива? — здивовано прошепотів Брейд.

Доріс знизала плечима і приклала палець до вуст:

— Зважуй слова!

Брейд підніс слухавку до вуха.

— Добрий вечір, пане професор.

— Алло, Брейд,— почувся в трубці голос керівника кафедри.— Який жах! Я тільки-но довідався про цей випадок.

— Так, сер. Сталося велике нещастя.

— Я майже нічого не знаю про цього хлопця,— правив своєї Літлебі. — Здається, були якісь сумніви, чи можна допускати його до роботи над докторською, зрештою, тепер це вже байдуже. І все-таки я вважаю, що вдача людини неабияк впливає на її долю, приміром, нещасливий випадок у лабораторії неабияк залежить від негативних рис характеру працівника. Відважуся заявити, що психіатри можуть мати найдивніші тлумачення цього, але мені досить спостереження фактів. Ага, чи не могли б ви зайти до мене завтра вранці перед початком занять?

— Звичайно, сер. Можна дізнатися, в якій справі?

— Треба поміркувати над деякими питаннями у зв'язку з цим випадком. Ваша лекція починається о дев'ятій?

— Достеменно так, сер.

— Тоді зустріньмось о пів на дев'яту. Ну що ж, Брейде, тримайтесь. Це так жахливо. Так жахливо.— На половині третього "так жахливо" Літлебі поклав слухавку.

— Чого він викликає тебе? — запитала Доріс, тільки-но Брейд закінчив розмову.— Про що йдеться?

— Цього він не сказав, принаймні конкретно.

Брейд узяв давно вже спорожнілий келих, і йому раптом закортіло знову чогось випити. Але він передумав і спитав:

— Може, під'їмо? Чи ти вже вечеряла?

— Ні,— коротко відповіла Доріс.

Вони мовчки їли салат, і Брейд радів цій німій тиші.

Але голос Доріс таки порушив її.

— Я хочу, щоб ти добре затямив одну річ, Лу.

— Що саме, кохана?

— Я не збираюся чекати й далі. Тебе мусять підвищити ще цього року. Якщо ти зробиш щось таке, що перешкодить цьому, між нами все буде закінчено. Я чекала задосить, Лу, котрий уже рік я в червні не знаходжу собі місця, все жду, чи надійде лист із повідомленням, що тебе залишають на посаді ще на рік. Я вже не витримаю ні одного такого червня.

— Ти справді думаєш, що вони не поновлять зі мною угоди?

— Я взагалі не хочу думати про це. Я хочу мати певність. Адже коли ти станеш ад'юнкт-професором, пролонгація угоди буде автоматичною. А це рівнозначне сталій посаді, чи не так?

— За окремими винятками.

— Отож я хочу, щоб червень, надалі нічого не визначав. Я хочу забути про таке поняття, як фінансовий рік. Я хочу, щоб ти мав сталу посаду.

— Я не можу гарантувати цього, Доріс,— тихо сказав Брейд.

— Ти зіпсуєш усе, якщо розповіси Літлебі чи будь-кому іншому про свої безглузді підозри щодо вбивства. І тоді, Лу...— Вона закліпала очима, немов стримуючи сльози.— Просто я більше не витримаю.

Брейд це не тільки знав. Він цілком поділяв її почуття. Нестатки залишили глибокий слід у його душі. Ще в роки кризи життя

постаралось витравити з їхніх сердець відвагу та мужність. Не один рік на їхніх очах батьки та матері провадили боротьбу за виживання. Ще тоді вони пізнали, що таке біда, хоча й не все ще до решти усвідомлювали.

Стала посада була вкрай потрібна, щоб хоч трохи зцілити рани пам'яті. Але чим він міг тут зарадити?

Повільно й акуратно Брейд краяв виделкою листок салати, поділив його на дві частинки, потім на чотири. Врешті озвався:

— Я не можу викинути цієї справи з голови. Не так воно просто, як ти гадаєш. Якщо тут убивство, поліція може кінець кінцем встановити це.

— А ти не втручайся. Принаймні поки все це тебе не торкається.

— Як же воно може не торкатися мене? — Брейд підвівся.— Приготую собі щось випити.

— Будь ласка.

Досить незграбно приготувавши коктейль, він провадив:

— Як ти гадаєш, Доріс, хто може бути вбивцею?

— Не задумувалась. І не збираюся цього робити. Брейд пильно глянув на Доріс з-понад келиха.

— А ти все-таки подумай.

Він чув себе ніяково, змушуючи її повертатись до прикрої теми, однак іншої ради не було.

— Вбивця мав добре знатися на хімії і бути досвідченим експериментатором. Інакше він не зважився б мати діло з ціанідом, не почувався б досить певно. І тоді він, либонь, вибрав би якийсь простіший засіб — револьвер, наприклад, або ніж, чи щось у цьому роді.

— Тобто, ти гадаєш, ніби вбивця — хтось із співробітників кафедри?

— Інакше й бути не може. Адже він мав увійти в лабораторію і підмінити ацетат ціанідом в одній із колб. При Ральфові цього не зробиш. Хоча б тому, що Ральф був хворобливо підозрілий хлопець і нікого не підпускав до свого обладнання; до речі, саме ця його риса була причиною розриву з Ранке. Отже, підміна можлива тільки під час Ральфової відсутності. Але, відлучаючись із лабораторії, навіть на кілька хвилин у бібліотеку, щоб навести довідку, Ральф завжди замикав за собою двері. Я сам бачив не раз. Отже, злочинцем повинна бути особа, що має ключ до лабораторії.

— Ох, знову ці умовисновки! — не витримала Доріс — Нехай ти бачив, як Ральф замикав лабораторію на ключ. Але це зовсім не означає, що він чинив так завжди. Зрештою, він міг просто забути про це. А як і ні, то хіба тільки ключем можна відчинити двері?

— Згоден, якщо допускати найнеможливіше. Але ж ми домовились розглядати найімовірніші варіанти, а не просто можливі. Спробуй глянути на справу очима поліції. Так от, вони шукатимуть того, хто мав ключі; того, хто був утаємничений в Ральфові експерименти, знав, де він тримав колби з ацетатом, тощо. І не забудь, що підміну зроблено тільки в одній колбі.

— Чому? — не збагнула Доріс.

— Бо злочинець знав Ральфову скрупульозність і був певен, що Ральф братиме колби, починаючи зліва, і що проводиметься тільки один експеримент щодня. Тож колбою з отрутою аспірант скористається саме

в четвер, коли буде в лабораторії сам: його напарник цього дня проводитиме заняття зі студентами. І ціанід зробить своє діло, не загрожуючи безпеці інших. Чи не здається тобі тепер, що вбивця почувався в лабораторії, як риба у воді?

— До чого ти ведеш, Лу?

— До того, що в поліції теж розмірковують над усіма цими моментами і шукатимуть того, хто найкраще вписується в картину.

— І хто ж це?

— Хто? Як ти гадаєш, чому я вівся так обережно з поліцією і уникав навіть натяку на ці речі? — Брейд кілька разів відсьорбнув з келиха і раптом вихилив його одним духом.— Бо це я, моя кохана! Я та особа, що найкраще вписується в усі ці обставини і факти. Саме я — єдиний і найімовірніший підозрілій.

Розділ 4

Поїздка на роботу назавтра видалась йому ще довшою, ніж учорашня дорога додому. На завершення вчорашнього вечора, щоб хоч трохи себе підбадьорити, він вихилив третій і четвертий келихи, але домігся радше протилежного.

Доріс не порушувала зловісної мовчанки і з кам'яним виразом дивилася телевізор. З поваги до Кепа Ансона Брейд спробував хоча б побіжно переглянути кілька розділів його рукопису, але букви так шалено кружляли перед очима, що після п'ятої спроби прочитати перший абзац він облишив цю справу.

Ніхто з них не склепив очей цієї ночі, і коли вранці Джінні тихенько вислизнула за двері, щоб іти до школи, на її худенькому личку виразно малювалися напруга та страх. Діти, як давно переконався Брейд, мають

щось на зразок невидимих надчутливих антен, якими зразу ж сприймають настрої дорослих, навіть викликані непередбаченими життєвими обставинами.

В тому, що сталося, не було ні його вини, ані вини Доріс. До лиха призвів заплутаний клубок обставин, обставин, що криються в нетрях людської природи.

Він саме закінчував роботу над докторською під керівництвом старого Кепа (навіть тоді він уже був старий Кеп), коли раптом одержав запрошення на викладацьку роботу в університеті з липня наступного року. Дарунок небес, звершення його найсміливіших мрій! Він не хотів зазнавати гніту шаленого ритму та непевності, що панували у промисловому бізнесі. Він не належав до тих, хто бадьоро піднімається нагору, розштовхуючи одних і ступаючи по тілах інших, що спіткнулись на чомусь. Не хотів навіть встрявати у бійку за дотації чи субсидії. Прагнув лише скромного, але певного становища. Між ризиком і безпекою завжди вибирав останнє.

Саме тоді вони побралися з Доріс. Їхні прагнення збігалися цілком — скромне, але певне майбутнє. Їм здавалося, ніби, відмовляючись від швидкої кар'єри, вони надійно убезпечують себе від ударів долі.

Що ж може бути кращого, ніж викладацтво у старому престижному університеті? Щоправда, в періоди криз платню і тут тимчасово урізують, але викладачі не тільки перетерплюють ці часи, а й далі працюють, оточені шаною та повагою. І навіть коли вони залишають свої пости, їх чекає цілком пристойне життя професора-пенсіонера, зі збереженням половини платні, аж поки пролунають закличні звуки прощальних фанфар і професор востаннє зведе свої стомлені очі на найбільшу, видиму кожному класну дошку — на небо.

Час минав, і через два роки він був уже доцент. Його дослідження не належали до фундаментальних — були цікаві, але не гучні. Він навіть

свідомо обирав такі галузі, навколо яких не виникало нездорового ажіотажу. Але це оберталось проти нього, бо державні дотації чи там усілякі субсидії найчастіше діставались тим, хто вмів зчиняти галас про важливість своїх досліджень.

Відбилось це, на жаль, і на його просуванні по службі.

Він усвідомлював, що тепер діялося в душі Доріс. Сімнадцять років праці, і наприкінці кожного року білий бланк — не рожевий, а тільки білий — повідомлення, що угоду продовжено. Але продовжено тільки на рік.

Цілком природно, що Доріс хотіла сталої посади.

Брейд намагався пояснити, що "стала посада" — то лише слова. Тільки й того, що його не зможуть вигнати просто так, не провівши попереду голосування на вченій раді університету (складеній із колег, які насамперед дбають про свої власні посади). Та виганяти професора офіційно просто нема потреби. Натомість його спокійно і навіть ґречно попросять самому відмовитись від посади. Якщо ж він упреться, йому створять такі умови, так громадитимуть всілякі дріб'язкові неприємності, що врешті-решт людина не витримає і, незалежно від важливості посади, таки подасть у відставку.

Але Доріс тепер боялась тільки одного способу звільнення, загроза якого дамокловим мечем зависла над ними. За теперішніх обставин досить було просто не прислати повідомлення на білому бланку. Не було потреби ні проводити голосування, ні навіть указувати на причину звільнення.

Такий був наслідок хвороби, званої "кризою". Доріс хотіла безпеки.

Зрештою, я хочу також,— похмуро подумав Брейд.

Він в'їхав на факультетський паркінг і поставив машину на вільне місце. Там, де мав право. Місця навпроти задньої стіни будинку хімічного факультету призначались для авто професорського складу. Звичайно Брейд не зважав на це, а сьогодні раптом усвідомив, що магічна розмежувальна лінія пролягла і тут, на паркінгу.

Зайшовши в будинок, звернув не праворуч, до ліфта, як звичайно, а ліворуч — до дверей з написом "Кафедра хімії".

Глянув на годинник — двадцять хвилин на дев'яту. Отже, він приїхав на десять хвилин раніше від призначеного часу.

Джін Макріс спекалась якогось студента, привіталася з Брейдом і запропонувала присісти.

— Він прийме вас через кілька хвилин, професоре Брейд. Саме розмовляє з кимось по телефону,— пояснила вона.

— Не турбуйтеся,— відповів Брейд,— це я прийшов раніше.

Щось м'яко дзеленькнуло на столі в секретарки, і вона зразу ж звернулася до Брейда:

— Професор Літлебі просить вас... але я потім скажу вам дещо.— Вона значливо кивнула йому.

Коли Брейд увійшов, професор Літлебі поклав телефонну трубку і машинально всміхнувся.

— Доброго ранку, професоре Літлебі,— привітався Брейд із такою самою нещирою усмішкою.

— Жахливий випадок, просто страшна подія,— почав Літлебі, кивнувши Брейдові на привітання і потираючи вухо.

Брейд кивнув на знак згоди з визначенням Літлебі.

— Звичайно,— вів далі Літлебі,— нічого дивного, що це сталося саме з цим аспірантом. Він був біла ворона серед нас, це я вам казав ще вчора в телефонній розмові. Я переглядав відгуки про його роботу на факультеті і з жалем мушу визнати, що вашого аспіранта, яким ви були задоволені, інші факультетські викладачі оцінюють зовсім не так.

— Він і справді був у певному розумінні важкий учень,— озвався Брейд,— але водночас мав і низку достойностей.

— Можливо,— холодно зауважив Літлебі.— Та зараз не про це мова. Я повинен зараз насамперед дбати про факультет, про нашу кафедру. Не можна допустити, щоб хтось закинув нам нехтування правил технічної безпеки чи брак належних заходів остороги.

— Безперечно,— погодився Брейд.

— Мушу вам сказати,— правив своєї Літлебі,— що недавно я оглянув наші лабораторії і був такий приголомшений, аж помліли руки й ноги. Я бачив колби з розчинами, що кипіли на відкритому вогні, наче нікому не втямки, що треба неодмінно вживати азбестові сітки. Витяжні шафи в жалісному стані. Щиро кажучи, я намірявся оголосити засідання кафедри, щоб дати бій такому неподобству, і тепер мене гризе сумління, що я не зробив цього до нещастя з Нойфельдом.

Ось чому, я вважаю, слід організувати вивчення техніки безпеки, низку лекцій про те, що дозволено і чого не дозволено хімікові-експериментаторові. Ці студії зручно проводити о п'ятій пополудні, і їх повинні відвідувати всі без винятку студенти, які працюють у будь-яких хімічних лабораторіях. Що ви на це скажете?

— Гадаю, таке нам під силу.

— Гаразд. Тоді, професоре Брейд, будь ласка, організуйте такий курс лекцій. Радив би вам залучити до цієї справи Кепа Ансона. Хіба це не добра нагода зробити щось для нього? Наш стариган напевно буде радий скористатися зі свого досвіду експериментатора.

— Добре, сер,— холодно погодився Брейд.

— Гадаю, найкраще проводити лекції раз на тиждень,— додав Літлебі,— починаючи з наступного тижня.

Він зиркнув на настільний годинник — за чверть дев'ята.

— Ваша лекція о дев'ятій, чи не так, професоре Брейд?

— Так. О дев'ятій.

— Сподіваюсь, ви почуваєтесь досить добре, щоб провести її. Можливо, ця подія так вас збурила, що...

— Ні, не турбуйтесь,— перебив його Брейд.— Я готовий прочитати лекцію.

— Добре, добре. І ще два слова: завтра ввечері ми з дружиною влаштовуємо невеличкий прийом. Сподіваюсь, ваша чарівна подруга життя і ви завітаєте до нас. Хоч, якщо ви вважаєте, що за теперішніх обставин...

Брейдові довелося докладати зусиль, щоб голос не зрадив його досади.

— Гадаю, ми прийдемо. Така приємна нагода...

Він напевно не хотів, щоб ми прийшли, подумав Брейд, покидаючи кабінет Літлебі. Адже я мічений смертю. А це поганий знак. Якби не Доріс, ноги б моєї там не було.

Сердешна Доріс. Якщо досі й лишався якийсь шанс па підвищення, то тепер справа ставала безнадійною. У всякому разі в очицях професора Літлебі не було й натяку на такий щедрий жест. Чи витримає Доріс цей удар долі? В їхньому житті вже траплялися часи, коли дружина була у відчаї, але тоді вона все-таки знаходила в собі якісь внутрішні резерви. Він хотів сподіватися, що й тепер вона зуміє мобілізувати їх.

Заглиблений у ці сумні роздуми він аж здригнувся, усвідомивши, що хтось звертається до нього.

— Даруйте, міс Макріс, але я, здається, не розчув, що ви сказали.

— Напевно не чули зовсім,— трохи пустотливо уточнила Джін Макріс,— ви вийшли з кабінету в такій похмурій і глибокій задумі, що мені довелося притримати вас за лікоть, щоб ви не наскочила на двері.

— Дякую за турботу, міс Макріс, але я поспішаю на лекцію. Ви, мабуть, чи не збиралися щось повідомити мені?

— Я хотіла сказати,— її очі збуджено заблищали, і вона наблизилася до Брейда майже впритул,— що цей Ральф був не з порядних. І ви не повинні переживати за нього. Адже він ненавидів вас!

Брейд відсахнувся від неї і, не кажучи ні слова, майнув на перший поверх, де містилася велика лекційна аудиторій. Студенти вже чекали на нього.

Лекцію він читав сухим, рівним голосом — звичка, вироблена за багато років викладацтва. Читав і сам собі дивувався, як це йому вдається, адже в голові у нього роїлися зовсім інші думки.

Перед очима все ще стояло довгобразе обличчя Джін Макріс, і він ніби й досі відчував на щоці її теплий подих, коли вона наче вистрілила в нього: "Він ненавидів вас!"

Але чому Ральф мав його ненавидіти? Чи він дав йому якісь підстави для цього? Навпаки, він навіть допоміг хлопцеві, тягнучи за ним руку саме тоді, коли інші відвернулися від нього,

Хоч би що там було, а вже саме те, що Ральф ненавидів його — байдуже, чим була викликана ненависть,— чаїло в собі загрозу. Якби поліція дізналася про таке Ральфове почуття, то напевно почала б дошукуватися його причини, і хтозна, чи не докопалась би до чогось такого, що можна б трактувати як мотив злочину. Адже той, кого ненавидять, міг мати якусь причину вбити свого ворога. Отож, якби і мотив злочину, й обставини його вказували на Брейда, він напевно опинився б у великій скруті.

Врешті почувся дзвоник, Брейд з полегкістю поклав крейду і рушив до виходу.

Кеп Ансон уже чекав на нього, переглядаючи нову книжку з гетероциклічної хімії, яку Брейд одержав три дні тому.

Коли Брейд відчинив двері свого кабінету (колись тут був кабінет Ансона), гість перевів погляд на нього, і на зморшкуватому обличчі старого з'явилась усмішка.

— Радий бачити тебе, Брейде! — Він сів кінець довгого, розрахованого принаймні на десять учасників столу для наради,

розклав на ньому аркуші рукопису й очікувально втупився в Брейда.— Ти прочитав п'ятий розділ, що я виправив?

Брейд звеселився. Йому й справді відлягло від душі. Він відчув себе так, наче пружина тривоги, що стискала його серце, раптом різко ослабла. Аспіранти гинуть; поліція провадить розслідування; кожен намагається вичитати в Брейдових очах, наскільки його вразила Ральфова смерть, а старий Ансон, шановний Кеп Ансон — як це схоже на нього! — думає тільки про свою книжку.

— Мені шкода, Кепе,— відказав Брейд,— але я не спромігся.

Тінь розчарування лягла на тільки-но усміхнене лице Ансона, він спохмурнів.

— Я вважаю, що вчора ввечері...— почав він.

— Пам'ятаю, я обіцяв обговорити з вами параграф про Берцеліуса і прочитати виправлений розділ. Мені також дуже прикро, що я не прийшов на призначену зустріч.— Брейд хотів ще додати, на своє виправдання, що таке з ним уперше, відколи вони знаються, але промовчав.

— Біс із ним, з побаченням, але, повернувшись додому, ти ж міг переглянути рукопис.— Блакитні Ансонові очі (досі сповнені життя і проникливі) тепер дивилися на Брейда майже благально, наче той, якби тільки добре постарався, міг пригадати, що все-таки прочитав розділ рукопису.

— Мені дуже прикро, Кепе, але вчора ввечері я був трохи не в гуморі. Хочете, ми зараз разом прочитаємо цей розділ, і в ході читання я постараюсь висловити свою думку.

— Ні,— рішуче відмовився Ансон і зібрав тремтячими руками свої матеріали.— Я хочу, щоб ти добре все обміркував. Це дуже важливий розділ. У ньому я хочу показати органічну хімію як сучасну систематизовану галузь науки, і перехід до такого погляду мусить бути віртуозним. Отже, я прийду до тебе завтра вранці додому.

— Але ж завтра субота, Кепе, і я пообіцяв Доріс, якщо стоятиме на годині, піти з донькою в зоопарк.

Ці слова наче щось пригадали Ансонові.

— А дочка передала тобі течку з рукописом, яку я їй дав? — жорстко запитав він.

— Так, передала.

— Добре. Тоді до зустрічі завтра вранці.

Він підвівся. Брейдове повідомлення, що він збирається йти з донькою на прогулянку, не справило на Ансона жодного враження. Він навіть не згадав про нього. То був його стиль. Зрештою, Брейд і не розраховував на інше. Ансон мав написати книжку, решта все його не цікавило.

Кеп Ансон був уже біля дверей, коли Брейд раптом згадав ще про одну справу.

— Одну хвилинку, Кепе.

— Слухаю,— Ансон повернувся.

— З наступного тижня я читаю курс лекцій з питань безпеки лабораторних дослідів. І був би дуже вам вдячний, якби ви знайшли час

особисто прочитати кілька таких лекцій. Адже ніхто, із співробітників кафедри, і ви це чудово розумієте, не має такого досвіду лабораторних занять, як ви.

Ансон нахмурився.

— З питань безпеки? Хоча... так... цей хлопець, Нойфельд. Він помер.

Отже, він знає, подумав Брейд.

— Так. Його смерть — одна з причин, чому запроваджено цей курс лекцій,— додав він уголос.

Обличчя Ансонові раптом спотворила скажена лють. Він замахнувся ціпком і так несамовито врепіжив ним по столу, що гук удару прозвучав наче пістолетний постріл.

— Твій аспірант загинув, Брейде, і це твоя провина! Це зробив ти! Ти, й ніхто інший!

Розділ 5

Брейд закляк на місці — приголомшений не так гуком удару, як Ансоновим жахливим звинуваченням. Тільки рукою силкувався намацати десь позаду бильце крісла, наче раптом втратив зір від нервового струсу і тільки так, наосліп, міг опуститися в крісло. Проте намагання виявилися марними — рука даремно блукала в повітрі.

— Ти не можеш зняти з себе відповідальності, Брейде! — додав Ансон трохи спокійніше.

— Але ж, Кепе, я... я...— Слова застрягли Брейдові в горлі.

— Ти був його науковим керівником,— правив своєї Ансон.— Відповідальним за кожен його крок у лабораторії. Ти мав знати, що воно за один — той Ральф. Ти мав знати кожну його дію, кожну думку. Ти мав просто втовкмачити в нього здоровий глузд або ж вигнати геть, як це зробив Ранке. Але зі своїми обов'язками ти не впорався. Щоправда, провина тут не тільки твоя. Недосконала вся теперішня система підготовки науковців. За моїх часів звання доктора наук треба було заслужити. Аспірантові не платили за його роботу. Тоді дисертації мали справжню вартість. Ти ж читав роботи тогочасних випускників аспірантури.

— Так, читав, і ви це знаєте, Кепе,— з щирою повагою сказав Брейд. — Більшість із них вважаються тепер класичними.

Ансон дозволив собі перейти на спокійніший тон.

— А як ти гадаєш, чому вони стали класичними? Бо я керував роботою цих аспірантів. Коли треба, я працював у вихідні й мої підопічні теж. Якщо цього вимагали обставини, я просиджував в лабораторії цілісінькі ночі, а зі мною й мої аспіранти. Я постійно контролював їхню роботу. Я знав кожну їхню думку. Раз на тиждень кожен аспірант приносив мені копії своїх нотаток, і ми разом переглядали їх сторінка по сторінці, слово по слову. А тепер скажи мені, що ти знав про копії Нойфельдових нотаток.

— Значно менше, ніж мав би знати,— пробурмотів Брейд, паленіючи від сорому. Кеп Ансон був людина крайніх поглядів, але більшість його слів були правдою, правдою, що боляче вражала Брейда. Саме Ансон наполіг, щоб в університеті запровадили дублікати аспірантських щоденників. Тепер щоденники мали подвійні сторінки — білу та жовту.

Всі результати дослідів, всі деталі кожного експерименту (а також думки та ідеї) старанно нотувались, а жовті аркуші як копії регулярно передавались науковим керівникам.

Брейд підтримував цю традицію, як, зрештою, і більшість науковців кафедри, але не зовсім у дусі Ансона.

Ансон, зрештою, був людина з легенди. На факультеті кружляло багато історій про нього. Деякі з них нагадували традиційні історії про ексцентричних професорів. Але були й досить схожі на правду — вони свідчили про його прихильність до точності та докладності.

Розказували, що колись він явився в лабораторії на саме різдво; був єдиною живою істотою на весь корпус факультету хімії; (мабуть, мав універсальний ключ до всіх дверей); прийшов і ретельно перевірив у лабораторіях робочі місця, обстежив усе — від столу до мензурок. Наступного дня він оголосив своїм ураженим і збентеженим підопічним (яким і на думку не спало пропустити хоч день занять з огляду на вчорашнє свято) список хімікатів, не розставлених за алфавітом, докладний перелік колб із розчинами, належно не накритих зверху, а також усі порушення правил безпеки та чистоти, що їх розробив сам Ансон.

Усе це супроводжувалось його власним, сповненим сарказму та ущипливих особистих зауважень коментарем.

Один аспірант якось роздобув цей список, і коли хтось із згаданих у ньому захищав дисертацію, коментар, дотичний до його особи, зачитували на традиційному святковому обіді, почесним (і незмінним) господарем якого був Ансон. Сам Ансон у цей час похмуро посміхався і додавав ще кілька уїдливих зауважень з пам'яті.

І все-таки, студенти завжди вважали його за свого кумира, не становив винятку, бувши аспірантом Ансона, і Брейд.

Тепер, на схилі літ, з колишнього Ансона залишилось не так то вже й багато, просто старший чоловік, з яким кожен поводився досить лагідно з огляду на колишні заслуги.

— Кепе, ви знали Ральфа? — звернувся до Ансона Брейд.

— Що? Ні. Я лише кілька разів розминувся з ним у коридорі. Для мене він був лише одним із тих фізико-хіміків, що чомусь вештаються по лабораторіях органічної хімії.

— Ви щось знали про його роботу?

— Знаю тільки, що вона стосувалася кінетики. Для мене цього досить.

Брейда взяла досада. Йому раптом спало на думку, що Ансон і тепер, як у давні часи, розмовляє з аспірантами, розпитує їх про дослідження, пропонує свої поради та консультації. Він міг розмовляти і з Ральфом; міг навіть знати про цього хлопця куди більше, ніж сам Брейд. Проте Ральфова вовчкуватість і ворожість були, мабуть, природжені, якщо навіть Кепові Ансону не вдалося їх подолати.

— До речі, Кінскі має намір відвідати нас,— раптом озвався Ансон.— Я казав тобі про це?

— Ні.

— Я одержав учора листа від нього, але вчора ми не бачились, чи не так? — Ансон добув листа і пильно подивився на Брейда.

Брейд ніяково всміхнувся і взяв листа. Він був короткий. Після звичних ввічливих привітань Кінскі інформував, що приїхав до міста у справах і сподівається відвідати університет наступного понеділка. Буде дуже радий порозмовляти з Ансоном про його книжку, хоча він, Кінскі, напевно не зможе додати чогось істотного, зважаючи на очевидну перевагу Ансона в досвіді та знаннях. Закінчувався лист традиційними побажаннями.

— Йдеться про найближчий понеділок? — запитав Брейд.

— Власне. Я хочу, щоб ти зустрівся з ним. Адже він, як ти знаєш, теж мій учень.— Ансон важко підвівся, сховав листа і взяв свій ціпок.— Я буду в тебе завтра вранці, Брейде.

— Гаразд, Кепе, тільки не забудьте про лекції з питань техніки безпеки.

Брейд глянув на настільний годинник. Добігала одинадцята. Якихось важливих справ до ленчу не передбачалось. Важливіших, ніж та, що нею він збирався зайнятися негайно.

Він спустився вниз і заглянув у лабораторію Чарлза Емета. Той був сам. Роберти Гудх'ю, що працювала у цій самій лабораторії, на місці не було.

— Чарлі,— спокійно звернувся Брейд до аспіранта,— чи не могли б ми зараз трохи порозмовляти?

— Звичайно, професоре Брейд,— охоче погодився Емет.

Вони розташувались за столом Емета. Брейд на обертовому кріслі, Чарлі присунув один із лабораторних стільців.

— Велике нещастя спіткало Ральфа, професоре,— почав Емет, наче відчуваючи, що саме турбує Брейда.

— Так, нещастя справді велике. Але воно стосується всієї кафедри, всіх нас, і мене, звичайно. Саме про це й хотілося б порозмовляти з тобою. Після цього жахливого випадку з Ральфом,— вів далі Брейд,— я, мушу визнати, відчуваю певну провину. Мені соромно, що... що я не знав його краще. Я, напевно, міг би допомагати йому більше. Це стосується,

безперечно, і решти моїх аспірантів. Я повинен знати вас краще. І тебе також.

— Але ж, пане професор, я ні на що не скаржуся.— Емет був очевидячки збентежений.— Ми цілком задоволені співпрацею з вами.

— Приємно чути таке від тебе, але це все-таки непокоїть мене. Ось, скажімо, ми вже майже місяць не розмовляли про наслідки твоїх експериментів. У тебе все гаразд? Може, виникли якісь ускладнення?

— Ні, сер. У мене все буде готове на весну. Розділ, присвячений історії розвитку даного напряму досліджень, вже майже готовий. Всю попередню інформацію і вихідні дані я вже маю. Для завершення роботи мені потрібно ще одержати певну кількість дериватів.

— А що ти можеш сказати про Ральфа, Чарлі? Як він ставився до мене? — змінив напрямок розмови Брейд.

— Ну що ж,— Емет старанно відкашлявся,— я не знав його як слід. І навряд чи хтось знав. Він рідко заходив у розмову.

— Але він не любив мене, чи не так? — не відступав Брейд, Емет задумався на хвилину.

— Він нікого не любив. У всякому разі...

Тут він урвав і встав, але Брейд затримав його.

— Зачекай, Чарлі. Ти ж не відповів на моє запитання. Хоча цікавитись цим трохи й запізно, але я все-таки хочу знати — чи він справді не любив мене?

— Що ж, професоре, гадаю, не любив.— Відповідь, по суті, було витиснуто з Емета.

— Але чому? Ти не знаєш? — (Було щось негідне в такому розпитуванні одного аспіранта про другого, і Брейд болісно усвідомлював це. Але він мав знати правду.)

— Оскільки я можу зрозуміти, сер, головна причина в тому, що він був обмежений йолоп.— Тут Емет раптом змінився на лиці.— Ой, це в мене ненароком.

— Не будьмо такими марновірними, часом і про мертвих мусиш казати погане,— зауважив Брейд із серцем.— Все добре треба казати тоді, коли людина жива і може оцінити заслужені слова похвали. Мертві до хвали байдужі. Занадто часто ми керуємося правилом: "Хвала йому, коли він уже мертвий, і ні на мить раніше".

— Одного разу, коли ми балакали про наші факультетські справи, Ральф приєднався до нас, щоправда, тримаючись позад гурту. Йшлося про викладачів, зрештою, таке вам, мабуть, знайоме.

— Так,— підтвердив Брейд, якому раптом виразно згадалися власні студентські часи.

— Хтось добре проперчив Фостера, сказав, що він перетворюється на такого-то й такого-то, інші докинули своє слівце. Коли це втрутився Нойфельд і заявив, що є ще гірший тип викладача, який ніколи навіть не поцікавиться, чи його підопічний ще борсається на поверхні, чи вже пішов на дно. І тут він назвав ваше прізвище, сер.

— Розумію,— відказав Брейд і на мить замислився. Невже Ральф був незадоволений надто великою свободою своїх дій?

Проте Емет ще не закінчив.

— Я ось що хочу ще сказати вам, сер. Часом я спостерігав за Ральфом на ваших семінарах, за тим, як він дивився на вас, надто в останні місяці. І я зауважив дивну річ,— тут Емет раптом замовк.

— Що ж ти зауважив? — Брейд ледве стримував нервовий дрож.— Що саме, Чарлі?

— Я не психолог, професоре, але з його поведінки аж ніяк не випливало, що він не любить вас. Я дійшов висновку, що він боявся вас. Страшенно боявся. Боявся на смерть!

— Боявся мене? — В голосі Брейдовім виразно звучала тривога.— Чому він боявся, Чарлі?

— Повірте, професоре, цього я не знаю. Вони пильно дивились один на одного.

— А ти певний цього, Чарлі? — озвався врешті Брейд.— Я просто приголомшений і мушу з'ясувати, чи мав Ральф якусь причину боятися мене.

Брейд починав відчувати цілковиту безпорадність перед лицем Ральфової смерті та всього, того, що мало до неї дотичність. Щось пояснити в цій справі можна було тільки припустивши, що злочинець він сам. А що злочинців без мотивів не буває, то, напевно, він повинен був мати якийсь мотив. Але який?

З полону цих думок його вирвав Емет, який, почервонівши, сказав:

— Мені не хотілося говорити про це... але якщо ви повинні знати й обіцяєте не розголошувати, від кого дізналися...

— Ну кажи, Чарлі, кажи.

— Як ви вже переконалися, сам я не знаю нічого. Але мені відома особа, яка може щось знати, якщо про це взагалі хоча б щось відомо.

— І хто ж ця особа?

— Роберта, сер.

— Роберта Гудх'ю? — перепитав Брейд, хоча знав, що ніякої іншої Роберти, окрім його аспірантки, на кафедрі нема.

— Так. Я не міг не... я вважаю, що вони все тримали в таємниці, але, працюючи з Робертою в одному приміщенні, я не міг не помічати деяких речей чи не чути дечого.— Його збентеження досягло апогею.— Отже, в певному розумінні вона була йому близька.

— Що ти маєш на увазі, кажучи "близька"? — В Брейдовім мозку зародилася тривожна підозра. Боже! Він і справді нічого не знав про своїх аспірантів.

— Зрозумійте мене правильно, професоре. Я лише мав на увазі, що вони часом разом виходили і кілька разів призначали побачення. Як розвивались події далі, я не знаю, тож нічого більше не додам. Кілька побачень, ось і все, про що я знаю напевно. Але навіть цей факт може щось означати. Гадаю, десь за столиком, на самоті з дівчиною, хлопець може розповісти про себе значно більше, ніж серед компанії колег в університетській їдальні. Ви мене розумієте?

— Так, звичайно,— замислено кивнув Брейд.— До речі, Роберта є сьогодні на кафедрі?

— Я не бачив її, професоре.

— Що ж, Чарлі, дякую тобі. Дякую за допомогу. Не буду більше тебе затримувати.

— Але ви ж нічого не скажете Роберті? Я маю на увазі, звідки ви довідалися про все?

— Можеш бути певен.

Брейд сидів у своєму кабінеті й розважав, що ж йому чинити далі. Зрештою, він же не детектив. Він і справді не знає, що почати.

Сягнув по телефонну слухавку й накрутив свій домашній номер. Нейтральне "алло" Доріс не давало ніякого уявлення про її настрій.

— Алло, Доріс. Чи вдома все гаразд?

— Звичайно. А як тобі ведеться? Що хотів Літлебі?

Брейд кількома словами переказав зміст розмови з Літлебі. Доріс слухала не перебиваючи і лише наприкінці запитала:

— В якому він був гуморі?

— Принаймні особливого незадоволення не виказував.

— Він не натякав, що вважає винним тебе?

— Ні. Але його ставлення до випадку било поковзом по мені. Адже така подія псує репутацію і кафедри, і факультету. А що це сталося з моїм аспірантом, то насамперед тінь падає на мене. Отож, мені здалося, ніби він не надто бажає, щоб ми були присутні на завтрашньому прийомі.

— А я вважаю, що ми повинні бути там,— рішуче заявила Доріс.

— Що ж, я вгадав твоє бажання: сказав, що ми прийдемо.— Тоді все гаразд. Будь обережним, Лу, і не корч із себе детектива, чуєш? Ти розумієш, що я маю на оці?

— Розумію, Доріс. На все добре.

Він похмуро посміхнувся і поклав слухавку. Не корчити з себе детектива? О боже, аби ж то він знав, як грати цю роль, грати компетентно, зі знанням справи.

Він знову взявся за телефон і через комутатор з'єднався з секретаркою кафедри.

— Міс Макріс? Це професор Брейд.

— Слухаю, професоре. Чим можу прислужитися?

— Чи не дали б ви мені домашній телефон Роберти Гудх'ю?

— Звичайно, професоре, хвилинку.

Він накрутив номер. Слухавку взяли після кількох гудків.

— Слухаю.— Голос прозвучав приглушено.

— Роберта? Говорить професор Брейд.

— День добрий, професоре. Тільки не кажіть, що сьогодні ранком відбувся семінар, про який я забула.

— Ні, Роберто, ніякого семінару не було. Просто мені хочеться знати, як ти себе почуваєш?

Роберта мовчала, і Брейд уявив собі, як вона змагається на силі, щоб надати голосу буденного звучання.

— У мене все гаразд. Я приїду на лабораторні заняття, як звичайно.

— Ти певна, що зможеш?

— Цілком певна.

— Що ж. Тоді, якщо ти почуваєшся добре, чи... (Він глянув на годинник. До дванадцятої було ще добрих двадцять хвилин, а Роберта жила неподалік, на дорогу їй потрібно десь близько п'яти хвилин) — чи не могла б ти прийти сюди не пізніше ніж о дванадцятій?

— Якщо це вас влаштує, я буду через п'ятнадцять хвилин.

Настала пауза.

— Гаразд. І ще одне. Ти не заперечуватимеш, якщо я запрошу тебе на ленч?

Запала мовчанка, яку врешті порушив насторожений голос Роберти:

— Є якась справа, про яку ви хотіли б поговорити зі мною?

Брейд не бачив підстави ухилятись від прямої відповіді.

— Так.

— Це стосується моїх досліджень? — поцікавилась вона,

— Ні, Роберто, тут особисті справи.

— Що ж. Я зараз буду, професоре.

— Добре. Чекаю.— Він поклав слухавку.

Коли, легенько постукавши, Роберта увійшла до його кабінету, Брейд накинув плаща, взяв капелюха і сказав із трохи силуваним усміхом:

— Ти не заперечуєш, якщо ми поїдемо у "Ріверсайд ін"? Візьмемо мій автомобіль і встигнемо повернутись на першу.

— Не заперечую.

Роберта не належала до красунь. Була вона присадкувата, досить кремезної статури, як на те, підкресленої кроєм її оранжевого плаща. Мала смугляве, досить помітно поросле волоссям обличчя, (Брейд чомусь подумав, що вже через це вона повинна почуватися нещасливою.) Досі він цього не помічав, але вона справді мала ледь помітні вуса і пасма рідкого волосся нижче підборіддя.

Отже, ніби підбив підсумок Брейд, бридка вона не була, але й до гарненьких її, безперечно, годі було зарахувати.

— Зачекай на мене біля головного входу,— звернувся він до Роберти, — я тільки загляну до Чарлі і попрошу перевірити, щоб десь не залишилось відкритого вогню.

Ресторан "Ріверсайд ін" був майже заповнений, але їм пощастило одержати столик у ніші з краєвидом на річку та на міст, перекинутий через неї.

— Можу лише уявити, яким важким випробуванням був для тебе вчорашній випадок,— почав розмову Брейд.

Вони вже зробили замовлення, і Роберта пильно вдивлялась у машини, що мчали зімкненими лавами через міст.

— Так,— майже пошепки відповіла вона, машинально кришачи свою булочку.

— Я подумав... припускав...— Брейд не знав, як краще підійти до суті розмови,— що ви були в дружніх стосунках із Ральфом.

Роберта перевела погляд на Брейда, і раптом її очі вологого заблищали й наповнилися слізьми.

— Ми мали одружитися, тільки-но він захистить дисертацію.

Розділ 6

Підійшла офіціантка, подавши битеники з телятини для Брейда та салат із яйцями для Роберти. Поки офіціантка розставляла чашки з кавою та молочник із вершками, мимоволі виникла пауза, Брейд устиг перевести подих і хоч трохи зібрати думки.

— Мені дуже прикро,— почав він,— я й гадки не мав, як воно у вас склалося. Ти не повинна була приходити... так мені здається.

— Не турбуйтесь, професоре. Гадаю, так навіть краще. Вдома я почувалася б набагато гірше.

Роберта, здавалось, потроху оговтувалась. Врешті, зібравшися з силами, вона досить рішуче підвела очі на Брейда.

— Ви хотіли розпитати мене про Ральфа?

Брейд трохи забарився з відповіддю, гарячково шукаючи, куди б найкраще повернути розмову.

— Хай це не прозвучить як блюзнірство, але зараз постає питання, що робити з його дослідженням. Щоправда, зважаючи на обставини...

Роберта спохмурніла:

— Ви маєте намір продовжити його роботу?

— Мабуть, зараз не час вести про це розмову. Якось іншим разом.

Яким же треба бути дурнем, похмуро подумав Брейд, щоб витягти дівчину з дому для розпитів про нареченого, якого вона тільки-но поховала. Але як же без цього про щось довідатись?

— Мені здається, ви не любили його, професоре?

Роберта не зводила з Брейда пильного погляду.

Брейд здригнувся. Звідки таке припущення? Чи то його стривожений погляд навів її на таку думку?

— Боронь боже,— заперечив він,— я був високої думки про Ральфа.

— Дякую за добре слово, але не думаю, що було саме так. Я знаю, що дуже мало людей любили його. І розумію, в чому тут річ.

Вона знову заходилася нестямно кришити булочку, відсунувши тарілку з салатом, якого майже не торкнулась.

— Ральф був незвичайна людина; він завжди відчував потребу захищатись, часом досить агресивно. Тож треба було виявити неабияку

терплячість, щоб подолати що ворожість, майже агресивність. І коли це вдавалось, то виявлялося, що Ральф премина людина. Доброзичлива, чуйна, ніжна.— На хвилину Роберта урвала.— Я провела минулу ніч із його матір'ю. Нещасна жінка. Як же це могло статися? Неймовірно, що він міг допуститися такої грубої помилки.

— Чи Ральф мав ще якусь рідню, крім матері? — квапливо запитав Брейд.

— Ні,— якийсь час вона мовчки дивилась на нього.— Ви, мабуть, нічого не знали про Ральфа, професоре? Я маю на увазі його особисте життя.

— На жаль, Роберто, справді не знав. Тепер я усвідомлюю, що мав стояти ближче до своїх аспірантів, більше цікавитись їхнім особистим життям. Але ця розмова напевно не справляє тобі приємності.

— Що ж мені ще залишилось, як не говорити про нього,— озвалася Роберта. Здавалось, вона напружено розглядає щось у своїй тарілці. Кілька пасем рівного волосся, нашвидкуруч зібраного позаду в якусь подобу хвостика, майже закривали їй чоло.— Ви, мабуть, знаєте, що Ральф народився не в Америці.

— Так, знаю.

— З Ральфової сім'ї врятувались тільки двоє — його мати та він. Ральф ніколи не розповідав мені докладно про ці страшні часи, але подробиці вас, напевно, зараз і не цікавлять. Знаю, що його батька розстріляли. Була ще старша сестра, але вона теж загинула... невідомо навіть, де саме. Він завжди відчував якийсь страх перед світом. В Америці, як ви розумієте, його життя теж було нелегке. Чужий край, чужа мова. Гадаю, що й тут він боявся по-справжньому довіряти людям, боявся повірити в чиїсь добрі наміри. Це просто увійшло в його характер, стало його другою натурою. Ви розумієте мене?

— Гадаю, розумію, Роберто.

— Так утворилося зачароване коло. Ральф не міг подолати своєї настороженості, не вмів прихилятися до людей, тож і вони були з ним суворі й навіть жорстокі. І саме тому він допускався часом дурниць. Навіть співпрацювати з іншим аспірантом йому було важко; а все тому, що він завжди мав відчуття, ніби його хочуть чогось позбавити, хочуть щось у нього забрати подібно до того, як колись його позбавили сім'ї, дитинства. Отож, коли Ральф, бувало, вимиє колбу, а тоді йому здасться, ніби її хоче взяти інший аспірант, він міг навіть накинутись на того. Звичайно, поведінка нерозумна, але, як ви тепер розумієте, він просто не міг інакше, коли траплялося щось таке. А чи професор Ранке хоч пробував його зрозуміти? Він просто вигнав його зі своєї групи. Для Ральфа — ще один удар долі, ще одна втрата. Він став ще відлюдькуватішим і озлобленішим.

Роберта схлипнула і почала тихо плакати.

Брейд відсунув тарілку, випив трохи кави і попросив рахунок.

Уже в машині, по дорозі в університет, Брейд запитав:

— Чи Ральф купив тобі обручку, Роберто?

Роберта пильно дивилася поперед себе, ніби уважно вивчала дорогу, що слалася під колеса автомобіля, хоча напевно нічого не бачила.

— Ні, він просто не мав змоги зробити це. Його мати багато працювала, щоб заплатити за його навчання. Ви ж знаєте, як у Європі ставляться до таких речей. Вона готова була на будь-яку жертву, аби тільки син вийшов у люди. І що їй тепер залишилось?

— А про дату шлюбу ви домовились?

— Ми мали побратися, як тільки Ральф захистить докторську дисертацію. Будь-який інший термін був би просто нереальним.

— А його мати знала про ваш намір побратися?

— Вона знала, що ми зустрічаємось. І симпатизувала мені, принаймні я так вважаю.. Хоча не думаю, що Ральф розмовляв про це з матір'ю. Гадаю, вона могла і не схвалити його вибору. Могла вважати, що докторське звання дозволяє дібрати собі кращу пару. Ці матері-європейки мають хибні уявлення про справжню вартість наукового ступеня на нашому матримоніальному ринку.

Вони в'їхали на територію університету.

Брейд тільки на хвилину заглянув до студентської лабораторії. Переконався, що там усе спокійно, й повернувся до свого кабінету. Робочий день закінчувався. Пора збиратися додому. Як завжди наприкінці тижня, він розглянувся довкола, вибираючи, що ж узяти для роботи вдома.

Зітхнув. Сьогодні не мав ані найменшої охоти брати додому якісь публікації — чи то теоретичні, чи будь-які інші. Зрештою, мав уже в портфелі Ансонів рукопис. І мусить прочитати його сьогодні ввечері. Завтра субота; спочатку прийде Ансон; потім треба буде піти з Джінні в зоопарк; а на завершення дня, увечері, вони з Доріс мають бути на традиційному прийомі у Літлебі. Отже, в неділю він буде цілком виснажений. А попереду — новий важкий тиждень.

Отож він вирішив нічого, окрім рукопису, не брати. Клацнув замком портфеля, накинув на плечі плаща, взяв калелюха й рушив додому.

Обід удався на славу, якщо можна так сказати, зважаючи на теперішні обставини. Трагічний випадок уже набував широкого

розголосу, і знайомі телефонували Доріс, щоб попліткувати, а Джінні уважно прислухалася до розмов. Так що тепер і вона знала майже все.

Саму Джінні до участі в таких розмовах не допускали, всі її спроби втрутитись зараз же рішуче перепиняли батько чи матір. Однак збудження, що охопило її, не спадало у Джінні весь обід і виявлялось, зокрема, у її незвичному ненажерстві.

Її апетит щонайліпше вплинув на загальний настрій за столом. Бачити, як донька без нарікань на обіднє меню та без материних заохочень просто-таки поглинає їжу, було для Доріс щастям. А добрий гумор Доріс трохи розвіяв і лихі Брейдові передчуття, що наче обручами стискали його серце.

В піднесеному настрої упоралися з десертом, відтак Доріс запропонувала Джінні (щоправда, безапеляційним тоном) піти нагору й поробити уроки, щоб звільнити собі уїкенд. Потім їй належало викупатись і йти спати.

— І щоб я не чула телевізора після дев'ятої години,— уже навздогін Джінні гукнула Доріс.

— Гей, тату, не забудь, що завтра в звіринець.— Джінні перехилилася через поруччя сходів, її темні оченята сяяли радістю.

— Не можна казати "гей", звертаючись до батька,— зауважила Доріс.— Крім того, все залежатиме від твоєї сьогоднішньої поведінки, шановна панно. Якщо будеш неслухом, про завтрашню поїздку до звіринця можеш і не заїкатися.

— Ось побачиш, буду як шовкова. То як, татусю, підемо?

Брейдові нічого не лишалось, як сказати "так".

— Коли не буде дощу,— додав він.

— Насправді я не знаю, чи піду з Джінні,— трохи згодом похвалився Доріс Брейд.

— Що ти кажеш? — гукнула Доріс із кухні.— Що таке? — запитала, входячи у вітальню.

— Кажу, не знаю, чи піду завтра до звіринця.

— Але чому?

— Завтра до нас приходить Кеп Ансон.

Доріс нахмурилась і зняла фартух.

— А як ви домовились?

— Дуже просто. Він заявив, що прийде, а я йому не відмовив.

— Але чому? Хіба це так важко?

— І все-таки я не зміг. Принаймні Кепові Аксонові. Ти ж знаєш, який він.

— Знаю. Але це не означає, що він мені симпатичний. Зрештою, книжка його, а не твоя. Чому ж ти повинен гнути над нею горба?

— Якщо постаратися, з неї вийде путня, цінна книжка. Ба, я навіть пишаюся, що можу стати йому в пригоді.

— Гаразд, тоді хай він приходить коли-інде...

— Але ж, Доріс, я вже двічі підводив його.

— Двічі? Коли?

— Вперше учора ввечері. Ми вмовилися зустрітися точно о п'ятій, ти ж знаєш його пунктуальність. А я не явився.

Доріс знизала плечима і заходилася вивчати програму телепередач.

— Не думаю, що це для нього трагедія. Він вручив рукопис Вірджінні, та й квит,— муркнула вона.

— Так-так, я знаю. Але він напевно був страшенно розчарований і обурений, бо всяку непунктуальність вважає за особисту образу.

— Він був такий, як завжди,— відказала Доріс, анітрохи не зворушена схвильованими Брейдовими словами.— Я бачила крізь відчинені двері, як він віддавав течку з рукописом Джінні. Ані сліду гніву чи обурення.

— Гадаю, він таки був розчарований, просто не показував цього. Сьогодні о десятій ранку, зразу після моєї лекції, він виказував мені у моєму власному кабінеті, що я досі не прочитав його матеріалу.

— Отже, на його думку, життя повинно спокійно точитися далі, навіть після загибелі твого аспіранта внаслідок нещасливого випадку? — Доріс злегка, але виразно наголосила на останніх словах.— Тобі не здається, що це не мудро?

— Не мудро, згоден, але Ансон — стара людина, і його життя — хімія. А те, що приключилося з Ральфом, для нього пусте. Отож, коли Кеп спокійно заявив, що навідає нас завтра вранці, я не зміг відмовити.

— Хоч би що там було, ти повинен піти з Вірджінією. Вона цілий тиждень тільки й думає, що про звіринець. Лише не кажи, що могла б повести і я. У мене ціла купа прання, а відкладати цю роботу ще раз я не можу.

— Що ж,— погодився Брейд,— я зателефоную Кепові й скажу, нехай приходить о дев'ятій. Мабуть, нема глузду йти до звіринця раніше, ніж об одинадцятій. Може бути ще захолодно. От і виходить, що я виграю дві години для роботи з Кепом.

Доріс нічого не відповіла на таку пропозицію. Лишень повернулася до телевізора.

— Ну й вистава, такої нудоти ще світ не бачив,— стомлено кинула вона.— А так хотілося б відпочити душею.

— А що на інших каналах?

— Баскетбольний матч, повтор якоїсь передачі і кінофільм, який я вже бачила.— У голосі Доріс звучала пригніченість.

Вона взяла коробку з плетінням, сіла і з нещасним виразом втупилась у екран. Плетіння так і залишилось незайманим. Брейд був певен: Доріс нічого не бачить і на екрані.

Кеп Ансон, як і вмовлялися учора ввечері, прийшов рівно о дев'ятій. Брейд,— він уже встиг поснідати і був готовий до роботи, провів його просто у свій кабінет на цокольному поверсі.

Ансон поклав ціпок і сів у фотель.

— Як тобі матеріал про старого Берцеліуса?

— Зарозумілець.— Брейд силувано всміхнувся.

— Він мав підстави бути таким. Знай же: йому було надано баронський титул.

— Невже?

— Про це мій майбутній розділ. Титул він одержав у день свого шлюбу. Одружився він пізненько, з дівчиною молодшою за себе на тридцять років, і король Швеції зробив йому весільний дарунок. Я опишу все докладно. Не бачу причини, чому б історії органічної хімії не бути водночас і історією хіміків, що рухали її вперед.

Брейд не знав, що на те й сказати. У своєму приватному житті Ансон чітко відмежовував хімію від особи хіміка. Особисте його життя ніколи не мало нічого спільного з його роботою.

Всі знали, що на світі колись жила ще й місіс Ансон, що після її смерті він жив самотою, а піклувалась про нього хатня робітниця. Знали також, що він мав заміжню дочку, яка разом з сім'єю жила десь на Середньому Заході.

Сам Ансон ніколи не згадував про членів своєї родини. І не тому, що розбив з ними глека. Він не говорив про них, бо вони не мали причетності до хімії.

— Якщо особисті справи безпосередньо причетні до органічної хімії, — зважився врешті Брейд,— вони мають бути висвітлені. Бо, скажімо, надання Берцеліусові баронського титулу було визнанням його таланту хіміка тогочасним суспільством. Органічна хімія ставала складником щоденного життя, складником таким важливим, що хімікові-органіку могли надавати дворянський титул.

— Слушно,— схвально кивнув Ансон.— Дякую тобі. Я вирішив зняти деякі параграфи щодо відкриття селену. Доведеться також опустити весь розбір процесів горіння; прецікаві питання, але до органічної хімії не належать.

— Слушна постанова,— згодився Брейд,— обсяг книжки і так буде значним.

— Гаразд. А тепер глянь на сторінку вісімдесят другу. Я ще не взявся до теорії радикалів, але мені здається логічним...

Отак вони й працювали, майже торкаючись головами, схиленими над рукописом, відкладали деякі сторінки, міняли їхню послідовність, деякі опускали зовсім, потім частину з них знову повертали в рукопис. Вони й не зогледілись, як почувся голос Доріс, удавано лагідний з огляду на Ансонову присутність.

— Лу, Вірджінія вже готова і чекає на тебе.

— Я зараз, Доріс.— Брейд підвів голову і звернувся до Ансона.— Ну що ж, Кепе, гадаю, ми зробили майже все, що планували. Решту, мабуть, залишимо на наступну зустріч?

— Куди це ви збираєтесь?

— Йдемо з Джінні до звіринця.

Ансон позбирав свої матеріали.

— Я теж піду з вами, ти не проти? Заразом побалакаємо ще про одну справу,— звернувся він до Брейда.

— Ну що ж.— Брейд вагався, не знаючи, як відхилити таке незвично чемне прохання.— Але ви, напевно, нудитиметесь під час такої прогулянки.

— У моєму віці більшість справ нудні,— сумовито всміхнувся Ансон і взяв свій ціпок.

День видався на славу — сонячний, тихий, навдивовижу теплий. Сонце світило зовсім по-літньому, але звичної для літньої пори тисняви у звіринці не було, і Брейд зі смутком подумав, що хоч тут доля всміхнулася йому. Джінні пішла знайомитися з мавпячим населенням звіринця, а Брейд з Ансоном присіли на одній з лавок.

— Вчора після обіду я мав розмову з Літлебі,— почав Ансон.

— Про що?

— Про заплановані ним лекції з питань техніки безпеки. Цей старий дурисвіт уже переконав себе, ніби він і справді давно їх запланував.

— Так, я знаю про це,— байдуже відказав Брейд.

— А потім він запитав про тебе.

— Про мене?! — з несподіванки Брейд випростався і закляк, немовби в нього раптом задерев'яніла спина.

— Ось чому я й прийшов з тобою сюди. Чимдалі від місіс Брейд, розумієш?

— І що ж він сказав?

— Нічого конкретного. Одначе, оскільки я зрозумів, твою угоду буде поновлено на наступний рік, але вже востаннє. В цьогорічному повідомленні тобі запропонують пошукати собі іншу роботу.

Від цих слів сонячні промені, що падали на плечі Брейда, здавалося, втратили своє життєдайне тепло, і в нього поза спиною пішов мороз.

Голос Кепа Ансона, долинав наче звідкись іздалеку. Гомін людей, що, як і Брейд, прийшли відпочити до звіринця, теж помалу заглух.

Яка думка заполонила Брейда найперша? Не думка про руйнування давнішньої основи їхнього життя, втрату шматка хліба, не думав він зараз і про різку зміну звичного побуту. Він подумав про Доріс.

Адже вона передбачала таку халепу. Поки він не матиме сталої посади, його доля завжди залежатиме від ласки Літлебі чи будь-кого з керівників кафедри, завжди буде в їхніх руках.

Натомість Брейд наполегливо переконував Доріс у протилежному. І спокій його родини фактично підтримувався цією певністю, його переконаністю, що угоду поновлюватимуть постійно.

Як же тепер він гляне Доріс у вічі?

З глибокої задуми його вивів Ансон, що тим часом провадив далі:

— Гадаю, вони не задоволені твоєю науковою діяльністю. Отож, як хочеш залишитися в університеті, примусь їх змінити про себе думку. До червня, коли вони ухвалюватимуть остаточну постанову, маєш іще досить часу. Використай його і щось зроби.

— Щось зроби,— луною повторив Брейд,— але що? Може, продовжити роботу, яку не закінчив Ральф? — запропонував він.

— Дослідження кінетики? — Ансон скривився і роздратовано похитав головою.— Забудь про це!

— Забути? Але чому? Адже цей шлях відкриє цілу низку нових можливостей в органічній хімії. Якби мені пощастило завершити ці дослідження і дістати вагомі підтвердження їх слушності (кажучи це, він раптом і сам повірив у таку можливість), то я опублікував би сенсаційну статтю.

Але запальна Брейдова пропозиція не справила на Ансона ніякого враження. Він відповів запитанням:

— Як же ти збираєшся завершити незавершене? Адже інший аспірант не має права одержати науковий ступінь за те, що закінчить чужу роботу.

— Достеменно так,— погодився Брейд.

— А може, ти збираєшся сам?

Брейд не відповів. Він мовчки перегортав жорству підошвою черевика.

— Ти не досить обізнаний для роботи в цій галузі. Я це знаю,— вів далі Ансон, несхвально похитавши головою.— Якби ти звернувся до мене, перш ніж починати дослідження такого типу, я застеріг би тебе від цього хибного кроку. Ніякому професорові не слід керувати роботою аспірантів там, де він сам не у всеозброєнні знань. Я завжди дотримувався правила —точно знати і добре розуміти все, що роблять мої аспіранти. Тому, якби навіть один з них десь зник, я зміг би особисто завершити його дослідження. А ти зараз неспроможен це зробити, чи не так?

Брейд почервонів. Він завжди пильно переглядав копії нотаток, які передавав йому Ральф, але весь математичний бік справи — інтегрування чи обчислення конфігураційної ентропії, виходив за межі його компетенції.

— Гадаю, питання можна вивчити ґрунтовніше,— озвався врешті Брейд.— Я не такий зарозумілець, щоб не відчувати такої потреби.

— Не йдеться про зарозумілість. Тобі просто ніколи. Тож дозволь мені підказати, як тут бути.— Ансон легко поклав руку на плече Брейда, і той на хвилину гостро усвідомив собі, що його ставлення до цього старигана достоту таке, як ставлення його аспірантів до нього самого.— На твоєму місці я вторував би цілком новий, свій власний шлях, знайшов би нову, малодосліджену галузь і вже не допомагав би комусь, а сам, особисто зробив приголомшливі відкриття.

— І яку галузь ви маєте на оці? — поцікавився Брейд.

— Приміром, порівняльну біохімію.

— На бога, Кепе! — Брейд мимоволі засміявся,— я не знав би, з чого почати, не те що...

— От і добре. Ти мусиш прокласти власну стежку.

— Ні, Кепе, ні. Це не для мене. Мене зовсім не вабить робота з тваринами.

Ансон нахмурився.

— Якби ти зайнявся цим, Брейде, я б напевне умовив Літлебі змінити його можливі плани щодо закінчення терміну твого контракту; зрештою, щоб він просто створив тобі пристойні умови для нових досліджень. Він дав би навіть тобі підвищення на цій підставі. Все це цілком можливе.

— Красненько дякую, Кепе, але навіть за таких...

— Ти боїшся братися до справи тільки через те, що вона нова?

— Ні, просто справа повинна бути для мене цікава, а тепер, принаймні я так думаю, мене цікавить кінетика. Тож я постараюсь продовжити Ральфову роботу особисто. Принаймні спробую.

Ансон підвівся.

— Мені пора, Брейде. Але затям: ти робиш помилку.

Додому Брейд та Джінні повернулись о четвертій.

— Як було у звіринці? — звернулася Доріс до доньки, кинувши на неї заклопотаний погляд.

— Чудово! — відказала Джінні, віддавши одним словом враження кількох годин.

— До речі, телефонував Фостер.— Доріс перевела погляд на чоловіка.

— Фостер? Наш Фостер? Чого ж він хотів?

— Хотів поговорити з тобою.

— Про що, дідько б його вхопив?

— Цього він не сказав. Але видавався дуже роздратованим, мабуть, що довелося розмовляти зі мною. І ще дуже непокоївся, чи ти напевно будеш на вечірньому прийомі у Літлебі. Я сказала: будеш обов'язково.

— Цікаво. Як ти гадаєш, чого він хотів насправді?

— Достеменно не знаю, але дещо скажу. Тон у Фостера був надзвичайно бадьорий. Як ти знаєш, це його манера приховувати збудження та хвилювання. Отож, знаючи цього чоловіка, я дійшла висновку: Фостер наготував для тебе, Лу, погані новини!

Розділ 7

Літлебі жив у одній з найдавніших дільниць передмістя у придбаному понад десять років тому будинку, що, як і решта будівель дільниці, зберіг усі прикмети старовини, а проте не був позбавлений і сучасних вигод.

Місіс Літлебі зустріла Брейдів на порозі будинку. У цій низенькій на зріст жінці ніщо не вказувало на її аристократичне походження. Каштаново-руде волосся, не посріблене сивиною, хоч і було старанно укладене в зачіску, відповідного вигляду не мало. Окулярів, що дуже пасували б до розрізу її очей, вона чомусь не носила. Що ж до крою її сукні, то він був позначений таким несмаком, ніби місіс Літлебі намагалась хоч у такий спосіб вирізнитися серед своїх гостей.

Одначе вона завжди була надзвичайно привітна та чуйна до гостей, ніколи не забувала їхніх прізвищ, імен, звань, не забувала згадати при нагоді і про останні успіхи тої чи тої особи. Отож ніхто не ставився до неї недоброзичливо хоча б із цієї причини.

— Дуже рада, що прийшли, професоре Брейд,— приязно усміхнулась вона до Брейда і додала, звертаючись уже до Доріс.— Яка у вас чарівна сукня, місіс Брейд! Я мало не зомліла, дізнавшися про випадок з вашим аспірантом, професоре Брейд. І я сказала професорові (під "професором" мислився її чоловік), що цей бідолашний хлопчина вирвався зі злиднів, але яке ж це важке випробування для його рідні, для тих, хто залишився, надто для його наукового керівника, бо, хоч би

що там було, він теж член родини, в кожному разі я завжди так вважала. Я вже навіть розважала, а чи не відкласти на інший час нашу сьогоднішню зустріч, але, як ви розумієте, стільки людей мало бажання прийти сьогодні до нас, що...

Брейд промимрив щось чемно-згідливе, приязно всміхнувся місіс Літлебі і, ґречно вклонившись, помаленьку рушив до вітальні. Господиня перемовила ще кілька слів із Доріс, а тоді перенесла свою увагу на новоприбулих.

Вітальня поступово заповнювалась. Брейд свідомо уникав Літлебі, коли той проходив поряд, і, мабуть, йому щастило залишатись непоміченим, бо завідувач кафедри, напевно, бодай усміхнувся б йому, навіть чисто машинально, незалежно від халепи, у яку вскочив Брейд. Заклопотаний такими думками, Брейд аж здригнувся з несподіванки, відчувши раптом на своєму плечі чиюсь руку.

Повернувшись, він побачив Фостера, його широке рум'яне обличчя було незвично поважне.

— Послухай-но, Лу,— він схопив Брейда за рукав піджака,— я повинен дещо розповісти тобі.

— Звучить зловісно,— силувано всміхнувся Брейд.— Якісь лихі вісті?

— Не знаю, як їх назвати, але гадаю, ти повинен знати це.— Він тривожно розглянувся довкола, але ніхто з присутніх не зважав на них, і він потяг Брейда до себе, перейшовши на шепіт: — Йдеться про Ральфа Нойфельда.

— Ти хочеш розповісти щось про Ральфа?

— Тихше! Краще послухай. Якийсь детектив чи хтось із поліції розпитує на факультеті про Ральфа. Його прізвище Дохені. Такий невисокий гладун.

— А про що саме? І з якою метою?

— Не знаю. Особисто зі мною він не розмовляв. Але розпитував одного з моїх аспірантів, ось чому я знаю теж. У мого хлопця таке враження, ніби Дохені не вважає Ральфову смерть за випадкову.

Брейд прикипів очима до Фостера. Це повідомлення остаточно вивело його з рівноваги.

— Я лише подумав, що ти повинен це знати,— ніяково пробурмотів Фостер.

Брейд відчув, що в голові у нього все перевернулось. Адже всі ці години після Фостерового дзвінка він сподівався почути від того щось про звільнення, але не більше.

— Хіба Ральфова смерть могла бути не випадковою? — спитав Брейд, силкуючись надати голосові звичайного звучання.

— Знаєш, мене цей випадок теж насторожив,— відказав Фостер.— Адже тільки новачок міг переплутати ціанід з ацетатом. А Ральф був досвідчений фахівець.

— Це слова детектива?

— Облиш, Лу. Я не знаю, що там казав цей детектив. Він розмовляв з моїм аспірантом, це ти вже знаєш, і розпитував його, чи Ральф не був чимось пригнічений, як у нього йшла робота, чи не бідкався він про щось.

Надійшла місіс Літлебі з коктейлями. Фостер подякував, ледь усміхнувшись, натомість Брейд рвучко схопив келих і трохи пригубив, не зводячи пильного погляду з Фостера.

— Що ти хочеш цим сказати, Маріле?

— Гадаю, поліція підозрює самогубство.

Брейд сподівався почути це слово, і все ж воно прозвучало несподівано. (Щоправда, самогубство — це вже краще, ніж убивство, подумав. Це все-таки хоч якийсь та вихід з ситуації.) Але вголос він спитав:

— Чому самогубство?

— А чом би й ні?

— Ральф не мав клопоту з дисертацією.

— То й що? Хіба ти знаєш бодай щось про його особисте життя?

— А ти знаєш якісь обставини, що могли б спричинити самогубство?

Брейд не мав наміру вдаватися до ворожого тону, але давалася взнаки напруга після останніх подій: він починав втрачати самовладання.

Фостер вмить наїжачився.

— Чого це ти накидаєшся на мене? — Його брови грізно нахмурились.— Я тільки хотів зробити тобі послугу, попередити про розпити. Якщо це тебе тільки дратує, то вибач мені й вважай, що я нічого не казав.

— Чому ж тоді ти ведеш розмову так, ніби це має якийсь зв'язок зі мною? — гостро, не стримуючи свого обурення, провадив Брейд.— Навіть якби це було самогубство...

— Що за самогубство? — немов уродився між ними Ранке, уважно приглядаючись до обох.

Брейд урвав, уперши в Ранке похмурий погляд. Натомість Фостер ледь знизав плечима, ніби кажучи, що він своє зробив, а якщо Брейдові кортить надати справі розголосу, то хай він сам відповідає за наслідки.

— Ми балакали про Ральфа Нойфельда,— пояснив він.

— Самогубство? — Губи Ранке скривились у посмішці.— А знаєш, чому б і ні? — Його вказівний палець повчально завмер десь за дюйм від одного з ґудзиків на сорочці Брейда.— Цей хлопець був шаленець. У буквальному розумінні. Нам ще пощастило, що йому не спало на думку висадити у повітря весь будинок разом з нами всіма.

Брейд відчував, що його охоплює дедалі дужче нервове збудження. Вони стояли поруч із ним, і кожному чомусь дуже хотілося вірити, що це самогубство. Але чому? Внутрішній голос підказував йому, що самогубство — кращий варіант, ніж убивство: все-таки якийсь вихід. А проте навіть без огляду на доводи розуму він відчував, що прагне істини більше, ніж просто сякого-такого виходу зі скрути, бо тільки правда, істина були для нього єдиним рятунком. Все інше — тільки його ілюзія.

— Але чому самогубство? — знов озвався Брейд.— Чому ви так легко схильні повірити, що це самогубство? Адже йому залишилось менш як півроку до захисту дисертації.

— Ти певен цього? — Голос Ранке був так само різкий,— А як посувалася його робота?

— Чудово! — у тон Ранке відказав Брейд.

— А звідки ти знаєш?

Брейд уже збирався відповісти, коли раптом збагнув, що це запитання не що, як пастка. І обминути цю пастку не було ніякої надії, бо як і промовчиш, Ранке однаково сам штовхне його в неї. І Ранке таки штовхнув.

— Гадаю, тобі сказав сам Ральф.

— Звичайно, він! — визивно відказав Брейд.

— А звідки ти знаєш, що Ральф мовив правду?

— Я маю копії всіх його нотаток.

Обличчя Ранке розпливлося широкою посмішкою. Фостер теж засміявся. Брейд тільки тепер усвідомив, що у вітальні запанувала незвичайна тиша: всі розмови урвались, і всі погляди були спрямовані на нього. Відчув і погляд Доріс, що в нервовій напрузі зібгала в руці хусточку і прикусила спідню губу.

Брейд знав: ніхто з присутніх тут хіміків не повірить, ніби його знання кінетики достатні, щоб оцінити, наскільки успішна Ральфова робота.

Тим часом Ранке вів далі — вже зовсім лагідно, аж солодко.

— Я знаю Ральфові теорії і заявляю, що вони — бридня. Я дав йому самому переконатись у їхньому безглузді, бо мав надію, що, експериментуючи, він натрапить на інший шлях, що може виявитися плідним. Але, як зрештою і слід було сподіватися, цього не сталось.

Подальша робота з ним стала неможливою. Потім він прийшов до тебе — і це стало його справжнім Ватерлоо. Робота аспіранта над такою проблемою без консультації відповідного фахівця була наперед приречена на невдачу.

Для Ранке таке становище, подумав Брейд, напевно було наче більмо на оці і постійно його дратувало. Адже Ральф ніколи не вдавався по консультацію до цього великого фахівця.

— І тепер ти, наче святий отець, вирішив відлучити його душу від церкви і спровадити в пекло тільки тому, що він ніколи не просив у тебе допомоги.

— Мені було байдужісінько, звернеться він до мене чи ні,— пихато відповів Ранке,— якого біса мені було цим перейматись? Я просто вважаю, що він був у безвиході. І саме це намагаюсь пояснити тобі, Луїсе. Тобто що Ральф врешті-решт мусив ясно усвідомити свою поразку. Адже він цілі місяці з упертістю віслюка не переставав шукати якогось розв'язання проблеми. Проводив усілякі дослідження, пробував так чи так інтерпретувати їх наслідки, аж врешті переконався, що зайшов у глухий кут. А тобі знай правив, ніби в нього все гаразд, аж поки не опинився в безвиході. А це означало, що надії на докторський ступінь ляснули. Отож йому нічого не лишалось, як накласти на себе руки. Хіба не логічно?

— Ні,— люто повстав Брейд,— бо робота в нього таки ладналася. Можливо, я не першорядний фахівець із фізичної хімії, але ж і не сантехнік. Я потраплю визначити, звідки віє вітер, як і відрізнити перетворення Вальдена від ланцюгової фотохімічної реакції. Я читав Ральфові звіти і підтверджу, що він був на правильному шляху.

Він ніяк не міг добрати, що зрештою діється у вітальні. Наче крізь млу розрізняв лише невиразні обриси присутніх. Здавалось, вони

оточили його щільним кільцем і спостерігали за його двобоєм з Ранке та Фостером. У себе за спиною він відчував прірву.

Його оточили вовки! То був двобій з вовками! Події останніх двох діб немовби породили одне чітко окреслене бажання. Нежданe насильство вдерлося у замкнений академічний світ і посіяло в ньому паніку. Тож перелякані мешканці цього світу зараз же кинулися шукати способу умилостивити розгніваних богів. Вони були готові спокутувати свої гріхи, а щоб уникнути кари, хотіли скласти в жертву його, Брейда.

Якби це був нещасливий випадок, провина впала б на Брейда. Якби доводилося визнати, що це самогубство, то вони пристали б і на таку версію, зазначивши, що й тут винен Брейд, неспроможний належно керувати роботою своїх аспірантів. І, врешті (Брейд тепер у цьому не сумнівався), якби постала версія про вбивство, то й тут єдиним підозрілим було б визнано теж його. Бо кафедра, безперечно, зацікавлена в тому, щоб за спокій усіх заплатила життям одна людина —доцент Брейд.

Та марні сподіванки, що він так просто згодиться заслонити їх грудьми, обмежившись мовчазним стоїцизмом.

— Ти так завзято переконуєш нас у самогубстві Ральфа,— звернувся він до Ранке,— що мимоволі думаєш, чи така певність у тебе не від якогось почуття внутрішньої провини.

— Внутрішньої провини? — все так само пихато перепитав Ранке.

— Власне, ти вигнав його зі своєї групи. Ти осудив його тільки за те, що його приваблювала проблема, яку ти, як керівник, відкидав. Ти недвозначно дав йому зрозуміти, що його теорії безглузді,— і це ще до проведення будь-яких дослідів.— Тут Брейд навмисне підвищив голос, щоб опонентові було ніяк перебити його. Те, що всі присутні жадібно ловили його слова, вже не обходило Брейда.— Не приховував ти й того,

що терпіти його не можеш. Мабуть, Ральф відчував, що на усних іспитах ти розтопчеш і його самого, і його роботу незалежно від її справжньої ваги. Отож у хвилину депресії, страшенної нервової напруги, він не міг знести думки, що доведеться і далі терпіти знущання мстивого обмеженого деспота, порожній гонор та пиха якого були так сильно уражені.

Раптово зблідлий Ранке спромігся у відповідь тільки на якийсь нерозбірливий белькіт.

— Гадаю, цю справу слід залишити поліції,— втрутився Фостер.

Але Брейд ще не закінчив.

— А може, Ральфа штовхнула на фатальний крок оцінка, яку ти поставив йому на іспиті з синтезу органічних речовин? — накинувся він на Фостера.

— Що ти вигадуєш? — злякано вигукнув Фостер.— Я поставив йому ту оцінку, на яку він заслуговував.

— Виходить, ти вважаєш, що Ральф заслуговував тільки на оцінку "задовільно"? Я переглянув його письмову роботу з останнього іспиту і вважаю, що вона гідна кращої оцінки. Адже я спеціалізуюсь саме на органічній хімії, сподіваюсь, цього ти не заперечиш, отже, й оцінити екзаменаційну роботу з курсу органічної хімії здатен цілком кваліфіковано.

— Оцінку виставляють не тільки на основі письмової роботи,— не здавався Фостер,— тут ще слід враховувати й лабораторні заняття, а також його ставлення до роботи загалом, ставлення до...

— Шкода, сто чортів, що ніхто не ставить оцінок тобі за твоє ставлення до студентів,— злісно урвав його Брейд,— і навіть знати не

хоче, з якою втіхою ти знущаєшся над студентами, відчуваючи свою безкарність. Може, котрийсь із них таки перестріне тебе колись у вузькому завулку і змусить сплатити задавнений рахунок.

Місіс Літлебі, збентежена пересваром, лагідно звернулась до присутніх:

— Прошу всіх у їдальню. Мабуть, нам усім чи не пора підвечеряти.

Ранке і Фостер звіялися, скориставшися з нагоди. Брейд невиразно усвідомлював, що теж прошкує у їдальню, але почувався так, ніби рухався в якійсь порожнечі.

Квапливо підійшла Доріс.

— Що сталося? — уривчасто й майже пошепки спитала вона.— З чого все почалось?

— Облиш це зараз, Доріс,— процідив Брейд крізь зуби,— я навіть радий, що так сталося.

Він і справді був радий. Тепер, коли надія на збереження посади розвіялася, втрачати було нічого, й незвичне почуття волі охопило його, він навіть відчув якусь дивовижну полегкість. Бо тепер, принаймні поки він ще не пішов з університету, ніякі Фостери, Ранке чи будь-хто інший з їхнього клану корисливих честолюбців більш не зможе безкарно попихати ним, сьогодні вони побачили, що він теж має зуби.

Виклик, що його кинув Брейд, не переставав тяжіти над ним. Його уникали як обідньої години, так і по обіді. Отож він вирішив сам розшукати Літлебі.

— Професоре Літлебі!

— А, це ви, Брейде,— завчена усмішка на обличчі завідувача кафедри не могла приховати його неспокою.

— Я хотів би запропонувати, сер, щоб лекції з питань охорони праці читали всі викладачі кафедри, бо додержання правил безпеки — обов'язок кожного з них. Якщо ж я зобов'яжусь прочитати цей курс особисто, то, гадаю, це має сприятливо вплинути на моє становище на кафедрі.

Брейд злегка вклонився й пішов собі, не чекаючи відповіді Літлебі.

Цей дрібний факт теж поліпшив його самопочуття — тим паче що розмова нічого йому не коштувала. Коли втратив усе, то втратити ще щось просто неможливо.

Брейд і Доріс вийшли, тільки-но випала слушна хвилина. Брейд вів машину по загаченій транспортом вулиці так, наче продовжував двобій, початий у Літлебі, вбачаючи у кожній зустрічній машині Ранке, а в кожному авто, що напирало ззаду,— Фостера. Отак і пробивався вперед, протискаючись серед машин, що не хотіли давати дороги.

— Та й край. Більш ніколи не братиму участі в таких збіговиськах, навіть коли б....— Брейд мало не закінчив фрази словами "мене залишили на посаді", але вчасно схаменувся.

Адже Доріс іще не знала, як насправді стоїть справа з посадою.

— Але з чого це все почалося? — запитала Доріс із несподіваною для Брейда лагідністю.

— Фостер попередив мене, що поліція не вважає, ніби то нещасливий випадок. Сам Фостер, між іншим, теж. Зрештою жоден хімік не повірить, що Ральф міг помилитись випадково. Я вважаю, що хтось уже зв'язався з поліцією у цій справі.

— Але чом? Чом би хтось мав робити такі речі?

— Декому просто подобається. А інші навіть вбачають тут свій громадський обов'язок. Та найгірше те, що кафедра охоче підтримає версію про самогубство, сподіваючись таким чином закрити справу, надто якби всю провину можна було зіпхнути на мене. Ці кляті телепні не уявляють, яке лихо можуть накликати на свою голову.

— Але...

— Ніяких але. Це вбивство. Вони теж напевно усвідомлюють це, інакше чому б так силкувалися звести все до самогубства. Обставини Ральфової смерті занадто складні, щоб грати на версію самогубства. Адже він мав ціанід під рукою. Щоб покінчити з життям, досить взяти в рота кілька кристаликів. Навіщо ж було готуватися до експерименту, починати його; невже тільки щоб удихнути ціаністий водень, одержаний у ході реакції? Ніхто б не вкорочував собі віку в такий непрямий і ненадійний спосіб, маючи змогу скористатися прямим і певним шляхом у небуття.

Думки Брейдові знову повернулися до Ральфової смерті. Загроза звинувачення у вбивстві знову відсунула все на задній план, в тому числі й страх утратити роботу.

Цієї ночі Брейдові нічого не снилось, він спав глибоким спокійним сном. Далися взнаки попередні безсонні ночі й нервове виснаження, викликане минулим вечором.

Ранок привітав його низьким сірим небом, звідки накрапало щось схоже на дощ, і по-осінньому сирим повітрям.

Настрій відповідав погоді. Події вчорашнього вечора, що видавались йому запеклим двобоєм, тепер, при світлі сірого дня, пригадувались

тільки як дрібна сварка базарних перекупок. А небезпека обступала його щораз щільнішим кільцем, і він не знав, як викараскатися з халепи.

Звичайно, слід гадати, що саме найпалкіші прихильники версії самогубства найбільше боятимуться іншої версії — версії вбивства. А найбільшим противником цієї версії повинен бути, безперечно, сам убивця. Саме він повинен найбільше боятись появи такої версії.

Та чи це означає, що саме Ранке чи Фостер забили Ральфа? Хай йому грець! Весь сніданок його не покидала одна думка: який міг бути мотив убивства?

Мотив! Уся ця загадкова справа з самого початку впиралася в одне питання: мотив убивства.

— Я поїду сьогодні на кафедру,— звернувся він до Доріс.

— Сьогодні? В неділю? — здивувалася вона.

— Саме тому й вибираюсь. Я маю попрацювати з щоденниками Ральфових досліджень.

— Навіщо воно тобі?

— Не чула, що сказав учора Ранке? Він вважає, що робота у Ральфа йшла погано, а я навіть не годен у цьому розібратись.

— А ти годен? — досить мляво запитала Доріс.

— Цілковитої певності не маю,— Брейд раптом утратив вчорашню рішучість,— але краще самому переконатись. І тоді, якщо все буде добре, закінчити роботу і втерти носа всім цим... цим вилупкам.

— Розумію,— відповіла Доріс,— але я страшенно боюсь за тебе.

Брейд ніжно обняв дружину за плечі:

— Страх не допоможе нам, Доріс. Ми повинні боротися, тільки тоді можна сподіватись успіху. І ми будемо боротися. Ми просто не маємо вибору.

— Так, коханий.

Доріс довірливо поклала голову на його плече. Раптом почувся тупіт ніг по сходах — це Джінні спускалась на сніданок. Доріс відсторонилась від Брейда і звернулася до дочки:

— Ти спізнилася, Вірджініє,— доведеться снідати застиглою яєчнею.

Коли Брейд звернув з П'ятої вулиці на Університетську, його привітали дві схожі на близнюків цегляні вежі адміністративного корпусу, що виринули серед зелені університетського містечка. Будинок виглядав якось ненатурально, мабуть, бракувало звичного жвавого руху на дорозі, гуркоту моторів, виску шин і міцного бензинового духу.

І взагалі університет видався йому незвичним і ворожим. Може, тому, що сьогодні була неділя, а може, причина інша: він уже не мав себе за університетського. Це сталося ще напередодні, увечері. Зв'язки розірвано. І десь усередині, в душі, Брейд вважав за доконаний факт, що відтепер він перестав бути часткою університету.

Від паркінгу теж віяло ворожістю. На його майдані, звичайно захаращеному автомобілями, тепер видніли тільки три машини. Факультетський корпус порожнював, навіть канцелярія та музей хімії були зачинені, хоча, як правило, вони працювали і в неділю. Брейдові кроки незвично лунко лунали у звичній недільній тиші.

На свій четвертий поверх він піднявся ліфтом. Всі двері кабінетів та лабораторія були зачинені, коридор тонув у мороці. Брейд увімкнув світло і рушив до Ральфової лабораторії, розміщеної посередині поверху.

Сягнув по в'язку ключів і почав швидко шукати потрібний. Нараз усвідомив, що ключів на в'язці побільшало.

Неабияк стривожений, він пригадав, що це детектив ще в п'ятницю повернув йому ключ від Ральфової лабораторії. Надто ж занепокоїла його думка, що саме цей детектив не схильний був лишати справу такою, як вона видалася спочатку,— він підозрює самогубство, в усякому разі якесь насильство.

Заглиблений у ці безрадісні думки, Брейд повернув ключа, відчинив двері, увійшов і буквально остовпів від подиву, бо й у голові не покладав, що може застати когось у Ральфовій лабораторії о цій порі.

Людина, що була в лабораторії, заскочена не менше ніж Брейд, дивилась на нього переляканими очима. Її рот так і залишився розтуленим, наче вона збиралася закричати.

Розділ 8

Трохи отямившись, Брейд проказав ледь тремтячим, але вже майже опанованим голосом.

— Доброго ранку, Роберто! Як же ти налякала мене!

Роберта Гудх'ю опустила руки на коліна. Коли увійшов Брейд, вона перегортала сторінки щоденника Ральфових досліджень (шухляда в його столі так і залишилась висунутою), а тепер повільно згорнула його.

— Доброго ранку, професоре Брейд! — відповіла Роберта.

— Як ти потрапила сюди?

— Я... Я тільки переглядала його речі. Він... Його поховали вчора пополудні, і я подумала... Я подумала...— Їй було важко говорити і знаходити потрібні слова,— що зможу знайти речі, які можна взяти, щось...

Закінчити речення вона так і не змогла, і Брейд допоміг їй:

— Щось на пам'ять про нього?

І відразу ж подумав із сумом та співчуттям до дівчини: що ж тут можна взяти на згадку про дружбу між двома аспірантами-хіміками? Якусь пробірку, де він готував розчини? Чи якісь розсипані при зважуванні кристалики, що їх можна зібрати в конверт і зберігати між аркушами книжки?

— Мені дуже жаль, Роберто, що я не був на похороні, але я просто не знав, коли він має відбутися.— (Та й незграбна ж відмовка, подумав він, адже про це можна було дізнатись.)

— Там були тільки його мати і я,— відказала Роберта,— зрештою, ми й не розраховували, що прийде ще хтось.

Та як же вона все-таки потрапила сюди, знов подумалося Брейдові. Він був цілком певний, що замкнув лабораторію, виходячи звідси востаннє. Невже після нього хтось побував у лабораторії і потім залишив двері незамкненими? А може, це детектив? Але тоді він повинен мати дублікат ключа.

О боже! Невже тепер детективи ввижатимуться йому під кожним лабораторним столом чи навіть за кожною колбою. Адже це міг бути Грег Сімпсон, напарник Ральфа по лабораторії, який мав право заходити сюди з будь-який час і не був зобов'язаний замикати двері.

Але Роберта, ніби відчуваючи, яке питання мучить його, тихо сказала:

— Я маю свій ключ до лабораторії.

— Свій? Звідки він у тебе? — здивувався Брейд.

— Його мені дав Ральф.

Якусь хвилину Брейд мовчав. Потім зачинив двері лабораторії на засув, сів під ними на табурет і уважно приглянувся до Роберти. Вона сиділа у кріслі, що донедавна належало Ральфові, за його колишнім столом. Сонячні промені, пробившись крізь хмари, а потім і крізь бруднуваті віконні шибки (вікна в університетських лабораторіях здебільшого напівпрозорі), падали на плечі Роберти, підсвічуючи її пишне волосся червінню.

А вона не така вже й несимпатична, як здавалось, трохи здивовано подумав Брейд. Щоправда, до голлівудівських стандартів їй далеко, бо ні струнка, ні висока вона не була. Зате мала густі довгі вії, гарно окреслені вуста, ніжну смагляву шкіру на відкритих до плечей руках.

Навіщо ж вишукувати якусь незвичну внутрішню потребу, що спонукала Ральфа дати Роберті ключа від лабораторії? Чи не йдеться тут про таку цілком просту і природну річ, як любовний зв'язок?

— Я не знав, що Ральф дозволяв комусь мати ключа від лабораторії. Звичайно, я розумію: для тебе він міг зробити виняток.

Роберта, з обличчя якої не сходив вираз смутку, мовчала.

— Чи ти не поясниш, звідки в тебе цей ключ? — уточнив свою думку Брейд, зачекав трохи і пояснив, намагаючись говорити лагідно.—

Зрозумій: за звичайних обставин я не виявив би такої настирливої цікавості, але ж зараз обставини виняткові.

Роберта різко відкинула назад волосся і підвела на нього очі:

— Я розумію, що ви маєте на увазі, професоре Брейд, і не збираюся говорити неправди. Часами ми зустрічалися з ним тут... після занять. Маючи свій ключ, я могла приходити сама.

— Щоб тримати все у таємниці? Бо якби ви приходили разом, то це могло впасти у вічі?

— Так.

Відчуваючи, як його охоплює збентеження, але вважаючи, що тільки заскочивши дівчину зненацька можна сподіватись на правдиву відповідь, Брейд майже вистрілив наступне запитання, вистрілив раптово і прямо:

— Ти вагітна, Роберто?

Вона різко здригнулась і опустила очі.

— Ні.

— Ти певна в цьому?

— Цілком.

— Що ж, Роберто, питання вичерпане.

— Дякую, професоре Брейд,— промовила вона.— Знайте ж: я розумію, як негоже ми поводились, і прошу вибачити нас. Адже якби

хтось застав нас, то це було б дуже... прикро. І ви, напевно, мали б неприємності.

— Так, гадаю, ми всі мали б великі неприємності.

— Розумієте, професоре, ми мали побратися, а іншого місця, де можна б залишитись на самоті, просто не було. Але тепер ви знаєте все і якщо вважаєте, що я повинна покинути аспірантуру, то я так і зроблю. Зрештою тепер це не має для мене великого значення.

— Ні,— енергійно заперечив Брейд.— Я зовсім не мав на увазі, щоб ти покинула роботу над дисертацією. Те, що було між тобою та Ральфом, мене не стосується, і я не маю наміру до цього повертатись. А питав я тільки тому, що...

Зненацька він урвав. Не міг же він сказати їй, що кілька хвилин тому уявив її грубою і набридливою вагітною коханкою, яку можна зненавидіти за домагання шлюбу, щоб урятувати свою честь, і яка, вважаючи відмову хлопця за зраду (а такий гострий на язик тип, як Ральф, міг викласти їй усе навпростець, не щадячи її гідності), не просто обурилась чи образилась, а образилась на смерть.

Але Роберта не була вагітна... чи тільки так сказала. Десь у глибині душі все ж таки жила якась підозра.

І він вів далі не зовсім переконливим тоном:

— Тому що відчував: якесь непорозуміння між вами абощо могло викликати у Ральфа роздратованість, яка, своєю чергою, спричинила цей нещасливий випадок. Але тепер, після нашої розмови, я зрозумів, наскільки ти пригнічена після всього пережитого. Чому б тобі не відпочити з тиждень чи довше, якщо відчуватимеш таку потребу? На лабораторних заняттях тим часом якось обійдуться без тебе. Зрештою я знайду когось на заміну. А потім, коли найгірше буде вже позаду...

— Дякую, професоре Брейд,— Роберта тріпнула головою,— але я не припинятиму роботи. Найважчі якраз ті години, коли я залишаюся на самоті.

Вона підвелася, взяла торбинку під пахву і рушила до дверей, де трохи затрималась, відмикаючи замок. Нараз у Брейда промайнула нова думка.

— Зачекай-но, Роберто! — звернувся він до дівчини.

Вона чекала, не повертаючись до нього. Брейд теж замовк, йому було незручно, й він не знав, як сформулювати запитання.

— Сподіваюсь, ти дозволиш мені поставити ще одне запитання— дуже особистого характеру,— врешті промимрив він.

— Більш особистого, ніж те, що ви вже ставили?

Брейд відкашлявся.

— У певному розумінні так. Але я маю вагомі підстави питати про це. Отже, чи мала ти коли-небудь якісь клопоти з професором Фостером?

Роберта повернулась до нього.

— Які клопоти, професоре? — Питання пролунало гостро, брови в дівчини здивовано звелися.

Скажи ж це нарешті, сто чортів, роздратовано подумав Брейд і додав уголос:

— Що ж, доведеться поставити питання руба. Чи професор Фостер приставав коли до тебе?

— Це запитання навряд чи можна вважати за особисте,— відказала Роберта,— адже професор Фостер ніколи не робить із цього таємниць. Так, я теж одержала свою порцію залицянь. Не більшу ніж будь-яка інша дівчина, але й не меншу. Адже професор Фостер людина щиросерда й розподіляє свою увагу не тільки щедро, а й порівну.

— Чи Ральф знав про це?

— Чому ви про це питаєте? — У голосі Роберти зазвучала нотка спротиву.

— Бо, гадаю, він знав. Хіба ні?

Дівчина мовчала.

Оскільки Фостер не робив таємниці щодо предмету своїх залицянь (а може, йшлося не тільки про залицяння, подумав Брейд, недарма ж його називають Фостер-обмацувач), то Ральф міг про все знати і, звісно, обурився поводженням Фостера і своє обурення, напевно, висловив професорові Фостеру.

— Ніхто не звертає ані найменшої уваги на професора Фостера,— врешті сердито озвалася Роберта.— Часами він стає надокучливим, але ж це нічогісінько не означає. Якби нарешті котрась із дівчат відповіла йому взаємністю, то зі страху він напевно вискочив би у вікно.

— Але ж річ у тім, що Ральф був чутливий до таких речей і міг висловити професорові Фостеру, що він про нього думає.

— Гадаю, мені вже пора йти, професоре. Я почуваюсь.... не зовсім добре.— Роберта повернула до дверей, але знов зупинилась і сказала в раптовій задумі: — Я хотіла б знати... Чи будуть вам потрібні Ральфові щоденники?

— Принаймні поки що,— відказав Брейд.— Гадаю, потім я зможу віддати їх тобі.

Роберта на мить завагалась, ніби хотіла додати ще щось, але, так і не сказавши нічого, вийшла з лабораторії.

За кілька хвилин Брейд бачив у вікно лабораторії, як вона вийшла з головного входу, перетнула хідник і рушила камінною стежкою через університетське містечко.

Хоча Роберта й ухилилась од відповіді на останнє запитання, фактично то було підтвердження його здогаду.

Ну звісно ж! Ральф напевно був страх заздрісний і ревнивий і панічно боявся втратити хоч щось, що належало йому. Він був якраз із тих, що можуть спалахнути навіть від жалюгідних Фостерових штучок, на які хтось інший не звернув би й уваги.

Вибухнувши злістю, він міг піти до Фостера і зажадати, щоб той облишив залицятися, погрожуючи, що інакше він звернеться до вищих інстанцій. А це вже була погроза вельми небезпечна.

Адміністрація могла дивитися крізь пальці на Фостерове поводження, але тільки до часу, поки ніхто не скаржився, не звертався до них офіційно з цього приводу. Але перша ж скарга різко міняла справу. Можна навіть сказати, вона могла б тоді скластися для Фостера фатально.

Взагалі професор міг дозволяти собі багато чого: напиватися щовечора до чортиків, так бубоніти свої лекції, що ніхто нічого не розумів, міг митися тільки раз на рік перед Великоднем, бути грубим до брутальності, нестерпно нудним або ж збіса неприємним — все це до уваги не бралося. Штатна посада була йому за надійний щит у всіх цих випадках.

У всіх, крім двох, коли викладача завжди можна було звільнити незалежно від його посади. У першому підставою для звільнення була нелояльність (порівняно новочасний злочин). У другому — стара як світ моральна розбещеність. А тут Фостер постійно балансував на межі дозволеного. Отож скарга означала б для нього неминучу втрату роботи.

Чи загроза такої скарги могла стати причиною вбивства? Чи можна вважати, що з допомогою вбивства хотіли позбутися можливого скаржника?

А може, Фостер задовольнився тільки тим, що поставив Ральфові на іспиті занижену оцінку?

Хоч би що там було, все це пояснює лише можливість мотиву і аж ніяк не пояснює, як злочинець вибрав би слушну нагоду. Бо звідки, скажімо, Фостер міг знати, як Ральф проводить свої експерименти? Як міг він дізнатися, що колби з порціями ацетату натрію, які Ральф приготував заздалегідь, чекатимуть на нього в лабораторії?

На всі ці запитання Брейд лише знизав плечима і врешті взявся до Ральфових щоденників. Їх було п'ять, всі акуратно пронумеровані. Він узяв той, що лежав згори.

Брейд мав копії щоденників у кабінеті, але якщо Ральф дотримувався аспірантських звичаїв, то напевно вів на зворотах аркушів чорнеткові розрахунки з коментарями, щоб завжди мати їх під рукою.

Переглянувши кілька сторінок, він подумав, що Ральфові записи у щоденнику майже бездоганні. Вони були зрозумілі, стислі, майже хворобливо пунктуальні. Брейд колись бачив щоденники Кепа Ансона з силою пояснень до його докторської, зроблених нерозбірливим письмом, але щодо досконалості та ґрунтовності Ральф чи не перевершив навіть їх.

Напевно, подумав Брейд, я розберуся. Ральф так докладно коментував свою роботу, ніби припускав, що читатиме її людина з найзагальнішими уявленнями про досліджувану галузь хімії. Схоже на те, провинно подумав Брейд, що Ральф робив свої нотатки саме з розрахунку на мене. Що ж, бий його лиха година, тоді я просто мушу зрозуміти. Треба лише менше боятися математики.

І опрацьовувати все систематично, починаючи вже від сьогодні.

Він розгорнув щоденник № 1. Перші сторінки були присвячені Ральфовій роботі ще під керівництвом Ранке: перелік праць, простудійованих перед початком експериментів, резюме про їхній зміст, його власні висновки й висунуті теорії. Все викладено дуже чітко, стисло, послідовно. Брейд пригадав, що вже переглядав був ці нотатки, коли півтора року тому прийняв Ральфа до своєї групи аспірантів.

Знаючи запальну Ральфову вдачу, він раптом з подивом відзначив, що вона зовсім не позначилась на його роботі. Всі нотатки були щонайоб'єктивніші.

Брейд часто зустрічав висловлювання на зразок "Професор Ранке вважає, ніби ця концепція суперечить..." чи "Професор Ранке, здається, не переконаний, що...". В коментарях Ральф ніколи не піддавався емоціям. Розкривав лише суть питань.

Навіть про кінець роботи в групі Ранке писалося щонайбуденніше: "Сьогодні я востаннє працював як аспірант професора О. Ранке". Ніякої згадки про сутичку з іншим аспірантом, про недоброзичливе ставлення до себе — нічого, крім одного-однісінького речення на чистій сторінці.

І нова нотатка — більш як через місяць — на наступній сторінці: "Сьогодні я став аспірантом професора Л. Брейда".

Решта сторінок були вже знайомі йому. Почавши роботу під його керівництвом, Ральф щотижня приносив йому ще одну паку аркушів і докладно пояснював кожну сторінку. Потім щоденникові аркуші надходили до нього з дедалі довшими перервами, а пояснення ставали дедалі поверховіші й схематичніші, аж нарешті урвалися зовсім. Що знеохотило Ральфа? Може, він вважав, що Брейдові не зрозуміти всього як слід? Тим-то й не любив так Брейда? (Але ж Чарлі Емет був певний, що Ральф чомусь боявся Брейда.)

Брейд прикусив спідню губу, і на хвилину думки його поплинули в іншому напрямку. Він розмірковував, як бути з ленчем. Буфет у неділю не працює; з дому він нічого їстівного не взяв; до найближчого пристойного ресторану принаймні десять хвилин швидкої ходи. Отож вирішив обійтись без ленчу і працювати далі.

Ральф старанно описував кожен експеримент. Щоразу подавалося обґрунтування, чому треба проводити дослідження, та розбір його наслідків. Коли вони відрізнялись від очікуваних, Ральф висував у зв'язку з цим свої теорії й припущення.

Поміч неабияка! І настрій Брейдів почав поліпшуватись. Щоправда, розрахунки були приблизні, але принаймні повні.

Якщо Ральф і мав вади як хімік-дослідник, то, на Брейдову думку, вони виявилися хіба що в надмірній прихильності до висунутої ним теорії. Так, скажімо, кожен експеримент, що підтверджував його думки та припущення, вдруге не проводився. Натомість експерименти, що суперечили його теорії, перевірялися не раз і часами залишалися без пояснень.

У перших двох щоденниках описувалося чимало експериментів, наслідки яких суперечили Ральфовій теорії, і в його коментарях відчувалася дедалі дужча роздратованість. Траплялися і такі нотатки: "Мушу вдосконалити систему температурного контролю. Перебалакати

з Брейдом про путній термостат, якщо ця робота взагалі має якесь значення".

Слово "професор", що досі завжди стояло перед його прізвищем, було опущене,— певно, неприязнь до Брейда дедалі наростала. (А може, ненависть?) І це діялося з тим, хто зберігав самовладання навіть у вкрай напруженій атмосфері, працюючи в групі Ранке! В чім тут річ? Чи не в тім, що Ранке, навіть розходячись думками з Ральфом, все-таки був для нього скелею, на яку завжди можна спертися, тоді як Брейд був... нічим?

Такі зміни в нотатках припадали саме на той час, коли Брейд почав одержувати від Ральфа копії щоденників нерегулярно й відразу великими стосами, тож професор погано пригадував собі їх зміст. Вину за це він склав на себе. І зараз же, охоплений пекучим соромом, заприсягся, що надалі жоден аспірант не вестиме досліджень без його участі.

На початку третього щоденника наслідки експериментів несподівано різко поліпшилися. По-перше, Ральф удосконалив методику досліджень, зробив її дуже плідною, по-друге... Коли Брейд перегорнув сторінку, йому аж дух зайняло з несподіванки, горло перехопило. Дуже докладно Ральф описував нову методику експериментальних досліджень і зокрема завчасне приготування порцій ацетату натрію в десяти колбах. Брейдові враз розвиднилося — й аж мурашки забігали йому по спині. Адже навіть хімік-початківець, прочитавши цю сторінку, знав би цілком чітко, як при бажанні можна б отруїти Ральфа.

А Брейд не хотів більше, думати про це. К бісу вбивство, к бісу злочинців! Зараз він повинен передусім оцінити свої шанси та можливості щодо продовження Ральфової роботи.

Як свідчили подальші сторінки, нові експерименти підтверджували слушність Ральфової теорії. На графіках, зроблених на міліметрівці,

експериментально одержані характеристики щасливо збігалися з теоретичними. У вчорашній розмові з Ранке Брейдові відгуки про Ральфову роботу були значною мірою побудовані на піску, але тепер Брейд має графіки, рівняння, покладені в їх основу, тобто всі докази — від "А" до "Я". Кожен зможе перевірити їх і переконатися, що робота у Ральфа справді йшла добре і що його теорія підтверджувалася експериментально.

Навіть Ранке зможе в цьому переконатись. Брейд глянув на зворот аркуша, шукаючи обчислень, чернетковий варіант яких годилося робити саме там. Але вони були стерті.

Професор здивувався. Адже заведений порядок не допускав ніяких витирань чи підчисток у щоденниках. Всякі неточності, а то й помилки слід було тільки легенько закреслювати, щоб вони зоставалися чіткими й розбірливими і не могли спричинити якихось нових невдач. (Адже і на помилках вчаться.)

Щоправда, вважати витирання чернетки за грубе порушення теж не випадало. Формально зворот аркуша до щоденника не належав. Брейд приглянувся до поданих результатів уважніше і замислився. Переглянув ще кілька сторінок — там розрахунки теж були витерті.

Він облишив щоденники й ще довго сидів у глибокій задумі. Час немовби зупинився.

Просто неймовірно! Скільки років він працює хіміком-експериментатором, а ще ні разу з таким не стикався. Але... сумнівів уже не було.

Все ясно як божий день! Брейд переконався, що Чарлі Емет, безперечно, мав рацію. Ральф справді мусив дуже боятися Брейда, боятися смертельно. Тепер Брейд упевнився, що той жив у страху; зрозумів чому, і це довело його майже до шокового стану.

Розділ 9

Минуло чимало часу, поки Брейд осягнув весь жах свого відкриття. Він сидів, час минав, а заціпеніння не проходило — такий сильний був нервовий шок.

Продовжувати Ральфові дослідження тепер не мало жодного сенсу. Не буде ніяких сенсаційних статей у часописах, не буде вагомого внеску в науку, нічого, що вразило б не тільки кафедру, а й широку наукову громадськість. Справдилися лихі передбачення Кепа Ансона. І Отто Ранке мав рацію. І тільки він, Брейд, грубо помилився. Хтось мусив тричі постукати у двері, аж поки він урешті почув і гукнув — заходьте! — але у відповідь почулося лише торохтіння ручкою.

Брейд підвівся, щоб відчинити двері. Він рухався, мов автомат. Він ніяк не міг прийти до пам'яті, неспроможен був навіть подумати, хто б це добивався у лабораторію в неділю. Анітрохи не здивувався він і тоді, коли побачив перед собою детектива — Джека Дохені. На Дохені був усе той самий темно-синій у ясну смужку костюм, як і в четвер увечері, коли вони вперше зустрілись над тілом загиблого Ральфа Нойфельда.

Дохені мигцем розглянувся довкола і сказав:

— Сподіваюсь, ви не відмовитесь трошки побалакати зі мною, професоре?

— Як бажаєте,— безбарвним голосом відказав Брейд, що досі не звільнився від впливу пережитого нервового струсу.

— Я був у вас дома, але дружина сказала шукати вас тут. Ось я й прийшов.— Дохені знову кинув оком навколо.— Чи можна тут запалити?

Він старанно запалив сигару, і на Брейдове мовчазне запрошення сів у фотель. Присунув до себе попільничку і вів далі:

— Схоже, що ми з вами часом працюємо і в неділю.

— Вас цікавить Ральф Нойфельд,— почав Брейд,— чи ви в якійсь іншій справі?

— Атож, професоре, йдеться саме про цього хлопця. Його справа ніяк не йде мені з гадки. Дивна річ, мені з самого початку видалося, ніби тут щось не так.

— Ви про що? — обережно запитав Брейд,

— Як ви знаєте, професоре, я зовсім не розуміюся на хімії. Можна сказати, тут я невіглас. Тож за першої нашої зустрічі я трохи розгубився і почувався непевно. Проте мій багаторічний досвід і професійне чуття підказували мені — щось тут суперечить логіці, хоча я постійно твердив собі: "Обережно, Джеку, ти тут мілко плаваєш".

— Не розумію вас.

— Це не так легко пояснити. Візьмімо, приміром, вас, професоре. Скажімо, ви одержали в пробірці якусь невідому вам речовину і розмірковуєте, чого від неї можна сподіватись. Б'юсь об заклад, ви можете вказати загальні властивості цієї речовини ще перед докладним її дослідженням. Ви скажете собі — оця речовина, мабуть, може вибухнути. А ось із цією треба бути обережним, бо вона, напевно, отруйна, а ота почорніє, якщо я додам у пробірку трохи такої-то речовини.

— Звичайно,— відказав Брейд,— якщо я знаю формулу структури нового компауда, то зможу зробити певні висновки щодо його властивостей.

— І щоразу ви не будете далекі від істини, чи не так?

— Гадаю, істотно не помилюся, за рідкими винятками, звісно.

— Отже, не помилитесь. Але, погодьтеся, це приходить з роками. Якесь чуття, що не піддається розумному поясненню...

— Може, й так,— трохи, повагавшись, погодився Брейд.

— Ну так ось, професоре. Я натомість уже чверть віку маю діло з різними людьми, як оце ви з хімікатами. За цей час життя дало мені такі знання про людину, яких не дасть ніяка школа. Я можу розпізнати щось незвичне в людській поведінці, подібно до того, як ви, скажімо, в хімікатах. Безперечно, інколи я помиляюся, стаю на хибний шлях, але здебільшого чуття мене не підводить, як, зрештою, і вас.

Брейд відчув, як посилюються його лихі передчуття і побоювання, але стримувався, сподіваючись, що детектив з якихось міркувань вирішив посіяти в його душі тривогу, тільки тривогу й нічого більше.

— Що ви маєте на увазі? — досить мляво озвався Брейд.

— Я хочу сказати, що під час нашої першої розмови у четвер я помітив деяку непослідовність у вашій поведінці.

— Що ж тут дивного? Вперше у житті я бачив труп людини, ще й до того — труп одного з моїх аспірантів. Звичайно, мені було моторошно.

— Он як? Що ж, професоре, з цим можна погодитись. Але гляньмо на справу з іншого боку.— Дохені повільно смоктав свою сигару, методично пахкаючи димом.— На мою думку, в хімії багато спільного з кухарством. Спочатку треба приготувати складові, потім змішати їх й або нагрівати, або дідько його зна, що з ними робити, вибачте за такий зворот. Певна річ у хімії все набагато складніше, але, як на мене, між кухарем на кухні та хіміком у лабораторії є багато схожого.

Отож, припустімо, що кухар наміряється приготувати торт. Йому потрібні борошно, молоко, яйце, хода і ще бозна-що. Він кладе все те на стіл, починає змішувати одне з одним у певній послідовності й у потрібній кількості, словом, робить усе, що належить. Але поки він порається, всі коробки та пляшки залишаються на столі. Хіба що пляшку з молоком кухар поставить назад у холодильник, але малоймовірно, щоб те саме вчинили з борошном чи, скажімо, з содою. Натомість він напевно не дотримуватиметься іншої, скажімо, отакої послідовності дій: принесе борошно, візьме скільки треба й віднесе назад, принесе молоко, віділлє скільки треба й віднесе пляшку назад у холодильник, принесе соду, візьме скільки треба й віднесе, і так далі. Ви зі мною згодні?

— Так. Але який це має стосунок до того, що сталося?

— Зараз поясню. Ваш аспірант теж щось готував і теж мав під час роботи додавати — (тут Дохені стрельнув оком на вийняту з кишені картку) — ацетат натрію, тільки дав замість нього ціанід натрію. Чому в такому разі флакона з ціанідом не було на столі біля Ральфового тіла? І як цей флакон знову опинився на полиці?

— Яке це має значення, де був флакон? — Брейд чудово усвідомлював яке, але хотів переконатися, чи цей кругловидий, неінтелігентний на вигляд поліцай, що раптом став таким небезпечним, теж розуміє значення цієї обставини.

— Можливо,— почав розсудливо Дохені,— й ніякого. Флакон, наприклад, міг бути на столі, й ви цілком машинально поставили його на полицю, коли знайшли Ральфа неживим. Просто поставили флакон на місце, цілком машинально, не замислюючись. Чи це було так?

Брейд відчув пастку. Тепер він не смів сказати неправди.

— Ні,— відказав коротко.

— Або ж цей хлопець просто мав таку вдачу, що міг учинити щось несумісне зі здоровим глуздом. Скажімо, відсипав трохи порошку, відніс флакон назад і тільки тоді взявся до подальшої роботи. Крім того, ще в четвер я побачив у закутку його шафи, за великими колбами та мензурками, невелику порожню посудину зі слідами якогось порошку, тож і подумав, що цей тип, мабуть, не належав до акуратистів. Все це видалось мені дивним, ось чому я й поставив таке запитання.

Брейд сидів, стиснувши губи, й мовчав.

Тим часом Дохені вів далі:

— Мушу визнати, це насторожило мене. Я взяв флакон з отрутою, поставив його ось сюди, на Ральфів робочий стіл, потім звернувся до вас із запитанням, чи не видалось вам щось дивним за тих обставин. Я не тільки сподівався почути ствердну відповідь. Я був певен, що ви майже вигукнете: "Ой! Як же могло статися, що флакон стоїть на полиці, а не на Ральфовому робочому столі?!" Але ви цього не зробили, професоре. Ще й від того більше, моє запитання явно збентежило вас. І тоді я сказав собі: Джеку, тут щось негаразд. Цей професор надто добрий фахівець, щоб не розуміти очевидного. Тепер вам ясно, що я мав на увазі. Ви знаєте хімію, а я знаю людей.

— Дідько б його вхопив,— люто вигукнув Брейд,— але ж я був такий пригнічений, що просто не міг мислити логічно.

— Я теж так спочатку подумав, професоре. Але справа видалась мені надто незвичною, і я вирішив усе-таки розпитати людей з вашого оточення, перш ніж закрити її. І знаєте, про що я довідався? По-перше, мені сказали, що ацетат контактує з поверхнею ложечки, якою того набирають, зовсім інакше, ніж ціанід. Це справді так, професоре?

Знову Брейд завагався і знову не наважився збрехати.

— В певному розумінні так,— підтвердив він.

— А ще мені сказали, ніби цей Ральф був такий акуратний і уважний, що ніхто навіть не уявляє, щоб він міг допуститися такої грубої помилки. Ви згодні з цим, професоре?

— Він був уважний працівник.

— Ну що ж, професоре,— добродушний усміх не сходив з рум'яного лиця Дохені,— ви були такі пригнічені, що не могли сказати мені чогось подібного? Ви навіть не спромоглися сказати, що хлопець просто не міг переплутати флаконів — ні за яких обставин. Більше того, ви ж мали понад два дні, щоб заспокоїтись, прийти до тями. Зателефонувати мені: "Знаєте, Дохені, я дещо забув вам розповісти". Отож мені здається, що перше, досить дивне враження, яке ви справили на мене, було слушним.

— Аж ніяк,— у раптовому нападі гніву заперечив Брейд,— тільки й того, що я не повідомив про всі ці речі. Але ж я не детектив. Більше мені сказати нічого.

Дохені похитав головою.

— Так. Я можу погодитись, що воно не зовсім слушне — але не більше. Бо, попри пригніченість і хвилювання, ви чомусь не забули нагадати, щоб я повернув Ральфів ключ від лабораторії. Пригадуєте?

— Так, пам'ятаю.

— То чому ж ви зразу попросили повернути ключа? Адже можна було подзвонити, чи зайти до нас другого дня, щоб особисто забрати його, чи навіть залишити його нам — гадаю, ви ж маєте свій ключ від лабораторії. Але ви попросили повернути ключа. Чому?

Брейд обурився,

— Так сталося, що ця думка чомусь прийшла мені в голову. Ніякої певної причини не було. Звичайна випадковість.— (О боже, подумав Брейд, тільки цього мені бракувало. Я й сам не знаю, чому тоді згадав про ключа.)

— Добре, добре,— Дохені заспокійливо підвів дебелу долоню.

— Може, так воно й було. Я не наполягаю. Просто я повинен розважити, а чи нема якогось іншого пояснення. Така вже у мене робота — розглядати різні варіанти. Може, ви не дуже бажали, щоб хтось заходив у лабораторію без вашого відома. А може, вас просто нервувало, що ключ потрапив до рук поліції.— Шапка попелу на кінці сигари виросла настільки, що Дохені урвав, обережно струснув сигарою над попільничкою і закінчив думку: — Я лише прикидав.

Нараз Брейд відчув, яку зробив помилку, пропустивши ленч. Голодний шлунок та запах сигарного диму зробили його майже хворим і притупили думку.

— Запевняю, я не мав таких намірів,— промовив він.

— А я все-таки вирішив перевірити. Надто багато дивного було у вашому поводженні. Тож, попрощавшися з вами, я трохи ще повештався надворі. Незабаром у вікнах лабораторії з'явилося світло і не гасло довгенько. Ви провели там ще добру годину після мого відходу. Переконавшись, що ви вже пішли, я попросив своїх хлопців принести ключа й, повернувшись до лабораторії, знайшов там сліди вашої роботи. На столі видніло кілька флаконів з хімікатами, яких при мені не було. І стояли якісь маленькі колби з порошком.

У Брейда раптом пересохло в горлі.

А Дохені провадив далі:

— Тоді я послав по одного з наших хіміків. У нас теж є хіміки, професоре. Він оглянув залишені хімікати і сказав, що ви, напевно, перевіряли, чи нема в колбах ціаніду. Далі наш хімік взяв пробу речовини з маленьких колб, і вже в поліційній лабораторії визначили, що там був ацетат натрію. А тепер, професоре, я хотів би дізнатися, що ж ви робили в лабораторії?

Брейд зрозумів безвихідь свого становища. І тихим, але твердим голосом розказав Дохені, що робив у лабораторії того вечора, розказав про методику Ральфової роботи та про те, що серед колб з ацетатом була одна з ціанідом.

— І ви не повідомили нам? — здивувався Дохені.

— На жаль, ні.

— Боялися бути вплутаним у справу про вбивство?

— Якщо ви маєте на увазі, що я боявся, як би мене не запідозрили у вбивстві, то це справді так.

— Мушу сказати, ви вчинили дуже нерозважливо. Таке поводження тільки б збільшило підозру лави присяжних.

— Але чому? — збуджено вигукнув Брейд,— Якби я був убивця, навіщо б мені перевіряти, що там у колбах, я й так би це знав.

— Мабуть, і справді б знали. Але якщо вбили не ви, то навіщо робити цю перевірку таємно. Ось що найбільше зацікавить присяжних. І коли б ви крутили, присяжні почали б доскіпуватись, а що ж, у біса, ви насправді робили в лабораторії. Може, й тепер ви кажете неправду?

— Присягаю, що...

— Не треба. Не треба тут присягати. Полиште це для зали судового засідання, якщо до цього колись дійде.— Дохені знову струсив попіл і додав: — Але річ не в тім. Ви ж із самого початку вважали, що сталося вбивство.

— Вбивство чи самогубство.

— Самогубство?

— Ви теж припускали, що це могло бути самогубство. Принаймні пішла чутка, що ви розпитували про Ральфів настрій перед його смертю.

— Можна дізнатися, хто вам таке казав?

— А це має значення?

— Ні. Мені було лише цікаво, чи ви скажете мені. Я справді розпитував людей, щоб з'ясувати можливість самогубства, але сам у цю версію не дуже вірив. Самогубці звичайно залишають листи.

— Але це не означає, що так мусить бути завжди.

— Безперечно. Але найчастіше буває саме так. Річ у тім, професоре, що звичайно самогубці страшенно шкода себе. Йому здається, ніби відразу після його смерті всі, хто за життя чинив йому прикрощі та підлоти, відчують жахливі докори сумління. І думатимуть, що, коли б їм пощастило повернути біг часу назад, вони б уже ставились до нього набагато краще. Мабуть, такі думки додають йому духу, коли він готується піти з життя. Надто ж думка, що декому буде дуже кепсько. Ось чому він звичайно залишає комусь листа, найчастіше тому, хто, на його думку, почуватиметься найгірше, насамперед матері або дружині. Якщо ж листа нема, то це свідчить, що самогубця і так був певен: страждатимуть саме ті, кому слід. Але загалом самогубці такої певності не мають, особисто я, наприклад, ніколи не стикався з випадком, коли б

самовбивця не залишив листа чи якогось повідомлення. Що ж до Ральфа, то він не тільки не залишив ніякого листа, а й доклав усіх зусиль, щоб це скидалося на нещасливий випадок,— чи ви згодні з таким висновком, професоре?

Брейд кивнув:

— Так, згоден.

— Часом самогубці так роблять. Коли йдеться, наприклад, про страхування, але цей хлопець не був застрахований. Острах зганьбити самогубством членів родини теж відпадає, бо ні мати, ні інший хтось до побожних не належали. Я зважив ще кілька варіантів і дійшов лише одного висновку — не було ніякого сенсу маскувати самогубство нещасливим випадком. Натомість замаскувати нещасливим випадком злочин було вигідно, вигідно тому, хто підсунув ціанід, тому, хто вбив Ральфа.

— І хто б це міг бути? — запитав Брейд.

— Напевно не знаю,— відказав Дохені,— ба, може, й ви.

— Але ради чого мені б це робити? — Навіть таке грізне припущення не розворушило Брейда, він ніби був під дією анестезувальних засобів, хоча вся річ була в заціпенінні, якого він так і не позбувся.

— Гадаю, ви теж могли мати підстави, професоре. Розпитуючи ваших співробітників, я про дещо дізнався. Приміром, про те; що ваші справи зараз ідуть не найкращим чином, що вам, мабуть, уже не уникнути звільнення. Я далекий від думки твердити, що це саме так, але дехто з ваших колег недвозначно натякав на таку можливість. Йшлося також і про те, що ви не ладили з цим Ральфом, що той прилюдно висловлював сумніви щодо вашої обізнаності у певних питаннях. Згодьтеся: такі аспірантові балачки могли бути тим, може, й

незначним, але в даному разі вирішальним чинником, що сприяв би вашому звільненню. От у вас і могла виникнути спокуса — примусити його замовкнути, замовкнути назавжди. Чим не мотив?

Брейд був обурений. Доводи Дохені видались йому такими сміховинними, що він не вважав за потрібне їх і спростовувати. Натомість Брейд вирішив висунути свою версію.

— Знаєте, містере Дохені,— почав Брейд,— я тільки-но відкрив факти, які дуже логічно пояснюють, чому Ральф так намагався замаскувати самогубство під нещасливий випадок.— (Чом би й ні, подумав Брейд, зрештою, так могло бути й насправді.)

— Ну що ж. Сподіваюсь, ви розкажете все мені.— Брейдові слова, здавалось, не справили на Дохені враження.

— Саме це я й збираюся зробити.— Брейд сумовито глянув на щоденник Ральфових досліджень. Ще вчора ввечері він заявив Ранке, що достатньо знає фізичну хімію, щоб оцінити, наскільки успішно посувається Ральфова робота. І хоч сказане це було в запалі суперечки, Брейд вважав, що підтвердив слова ділом. Зрештою, зробив же він висновки з одержаних Ральфом даних і визначив, наскільки вони узгоджуються з Ральфовою теорією. Та одне він узяв на віру: те, що завжди береться на віру,— чесність дослідника.

— Ральф Нойфельд,— почав Брейд,— мав певну теорію, слушність якої можна було перевірити тільки численними експериментами. Якби він довів, правильність своєї теорії, то не тільки зажив би слави, а й одержав добру роботу. У противному ж разі Ральф не захистив би навіть дисертації. Ви розумієте мене?

— Цілком.

— Отож сьогодні вранці,— вів далі Брейд,— я переглянув щоденник Ральфових досліджень. Виявляється, спершу були невдачі — наслідки експериментів помітно різнились від очікуваних. Це, мабуть, дедалі дужче його непокоїло, нарешті він ужив заходів, щоб його теорія таки підтвердилась,— почав підробляти наслідки дослідів. Ральф свідомо підганяв цифри під свою теорію.

— Мені це нагадує банківського службовця,— докинув Дохені,— який підправляє фінансові документи, щоб прикрити шахрайство.

— Так. Удале порівняння.

Дохені замовк на хвилину, розмірковуючи над почутим, нарешті озвався знов:

— Ви заприсяглися б у цьому перед судом, професоре?

Брейд знову згадав те, що знайшов у щоденнику — підправлення одержаних даних у потрібний бік, витерті нотатки. Згадав розповідь Сімпсона про напад люті в аспіранта, коли його колега надто близько підійшов до Ральфа, що саме нотував дані експерименту.

— Гадаю, заприсягся б,— відказав Брейд.— Та чи зрозуміли ви, чим усе пояснюється? Бачите, до останньої хвилини Ральф проводив свої досліди все так само сумлінно, наче якась внутрішня спонука змушувала його вдавати чесного науковця, хоча він уже давно ним не був. Але те, що він робив, була надто жахлива річ, і врешті-решт Ральф не зміг більше терпіти цієї ганьби. Ось чому він розпрощався з життям.

— Але навіщо було маскуватися під жертву нещасливого випадку?

— Бо в разі очевидного самогубства люди почали б докопуватися до причини. Вони могли переглянути його щоденник і викрити шахрайство.

Натомість, якби це був просто випадок, ніхто б не виявив зайвої цікавості. Пам'ять про нього лишилася б світла.

— Але ж простіше знищити щоденник.

— Відпадає. Я мав дублікати.

— А чому він не врахував, що ви продовжите його роботу й викриєте шахрайство.

— Мабуть, тому,— зніяковів Брейд,— що Ральф був невисокої думки про мою здатність продовжити роботу такого характеру. Він, напевно, вважав, що я просто відмовлюсь від досліджень на цю тему, тільки-но його не стане. Тепер ви переконалися, містере Дохені, що все це якнайкраще грає на версію про самогубство?

Дохені задумливо потер підборіддя.

— Так, я справді переконався, що грає, тільки не на версію про самогубство. Те, що ви мені розповіли, може мати фатальні наслідки для вас, професоре. Ці факти — значно вагоміший мотив для злочину, ніж ті, що я брав до уваги досі.

Розділ 10

Брейд дивився на детектива з неприхованою тривогою.

— Ви так просто відкидаєте версію самогубства? Я ж пояснив, чому не лишилося ніякого листа. Чи ви не вірите, що підробка даних досліджень вважається серед науковців жахливим злочином? Дохені, здавалося, зовсім не зважав на Брейдів стан.

— Чи не можна глянути на один із щоденників? — запитав він, простягаючи руку.

Брейд подав йому зошит, і детектив почав неквапом перегортати аркуші.

— Для мене це китайська грамота.— Він похитав головою.— А от ви лише кинули оком і пересвідчилися, що з даними щось негаразд, чи не так?

— Звичайно,— відповів Брейд.

— Бо ви маєте досвід у цій справі. Натомість мій досвід підказує, що з версією самогубства теж не все гаразд. Ось послухайте-но, професоре. Зі свого досвіду я знаю два типи людей, схильних до насильства. До першого належать люди, що ненавидять себе. Вони не вважають себе за добрих людей. Життя їх не щадить. Ніщо їм не вдається. За все лихе, що з ними трапляється, а з ними трапляється тільки лихе, вони завжди винуватять тільки себе. До такого можете підійти, ні за що ні про що копнути його в те місце, звідки ноги ростуть, а він на вас і не розсердиться. Ба він вважає, що ця частина його тіла саме таке призначення й має і якщо його б'ють, то винен він сам. Часом такі люди почувають себе добре, можуть бути навіть веселими, але не довго. Потім вони знову впадають у меланхолію.

— Маніакальна депресія,— коротко прокоментував Брейд.

— Ви називаєте це так? — зиркнув на нього Дохені.— В усякому разі такі люди, буває, помирають насильницькою смертю. Це і є той тип, що може не встояти проти спокуси самогубства. Від них треба ховати ножі, мотузки і подібні речі, а то буде лихо. А тепер, якщо моя балаканина ще не стомила вас, професоре, розгляньмо інший тип людей.— Дохені вкотре вже струсив попіл із сигари.— Я не дуже захопився? Може, вам нецікаво?

— Ні, навпаки. Прошу, кажіть далі. Мені дуже цікаво.

— Ну що ж. Тоді слухайте. Отже, про другий тип людей, людей, що ненавидять увесь світ. Не себе, підкреслюю, а всіх інших людей. Що б не скоїлось, у цьому завжди чиясь провина. Такий чоловік може вчинити найбільшу гидоту і буде певний, що винен той, хто чхнув за квартал звідси. Або ж копне вас, а потім піде в поліцію зі скаргою, що ви мали в кишені штанів книжку й завдали йому болю. Більше того, він певен, що ви навмисне поклали книжку саме у цю кишеню. Така людина завжди вважає, що всі кують проти неї змову, що всі готові накинутись на неї і роздерти на шматки.

— А це паранойя,— озвався Брейд.

— Згода. Хай буде так. Але мене цікавить інше. До якого типу людей належав загиблий? До другого? Правду я кажу?

— Мабуть, правду,— подумавши, відповів Брейд.

— А от я просто переконаний у цьому. А тепер найважливіше. Отож люди цього типу ніколи не накладають на себе руки, бо ніколи не відчувають за собою жодної провини. Ось, скажімо, ви, професоре, могли б піти на самогубство, якби допустилися фальсифікації і почулися зганьбленим. А цей хлопець нізащо. Він не вважав би себе винним. Він був би певний, що тут завинив хтось інший, що його змусили так зробити. Він сказав би, що зробив це з метою самооборони або ж щоб урятувати, скажімо, все людство. Хоч би що там було, людина цього типу себе вбивати не стане. Натомість він може вбити когось або ж... буде вбито його самого.

Брейд знову занепокоївся, бо в тому, що казав Дохені, незважаючи на незвичну термінологію, була своя логіка.

— Отже, забудьмо про самогубство,— вів далі Дохені,— і міркуймо далі. Припустімо, хлопець не загинув і йому вдалося уникнути викриття й закінчити свої дослідження. Як би розвивалися події далі?

— Його міг би викрити професор Ранке на усному іспиті,— почав пояснювати Брейд.— Такий іспит належить до процедури захисту докторської.

— А якби цей професор не спіймав його на шахрайстві?

— Що ж, таке цілком можливе. Нікому б і на думку не спало піддавати сумніву наслідки його досліджень. Тоді Ральф одержав би докторський ступінь і опублікував свою працю. Щоправда, якби інші експериментатори спробували підтвердити його результати, то могло б виявитися, що він усе підробив.

— І які наслідки це мало для вас, професоре?

— На жаль, не віщувало б мені нічого доброго,—тихо визнав Брейд. Не було ніякої рації приховувати правду.

— Це, мабуть, завдало б вам значної шкоди?

— На жаль, так.

— А дехто, напевно, подумав би, що ви допомогли Ральфові у шахрайстві. Чи таке можливе?

— Сумніваюсь, щоб хтось міг бодай припустити таке,— обурено вигукнув Брейд, але зараз же згадав ворожість Ранке і подумав, що той здатен запідозрити його.

Дохені спокійно спостерігав за Брейдом, потім вів далі:

— А може, вони сказали б прямо в вічі, що хлопець шахрував у вас під носом, бо ви через свою некомпетентність не здатні були проконтролювати його і він це добре усвідомлював?

Брейд густо почервонів і пробурмотів щось нерозбірливе. А детектив не вгавав:

— Отже, якби вам пощастило викрити підробку, скажімо, місяць тому, а не сьогодні...

— А проте я викрив її лише сьогодні,— не витримав Брейд.

— Отже, якби ви все викрили місяць тому, то напевно мали б якось припинити це неподобство, але чи наважились би ви розголошувати справу? Адже тоді ви, професоре, виставили б у невигідному світлі насамперед себе. Напрошується висновок — а чи не було для вас єдиним виходом інсценізувати нещасливий випадок, позбутися щоденників Ральфа і так сховати кінці у воду?

— Але ж до сьогодні я прагнув продовжити цю роботу. Маю свідків, — відказав Брейд.

— Може, і є люди, які засвідчать, що чули від вас про такі наміри. Та хіба ви справді збираєтесь продовжувати Ральфову роботу?

— Тепер уже ні, не можу.

— І ще одне. Якби я оце не прийшов сюди, чи дізнався б хтось про справжню причину, чому ви відмовляєтесь продовжувати роботу?

Брейд мовчав, стиснувши губи.

— Тепер ви знаєте,— провадив Дохені, що я мав на увазі, кажучи про вагомий мотив. Ваше повідомлення, що шахрайство викрито лише сьогодні, не багато важить — це тільки слова.

— Ви заарештуєте мене? — розлютився Брейд.

— Ні.

— Я ж мав такий вагомий мотив!

Дохені посміхнувся.

— Я не переконаний, що це зробили саме ви, професоре. Розслідування триває. Та ваше становище, безперечно, складне. І щоб виплутатися з нього, вам, професоре, треба допомогти мені. Наприклад, якщо не ви, то хто б це міг зробити?

— Не знаю.

— І ніяких підозр? Невже ні в кого не знаходилося якогось мотиву?

— Ні. Я не маю ніяких поважних підстав підозрювати будь-кого, а просто так називати прізвища не тільки нечесно, це було б звичайним боягузтвом.

Дохені неспокійно ворухнувся.

— Ви дивак, професоре. У вашому становищі люди здебільшого, не дуже вагаючись, розповідають силу різних паскудств про інших. Їм потрібне якесь виправдання, і вони готові виказувати, зовсім не почуваючись виказчиками. Ви мене розумієте? Таким людям досить навіяти собі, що вони допомагають розкрити жахливий злочин, і цього досить, щоб не почувати ніякої гризоти. Чому ж ви так не чините?

— Хіба це мені допоможе? — озвався Брейд.— Необґрунтовані підозри з мого боку скоріше можуть зашкодити.

Дохені широко посміхнувся.

— Я починаю думати, професоре, що ви не довіряєте мені. Ну що ж, тоді давайте шукати підозрілих разом. Вбивство ретельно сплановане, отже, версії про самооборону чи дії в стані афекту відпадають. А що взагалі найчастіше штовхає на вбивство? Причиною може бути й звичайний страх. Як це могло б статися, скажімо, з вами. Адже ви потерпали б за свою репутацію, якби справа про підроблені щоденники набула розголосу. Мотивом могла бути й корисливість, але цей хлопець не мав ні цента за душею, тож із його смерті міг мати пожиток хіба, що власник похоронного бюро. Треба рахуватись і з такими мотивами, як кохання чи ненависть, які, коли йдеться про вбивство, по суті рівнозначні. Цими почуттями могла керуватися одна дівчина на ім'я Джін Маркіс. Колись Ральф покинув її, і вона й досі не може пробачити зради.

— Звідки ви про це знаєте? — здивувався Брейд.

— Від людей, професоре, я ж вам казав. Дайте зрозуміти певній особі, що вона чинить шляхетно, і на ближніх буде, вилито стільки помий, що ви тільки дивом дивуєтеся. Але повернімось до Джін Маркіс. Чи настільки вона обізнана з хімією, щоб орудувати хімікатами? Адже вона секретарка, чи не так?

— Якісь знання вона має,— неохоче заговорив Брейд. Невже він справді намагається врятувати себе коштом когось іншого, чого Дохені й сподівався від нього як найзвичайнісінької речі.— Адже секретарка кафедри хімії мимоволі засвоює чимало інформації, з якою стикається щодень. Гадаю, про ціаніди вона теж могла знати.

— Ну що ж, пам'ятатимемо про це. Тепер щодо алібі: це питання не повинне нас турбувати, бо підсунути ціанід можна було абиколи протягом принаймні кількох днів.

— Певна річ.

— Тепер ще про одну дівчину, що мала роман з Ральфом. Точніше, про одну з ваших підопічних.

— Вона єдина моя аспірантка. Про їхні стосунки я дізнався лише позавчора.

— А не раніше, професоре? Вони що, крилися зі своїм коханням?

— Мабуть, сумнівалися, що Ральфова мати схвалить його.

Дохені тихо засміявся.

— Отже, вони не знали його матері. Бо саме від неї я довідався про їхні взаємини. На її думку, коли дівчина часом завітає до хлопця, щоб погомоніти про хімію, то, мабуть, наміри її безневинні. Але коли відвідини повторюються кілька разів на тиждень, то тут уже йдеться не про хімію.

— Кохання, звичайно, не може бути мотивом убивства,— нерішуче озвався Брейд,— поки не доходить до розриву.

— Спочатку і я так подумав,— підхопив Дохені,— але мати не згодилась, мовляв, напередодні трагедії молодята були разом і виглядали цілком щасливими. Я перевіряв, чи це так. Вони вчащали до сусідньої кав'ярні випити содової чи поласувати морозивом. Продавець знав їх і розповів, що десь за тиждень до трагедії вони були там і палко про щось сперечались, але майже пошепки, тож він нічого не почув.

— Ось бачите! — вигукнув зацікавлений Брейд.

— Що? Підходить до версії про розрив? Але, як з'ясувалось, вони засперечалися про те, яке купувати морозиво.— Детектив усміхнувся.— На думку офіціанта, Ральф умовляв дівчину якийсь час не брати надто тривного десерту.

— Так, їй загрожує повнота,— підтвердив Брейд.

— Та вона доскочила свого. Офіціант сказав, що молочні помадки "фадж" вона поглинала просто натхненно, а наостанок упорала солідну порцію вершкового морозива з шоколадним кремом. Він добре пам'ятав ці подробиці, бо намагався приготувати якнайлегший крем, щоб назавтра вранці дівчину не надто мучили докори сумління. Тепер ви розумієте, що це означає?

— Хіба це може щось означати?

— Безперечно. Якщо пара молодят сперечається і непокоїться, вибираючи морозиво, можете битися об заклад, що ніяким розривом тут і не пахне. Якби Ральф справді намірявся порвати з нею, то на якого біса було вмовляти її не напихатися зайвими калоріями. Я певний, що мати Ральфа мала рацію — ніякого розриву не передбачалось.

— Не зовсім переконливо,— заперечив Брейд.— Адже Ральф міг використати цей епізод, як початок скандалу, щоб зрештою позбутися дівчини.

— Що ж, це справді не доказ для присяжних,— відразу погодився Дохені.— Не викреслюймо її з числа підозрюваних. А все ж, професоре, кого ми ще повинні мати на прикметі?

Брейд не міг більше стримуватись.

— Всі ці штуки вам не допоможуть! — зненацька скипів він.

— Що саме?

— Я знаю, чого ви прийшли, я не такий тупак, як вам здається. Все, що ви маєте проти мене, то тільки здогади, а вони не можуть правити за докази для суду присяжних. Ви, напевно, сподіваєтеся, що, розмовляючи начебто по-товариському, з удаваною щирістю, заплутаєте мене і примусите зробити якусь фатальну похибку.

— Ви маєте на увазі свою розповідь про щоденники з підробними даними?

Брейд став повільно червоніти:

— Так. І це теж. Хоча це дійсний факт, і я справді вважав їх за свідчення самогубства. Можливо, я помилився. Але ви не витягнете з мене нічого, що доводило б мою провину, хоча б тому, що я ні в чому не винен. Я не обурююся тим, що ви вважаєте мене за винного; таке вже ваше ремесло. Мене обурюють лише ваші намагання здобути докази моєї провини таким підступним способом.

Повне обличчя детектива враз споважніло.

— Професоре, зрозумійте мене правильно,— почав він.— Безперечно, я міг би постаратися заманити вас у пастку. Таке в нашій роботі не дивина. Але повірте мені, я не мав такого наміру. Я тягну руку за вами і зараз поясню чому. Якби це зробили ви, професоре, то тільки з бажання зберегти своє реноме науковця. А на таке зважується тільки певний людський тип — той, що в безмежному захваті від свого інтелекту. Сподіваюсь, ви мене розумієте. Такий тип вважає, що ніхто й ніщо не повинні заважати навколишньому світові захоплюватися його геніальністю, навіть якщо йому самому доведеться заявляти про неї, і в разі потреби такий тип буквально кричатиме вам в обличчя, що він

геній, і водночас ганитиме вас та підкреслюватиме неуцтво всіх, хто його оточує.

А тепер, професоре, я хочу нагадати вам нашу вечірню розмову у четвер. Я, невіглас у хімії, звертався тоді до вас, ученого-хіміка. І ви пояснили мені силу-силенну речей, дбаючи про те, щоб я не відчував себе злочинцем або ж недоумком тільки тому, що не маю ваших знань, набутих за двадцять років. Той, хто може розмовляти з таким неуком, як я, не відчуваючи потреби підкреслювати його обмеженість, не здатний убити когось тільки задля того, щоб люди не побачили, що він не геній.

— Дякую вам,— тільки й зміг сказати Брейд.

— Ось чому я симпатизую вам.— Детектив підвівся і важко рушив до дверей.— Не забувайте, що я сказав на початку нашої розмови,— я знаюся на людях, як ви на хімікатах. Часом я помиляюсь, але здебільшого все справджується. А тепер прощавайте, не докучатиму вам більше.

Він махнув рукою на прощання і вийшов з лабораторії.

Брейд замислено дивився йому вслід...

Мовчазна заклопотаність не полишала його і за вечерею, яка минула майже в цілковитій тиші. Навіть Джінні була незвичайно слухняна й пішла в спальню, тільки-но її відіслали, звертаючись до дівчинки трохи не пошепки.

І тільки згодом, коли по телевізору показували, як завжди недільного вечора, якусь драму, а Брейд дивився на екран і нічого не бачив, Доріс сіла навпроти й запитала:

— Сьогодні не трапилось нічого, про що ти хотів би мені розповісти?

Брейд сповільна перевів погляд на Доріс. Вона була трохи блідіша, ніж звичайно, але ніби спокійніша. Якимось не замороченим думками закутком мозку він навіть здивувався, що з учорашнього вечора Доріс нічого не сказала за суперечку на прийомі у Літлебі. Він гадав, що, як це вже бувало, Доріс буде в розпачі від його безглуздої поведінки і звинувачуватиме його в необачності, скаже, що такий скандал на очах у Літлебі, та ще й у нього вдома, вилізе їм боком.

Але Доріс не сказала ні слова, схоже, на сварку не заносилось і тепер.

І Брейд ясно й виразно, нічого не пом'якшуючи і не приховуючи, розповів їй про всі події дня, починаючи з Робертиної розповіді та Ральфових щоденників і закінчуючи розмовою з Дохені.

Доріс слухала мовчки, ні пари з уст.

Коли він закінчив, вона коротко запитала:

— І що ж тепер робитимеш, Луїсе?

— Шукатиму того, хто це вчинив,— хай там хоч що.

— Гадаєш, пощастить знайти?

— Я мушу це зробити.

— Ти передбачив такий розвиток подій ще в четвер увечері, а я тільки каламутила воду через свою нестриманість. А тепер я так боюсь за тебе, Лу!

Доріс раптом видалась йому такою беззахисною і переляканою, що в пориві глибокої ніжності Брейд майже впав перед нею навколішки і палко заговорив:

— Але чому, Доріс? Я ж не вчинив нічого поганого, і ти де знаєш...

— Так, знаю.— Голос її звучав приглушено й безвиразно.— Але що буде, коли вони звинуватять у злочині тебе? —дивлячись кудись у простір, промовила Доріс.

— Не звинуватять,—переконано мовив Брейд.— Я нічого не боюсь.

Нараз він виразно відчув, що сказав це не просто для заспокоєння Доріс. Страх, що міцно тримав його у своїх лабетах ось уже три дні і просяк, здавалося, кожну клітину, раптом щез, хоча Брейд чітко усвідомлював, що становище значно погіршилося, стало ще небезпечніше.

Саме загострення небезпеки викликало якісь дивні, на перший погляд, зміни у його свідомості. Тепер, зрозумівши, що посаду майже втрачено, він навіть відчув якусь полегкість, бо постійний страх, як би її не втратити, просто відпав. А підозра у вбивстві, що стала вже доконаним фактом, звільнила його від необхідності боятися, що його запідозрять у цьому злочині. — Ми повинні пережити лиху напасть, Доріс,— мовив Брейд,— і ми переживемо. А сліз не треба. Благаю тебе, не плач. Він легенько підвів голову Доріс за підборіддя.— Адже твої сльози не зарадить лихові.

Доріс закліпала повіками, й бліда усмішка з'явилась на її обличчі.

— А цей детектив, як на мене, зовсім непогана людина,— врешті озвалася вона.

— Так, він зовсім не такий, як я уявляв собі детективів, і часами його думки вражають глибиною. Тобі може видатись дивним, але його логічні міркування та висновки завжди захоплюють мене зненацька, бо в моїй уяві він чомусь сполучається з образом смішного полісмена з якоїсь кінокомедії.

— Може, я приготую чогось випити? — запропонувала Доріс.— По одному коктейлю?

— Гаразд,— погодився Брейд.

Доріс повернулася з двома келихами і промовила вже цілком спокійно:

— Я весь час міркую над отим визначенням типу людини, яка, на думку детектива, могла вбити Ральфа. Це тип, що страшенно пишається своїм інтелектом. Так же сказав детектив?

— Саме так, і це чудове визначення. Я повинен його запам'ятати.

— Чи не здається тобі, що воно дуже пасує Отто Ранке?

— Так, пасує,— кивнув Брейд.— Але до справи це не має ніякої причетності, бо Ральфові махінації аж ніяк не могли зашкодити репутації Ранке. Скоріш навпаки. Ранке більше чи менше навіть влаштовувала б Ральфова невдача. І аж ніяк не в його інтересах було б приховувати Ральфове шахрайство. Ні, люба, тут на карту ставилась тільки моя репутація.

— Але хто ж тоді? — кволим голосом промовила Доріс.

Брейд завмер непорушно з келехом у руці і, здавалося, пильно вдивлявся в нього.

— Знаєш, Доріс, я оце замислився над однією дрібною деталлю. Якщо все, що сказав мені Дохені, вважати слушним і сприймати дослівно, то можна дійти певного висновку. Тільки тепер я починаю це розуміти. Щоправда, одне з ужитих ним слів може мати подвійний зміст, але я не думаю, що Дохені його усвідомлював. Справді не думаю. Отже, одне тільки слово.

Розділ 11

— Що ж воно за слово? — У голосі Доріс звучала надія.

Якийсь час Брейд розмірковував, дивлячись на Доріс невидющим поглядом, а потім м'яко сказав:

— Може, нічого вартого уваги тут і немає, але я повинен ще подумати над деякими обставинами. А тепер, Доріс, ходімо лишень спати. К бісу всі ці справи. Треба трохи виспатись.— Він обняв її за плечі й ніжно пригорнув до себе.

— Добре,— погодилася Доріс,— не забудь, що завтра у тебе лекція.

— Заняття у мене щодня, але хай це тебе не турбує.

— Гаразд. Я тільки доведу до ладу посуд, і тоді — спати.

— Отже, домовились. Справи — то мій клопіт, а не твій.

Доріс усміхнулась йому.

Брейд лежав у темряві спальні з розплющеними очима і думав про усмішку Доріс. Свіжа постіль приємно холодила тіло. Поруч часом ворушилася Доріс, але рухи її були повільні й обережні, як у людини, що

сама не спить, але намагається не завадити сусідові, який, можливо, вже заснув.

Її усмішка була така тепла і заспокійлива, аж він здивувався, як вона могла в неї з'явитися цієї тривожної години.

...Людина, що пишається своїм інтелектом! (Його думки якось непомітно перекинулись на недавню зустріч із детективом.) Таке визнання справді дуже підходить до Отто Ранке. Але чим пояснити його поводження? Адже він має цілком усталену репутацію. Всі визнають його блискучі здібності. Чому ж тоді він так хизується своїм розумом?

Пишається він своїм розумом чи, може, чомусь його соромиться? А може, це просто своєрідний захист, зумовлений непевністю, браком віри у свій інтелект, що й змушує Ранке постійно афішувати свою розумову потугу і демонструвати свою вищість кожному, хто може якось загрожувати його становищу.

Мабуть, усе-таки непевність!

Або ж Фостер. Наполегливий, енергійний. Швидко просувається по службі. Молода, вродлива дружина приймає його таким, як він є. Що ж змушує його знов і знов доводити кожній особі жіночої статі, з якою доводиться стикатись, що він — уособлення чоловічої снаги. Натомість кожному чоловікові — що він неперевершений дотепник, навіть коли це звичайна, як правило, майже одностороння суперечка викладача із студентом.

Навіть бідний Кеп не уник цього! Маючи за плечима такий блискучий та плідний шлях у науці, він усе ще сумнівається, чи його ім'я посяде належне місце у пам'яті нащадків. Саме тому він прагне видати книжку, що увічнила б його ім'я. А з якою жагою бідолашний Кеп завжди говорить про титул баронета, наданий колись Берцеліусові...

Брейд закусив губу. Усі вони вражені бацилою однієї хвороби. Непевності!

— Доріс! — раптом звернувся він до дружини майже пошепки, боячись, що вона вже заснула, і не бажаючи будити її.

Але Доріс озвалася відразу:

— Що, Луїсе?

Голос у неї був трохи млявий і сонний.

— Ти зовсім не така... не така, якою я гадав тебе побачити — (він мав на увазі суботній вечір у Літлебі, але ще не настільки оговтався, щоб чітко висловити свою думку).

— Але ж ти взяв усі турботи на себе,— лагідно відповіла Доріс. Її рука знайшла його долоню під простирадлом і довірливо сховалась у ній.

Брейд роздумував і дивувався: звідки така разюча зміна? Невже причина в тому, що вона зрештою знайшла когось, хто взяв на себе весь тягар турбот? Та чому ця зміна сталася щойно тепер? Адже Брейд завжди був поряд.

І зараз же спитав себе: а чи справді я завжди був поруч?

Брейд глибоко зітхнув і почав поволі провалюватись у глибокий сон.

Наступного ранку Брейд зійшов униз на сніданок спокійний і мовчазний, з твердим бажанням нічим не порушити нетривкий, наче павутина, спокій, що запанував у стосунках із Доріс. Яєчня з беконом,

тільки-но приготовлена, вже чекала на столі, Доріс привітала його лагідною усмішкою.

Згори долинав шум — Джінні порядкувала у своїй кімнаті. Брейд їв швидко, щоб залишити кімнату перед тим, як Джінні, що вся аж кипіла енергією, вдереться в неї. Він нашвидкуруч випив кави і, витираючи вуста серветкою, звернувся до Доріс:

— Чи не краще мені сьогодні вийти раніше, як ти гадаєш?

— Може, й так,— мовила Доріс,— але, Лу...

— Що, Доріс?

— Неодмінно зателефонуй, якби... якби щось трапилось

— Гаразд. А не дзвонитиму — знай, що все гаразд. І... І не турбуйся. — Тут він згадав учорашній вечір і додав: — Я подбаю про все.

— Добре.— Доріс усміхнулась, але голос її зрадливо тремтів.

Міцно поцілував її і рушив до дверей, бо згори долинув тупіт ніг— то Джінні спускалася сходами.

— До зустрічі! — кинув Брейд від дверей.

Після лекції Брейд залишився в аудиторії на кілька хвилин, щоб відповісти на запитання. Потім забрав свою пошту і поволі побрався до себе на четвертий поверх — повертався у світ, де було вчинено вбивство.

Дорогою переглянув конверти. За три дні, коли випадок з Ральфом змусив облишити всі інші справи, листів зібралося чимало,— хімічні

концерни надсилали рекламу своїх виробів, видавництва пропонували книжки; словом, нічого вартого уваги.

Раптом його погляд упав на жовтий конверт, у яких звичайно пересилали внутрішньоуніверситетську кореспонденцію. Його прізвище було видрукуване машинописом, зворотна адреса коротка: кафедра хімії. Що ж воно за повідомлення надсилають йому так офіційно? Певно, це наслідок суботніх подій на прийомі у Літлебі. Брейд навіть уявив собі, як поспішав сьогодні вранці Літлебі на кафедру, щоб виконати цю нагальну роботу.

Брейд засунув решту пошти у кишеню і розірвав жовтий конверт. Повідомлення складалося з одного-однісінького рядка; "Курс із питань безпеки праці буде вписано у розклад, вестиме той курс кафедра". І підпис — Літлебі.

Брейд аж здригнувся з несподіванки. Отже, старий таки поступився, і поступився перед Брейдовим нестримним натиском, його войовничістю суботнього вечора. Щоправда, про "поліпшення становища на кафедрі" не було й згадки, але, зрештою, Брейд і на такий успіх не сподівався.

Піднявшись на свій поверх, він мало не зіткнувся з Отта Ранке, що саме спускався з п'ятого поверху, де містився його кабінет.

Брейд відчув, як кров прилинула йому до обличчя, а верхня губа трохи піднялася, ніби він збирався загарчати. Але Ранке випередив його.

— Лу, друзяко, як ся маєш? У тебе чудовий вигляд,— з разючою щирістю вигукнув він. Поплескав Брейда по плечу, сяйнув зубами і подріботів сходами вниз.

Брейд отетерів. Невже все так просто? Невже досить раз укусити, аби переконалися, що в тебе є зуби, і потім уже вистачить самого гарчання? Невже одного укусу було досить, щоб залякати Ранке? Він

глянув на повідомлення, яке й досі тримав у руці. Невже страхові піддався і Літлебі?

Ще гаразд не оговтавшись, Брейд почав відмикати кабінет, але ключ чомусь не повертався. Двері були вже відімкнені.

О боже, це означало, що Кеп Ансон уже тут, а Брейд не мав оце анінайменшого бажання займатись його безсмертною книжкою. Його чекала зовсім інша пильна справа.

Він люто розчахнув двері й став на порозі. Кеп Ансон справді був тут, але не сам. У кабінеті була ще одна особа.

Кеп Ансон, почепивши ціпок на ліву руку, стояв біля заскленої шафи і виймав з неї картонки, де Брейд зберігав журнальні статті, рукописи тощо. На кожній коробці значився перелік документів, виразно написаний тушшю. Цю професійну звичку, та й не тільки цю, Брейд запозичив у самого Ансона. На кожній полиці зберігались, копії щоденників, що їх вели дослідники — Брейдові аспіранти й студенти. Всі ці документи були дбайливо перев'язані й мали етикетки з відповідними написами.

Враження таке, ніби тут попрацювала страх яка охайна, але й не менш занудна хатня господарка, чомусь подумалося Брейдові.

— Я тут хвалюся твоїми роботами, Брейде,— озвався Ансон.

Але Брейд дивився на того іншого. Дуже сутула постать, прихоплений сивиною чуб, смагляве обличчя з широким сміхотливим ротом. Вік — десь під п'ятдесят. Він, звичайно, упізнав гостя. Чув його виступи на з'їздах Американського товариства хіміків. Часто бачив його фотографії, раз навіть на обкладинці часопису "Новини хімічної технології".

Отож, не чекаючи, поки гостя відрекомендують, Брейд простяг йому руку.

— Доктор Кінскі?

— Так. Вітаю, вітаю. Доктор Брейд, якщо не помиляюсь? Чув про ваші роботи.— Тоненькі зморшки з'явились під його очима та в куточках вуст, голова легенько похитувалась у такт словам.— З цікавістю стежу за ними. Адже ми з вами не просто колеги, а й учні старого шановного Кепа, чи не так?

Брейд ствердно кивнув, а про себе подумав: невже Кінскі й справді тратить час на те, щоб слідкувати за незначними роботами якогось другорядного хіміка?

— Щиро дякую.— Брейд хотів сказати, що праці Кінскі він вважає за незрівнянно важливіші, але той його випередив.

— З часів моєї юності тут багато чого змінилося. Сподіваюсь, ви не сердитеся, що я так вільно почуваюсь у вашій лабораторії. Це Кеп привів мене сюди. Він і далі вважає цей поверх за свій. Обстежує кожен закуток, як давніше. Жоден студент не сховається від його ока.— Він тужливо роззирнувся довкола.— Колись я частенько сюди навідувався, але за останні п'ятнадцять років вибрався оце вперше.

— Ну, що ж, присядьмо,— запросив Брейд.— Може, трохи під'їмо, докторе Кінскі?

— О, ні, дякую, я поспішаю, на жаль. У мене обмаль часу, а все ж я не міг поїхати, не глянувши бодай оком на наше старе гніздо. Адже стільки щасливих весен промайнуло тут. У всякому разі вони видаються щасливою порою, коли вже стали далеким минулим, чи не так?

Брейд кивнув на знак згоди.

— Я вас розумію. Що ж, шкода, що ми не зможемо відзначити цей день. Ви давно приїхали?

— Тиждень тому. Хотів вибратись раніше, але перешкодили всілякі клопоти — служба, родина тощо. А проте я відклав справи набік і викроїв кілька днів для старого Кепа.

Старий Кеп! Цей епітет чомусь роздратував Брейда. Щоправда, Кеп і справді був старий — йому вже давно за сімдесят, але ж і Кінскі було під шістдесят.

Зате самого Кепа це зовсім не дратувало, він дивився на Кінскі так само ніжно, як молодий дивиться на свою наречену або мати — на своє обдароване, талановите дитя.

Кеп дивився на Кінскі, як на свого найздібнішого учня, що, ставши науковим світилом, прославив тим самим і свого навчителя.

Брейд зрозумів, що почуття, які охоплюють його, не що інше, як ревнощі, а то й заздрість.

Слава старшого талановитого колеги геть затьмарила його, і він раптом видався собі непримітним, не вартим уваги рядовим хіміком.

Заполонений гнітючими почуттями, він насилу витис із себе:

— Гадаю, ваша видатна діяльність у галузі синтезу тетрациклінів навряд чи потребує якихось коментарів.

— Що ви! Яка діяльність! — Кінські вимовно підніс догори руки.— Адже Моран-Мінтер з Кембріджу набагато випередив мене.

— Але ж у нього зовсім інший підхід. На мою думку, саме ваш, метод дозволить швидше одержати альдестерон.

— Он як? Ви справді так вважаєте? Признаюся, не сподівався почути це від вас. Я просто вражений, адже...

Але тут Кеп Ансон перебив його:

— Наш Джо був такий ласкавий, що завітав учора до мене і провів цілий вечір над рукописом моєї книжки. І вона йому дуже сподобалася.— Старий самовдоволено хихикнув.

— Так, звичайно,— озвався Кінскі.— Хімікам потрібна така книжка. Надто багато хіміків живе тільки сучасним. Математики та фізики, скажімо, знають історію своїх, наук, тож нові знання, як правило, доповнюють старі. Натомість у хімії нові знання, як мені здається, просто витісняють старі. Ми схильні забувати старе. І на сьогодні багато чого забуто. Тим часом старі знання повинні бути основою для нових. Не можна правильно зрозуміти нове, не знаючи, що йому передувало.

— Ваша правда,— пробурмотів Брейд.

— І саме Кеп утокмачив це нам, еге ж? Щоб опрацювати такий, як у нього, матеріал, вже не досить бути просто хіміком. Треба бути ще й філософом. І Кеп саме такий автор...

Кеп знову захихотів, а Брейд кивнув, хоч і ствердно, але не зовсім охоче. Справжнє освідчення в любові. Суцільні дифірамби. Набридло. Його брала дедалі більша досада.

— Щоправда, давніше,— провадив Кінскі,— я ніколи б не надумав про Кепа, як про філософа. Тільки як про педанта, поборника суворої дисципліни.

— Я пам'ятаю його таким самим,— мляво посміхнувся Брейд.

— Ви повинні його пам'ятати вже м'якшим. А за моїх студентських літ йому було тільки тридцять з гаком. Надзвичайно енергійний, а що вже вреднющий! Пам'ятаєте, Кепе, ви загадали провести реакцію, а я осмілився сказати, що це даремна трата часу. Що тоді було! Страшно сказати. Аж у вухах лящало. Відтоді й прозвали його Кепом. Б'юсь об заклад, ви не знаєте справжнього імені Ансона. Можу також присягтися, що й ніхто його не знає, хіба що потрапили до рук якісь документи! — Кінскі, здавалось, був дуже задоволений собою.

Брейд не приховував свого зацікавлення.

— То це ви охрестили Ансона Кепом?

— Так. А знаєте, чому я зупинився на прізвиську Кеп?

— Здогадуюсь. Мабуть, зіграло свою роль ім'я відомого тогочасного бейсболіста, якого теж звали Кеп Ансон. Так я думав досі.

— Слава бейсболіста сприяла хіба закріпленню прізвиська, але до його вибору не мала ніякого стосунку.

— А ще я чув, ніби наш Кеп колись мав власну яхту.— Така гадка видалася Брейдові кумедною, і він додав: — А може, йшлося лише про човен.

Кеп Ансон, якого їхня розмова починала гнівити, врешті не витримав:

— Усе це нісенітниці, дурниці,— вереснув він і владно застукотів ціпком у підлогу.

— Ба, ні,— жваво заперечив Кінскі,— не дурниці, а незаперечний факт з Ансонового життя. Отож повертаюся до інциденту з тою клятою реакцією. Ансон ладен був спустити з мене шкуру, а що вже лаяв, що вже коренив! І коли вже здавалося, що він от-от зареве, як звір, Ансон раптом замовк. Пильно глянув на мене і, не відводячи важкого погляду, почав: "Кінскі, затям раз і назавжди: поки ти працюєш, під моїм керівництвом, мусиш виконувати мої накази, як накази капітана на кораблі. Думай собі, що душа забажає, але тоді, коли я скажу тобі, що і як ти повинен думати. З цієї хвилини ти повинен беззастережно підкорятись моїм вказівкам. Бо я тут капітан, а ти всього-на-всього юнга. Ясно?" Отак воно було. Саме так. І від того дня я не звертався до нього інакше, як Кеп. Помалу всі звикли до такого звертання, і вже ніхто не називав його інакше.

Ансонові очі палали люттю.

— Нічого подібного ніколи не було!

Із співчуття до свого вкрай збентеженого вчителя Брейд вирішив змінити тему розмови і повернувся до питання, порушеного, на початку зустрічі.

— Якщо ваша ласка, докторе Кінскі, я все ж хотів би почути, як ви оцінюєте перспективи синтезу альдостерону,— сказав він.

— Буде видно, буде видно,— нервово задріботів Кінські.— На мою думку, перспективи непогані, хоча ви, оскільки я знакю, цілком протилежної думки.

— Протилежної? Чому? Я ж майже незнайомий з вашою методикою.

— Я мав на увазі вашого аспіранта,— обличчя Кінські автоматично прибрало сумного виразу.— Я так шкодував, коли довідався, про трагедію.

— Тут уже нічим не зарадиш,— тихо сказав Брейд.— Але з моїх аспірантів ніхто не мав дотичності до синтезу альдостерону.

Тепер уже Кінські здивувався:

— А загиблий? Як пак його прізвище... Нойфельд. Він був непохитно переконаний, що за моєю методикою годі одержати альдостерон. Страх самовпевнений молодик. Випалив мені це прямо в живі очі.

— Ви знали Нойфельда? — вигукнув Брейд.— І розмовляли з ним?

— Певна річ. На торішньому з'їзді Товариства американських хіміків у Атлантік-Сіті.

— Тепер пригадую: він їздив туди. Я ще тоді домігся, щоб витрати на цю подорож відшкодувати з фондів кафедри. Але він і словом не обмовився про зустріч з вами.

Кінскі зневажливо пирхнув.

— Мабуть, не надавав справі такої ваги, щоб згадувати про неї. Він підійшов до мене після виступу, відрекомендувався і категорично заявив, що я не здійсню успішно синтезу за моєю методикою. Не вважав за потрібне бодай пояснити, що, на його думку, було в ній хибне. Фактично, він обізвав мене в живі очі дурнем. Минув уже майже, рік, а я ніяк не можу забути цього. До речі, Брейде, а що буде з цією роботою тепер, коли його вже немає?

Цікаво, був це виплід Брейдової розбурханої уяви чи в очах Кінскі справді спалахнула іскра цікавості, коли він ставив це запитання?

Розділ 12

Хоч би що там було, запитання заскочило його зненацька і примусило на якийсь час замислитись. Брейд глянув на Кінскі, відтак перевів погляд на Ансона. Старий міцно стис бліді сухі вуста, наче під гнітом образи, що осіла в пам'яті з часу їхньої останньої розмови на цю тему.

Що ж мені відповісти, вагався Брейд.

— Бачте, докторе Кінскі,— почав Брейд ухильно.— Я просто ще не мав часу на щось зважитись...

Але Ансон сердито урвав його:

— Він надумав продовжувати Нойфельдову роботу. І зауваж, Кінскі, всупереч моїй думці! Певно, я зовсім постарів, бо у давнину мої хлопці слухалися моїх порад.

— Нічого не вдієш,— знітився Кінскі.— Усі ми старіємо.

Запала мовчанка, ніякова й прикра для всіх трьох. Аж ось Кінскі підвівся і почав прощатися:

— Радий був зустрітися з вами, докторе Брейд! Якщо завітаєте в мої краї і матимете трохи часу, неодмінно заходьте, будете бажаним гостем.

— Дякую за запрошення.— Брейд потис руку Кінскі.

— Ага, Брейде,— в голосі Ансоновім ще виразно відчувалось роздратування,— я ще прийду сюди о сімнадцятій годині, щоб обговорити тематику лекцій з питань безпеки праці. Точно о сімнадцятій.

— О сімнадцятій,— луною озвався Брейд. Це так прикметно для Кепа — показати, що його анітрохи не цікавить, чи звільниться Брейд від справ у цей час.

— Коли Кеп каже о сімнадцятій,— докинув Кінскі,— це означає о сімнадцятій нуль-нуль. Чи він уже змінився?

— Анітрохи,— відказав Брейд.

Гіркота й жаль охопили Брейда, коли він залишився сам-один. Він втратив батька, навіть гаразд не усвідомлюючи, що той у нього є. Бо хіба Кеп Ансон не був йому в певному розумінні батьком?

Він лише тепер це зрозумів. Тепер, коли побачив Ансона поруч із його старшим сином, яким можна пишатись, який уславив його, а давніше виконував усе, що йому скажуть, і навіть тепер готовий дати спустити з себе шкуру, якщо так звелить капітан корабля.

Що ж до Брейда — то він син нікчемний, намертво прикутий до своєї роботи, та й ту, зрештою, повинен от-от втратити. А на всі намагання бідолашного Кепа якось схилити його до зміни напрямку досліджень відповідає лише впертою відмовою.

А неборака Кеп! Хоча він відійшов від справ у зеніті слави та популярності, а проте так страждає тепер від непевності. Тож і покладає всі надії на свою книжку.

Доріс повертається до мене, розмірковував далі Брейд. Але решта все вислизає з рук. Мій аспірант загинув. Дослідження, на які він, Брейд, покладав надії, виявились підробкою. Посаду майже втрачено. А тут ще й Кеп Ансон... Мій батько мене теж не любить, з гіркою іронією подумав він.

Брейд підвівся і рушив через внутрішні двері до своєї лабораторії. Колись, за молодих Ансонових літ, її приміщення було частиною кабінету, але Ансон відгородив його стіною, провів гарячий та холодний водогони, підвів газ, поставив вентилятор та інше лабораторне обладнання.

Ансон завжди дотримувався думки, що кожен професор, бодай і найстаріший, ніколи не повинен забувати, як послуговуватися пробіркою та парою щипців. Кожен професор постійно повинен ставити експерименти, хай і зовсім дрібні, малозначущі, й проводити їх особисто.

Брейд лишився вірний традиції, що її започаткував Ансон. Останні Брейдові дослідження були другорядні, та чи ж річ у цім? За словами Ансона, людина передусім повинна мати втіху, повинна власноручно щось робити.

Брейд журно дивився на своє обладнання і думав: що ж тут може дати втіху? Колба реактора не радувала серця. Те, що було в ній, заков'язло й мало відворотний вигляд. Та й спогади, пов'язані з обладнанням, були радше прикрі.

Брейд не заходив сюди з того пам'ятного четверга, коли заглянув у лабораторію, щоб узяти стандартизований розчин кислоти, й наткнувся на труп. Відтоді обладнання стоїть без ужитку і про роботу нагадують лише скляні та пластикові рурки, що сполучали реактор із великим, блідо-зеленим балоном зі стисненим киснем.

Цілком машинально Брейд кинув оком на балон. Що це? Невже балон порожній? Але ж він міняв його ще незадовго перед останнім експериментом. Тим часом манометр показував нульовий тиск усередині півтораметрового балона, замість принаймні 125 атмосфер.

Як це могло статися?

Невже він залишив балон відкритим і газ поступово вийшов? Манометр на виході редуктора, звідки газ подавався в реактор, теж показував нуль. Брейд перевірив запірний кран і переконався, що він закритий. Тут витоку не було.

А може, він закрив основний вентиль, випустив рештки кисню з редуктора та манометрів і лише потім перекрив запірний кран? Власне кажучи, саме так треба було вчинити, але Брейд не пригадував, щоб це робив.

Він узявся за ручку основного вентилятора на верхівці балона і спробував повернути її за годинниковою стрілкою. Натис дужче — навіть не зворухнулась. Отже, цей вентиль повністю закритий.

Цілком машинально він почав був натискати на ручку вентиля у протилежний бік, щоб пустити кисень у редуктор і пересвідчитись, чи працює манометр, але в останню мить щось зупинило його.

Це було чудо, і цього чуда доконав його зір, але не той, що просто сприймає картину, а зір хіміка; якесь внутрішнє бачення — вироблене двадцятип'ятирічним досвідом роботи, навичка бачити те, що чимось не вписується у поточний момент, суперечить йому. Ось що стримало його руку.

Те, що не вписувалось у поточний момент і що не уникло його очей, був полиск маслянистої рідини на різьбі редуктора, де основний манометр пригвинчується до балона. Брейд колупнув різьбу нігтем, підніс пучку до носа і понюхав. Час, здавалося, зупинився і все завмерло круг нього, поки, знайшовши гайковий ключ, він відкручував манометр. Досить було незначного зусилля — і ключ подався з дивовижною легкістю. Чудасія, та й годі! Все стало зрозумілим, коли він, відкрутивши манометр, побачив, що вся різьба густо змащена. Те саме і з зовнішнім манометром! Брейд не міг точно визначити рідину, але за консистенцією вона нагадувала гліцерол.

Якби він таки відкрив основний вентиль і пустив кисень, то стався б вибух такої сили, що лабораторію рознесло б ущент, наче карткову хатку.

Брейд з брязкотом упустив манометр на лабораторний стіл і сів — ноги не тримали його. Він весь тремтів — смерть була так близько.

Трохи заспокоївшись (він навіть не міг сказати, скільки отак просидів), Брейд підвівся, щоб упевнитись, чи замкнені зовнішні двері у лабораторію. Відтак замкнув зсередини і кабінетні двері. Хай думають, ніби він вийшов на підобідок. На саму згадку про підобідок, його занудило.

Прийшовши до тями, він усвідомив, що пильно розглядає манометр, його густо змащену і тому смертоносну різьбу.

Востаннє Брейд використовував балон із тиском у четвер, у день Ральфової загибелі. Тоді, безперечно, все було гаразд. З того часу Брейд не користувався балоном, а в його кабінет чи лабораторію міг зайти будь-хто. Ральфових звичок він не мав. Щоправда, міг замкнути свій кабінет о п'ятій, коли йшов з роботи... якщо не забував. Коли ж виходив на заняття, у бібліотеку чи навіть на підобідок, звичайно не замикав жодних дверей.

Двічі за цей час заходив у його лабораторію Кеп Ансон (Брейд на хвилину уявив собі Кепа — як той убиває неслухняного аспіранта, що насмілився повстати проти нього, але тільки всміхнувся на таке припущення), причім останнього разу з ним був Кінскі. Роберта заходила в Ральфову лабораторію, тож могла зайти і сюди. Дідько б його вхопив! Практично в його лабораторію міг зайти кожен.

Мимоволі він знову згадав Кінскі. Цей чоловік був у його лабораторії. Щоправда, з Кепом Ансоном, але Кеп, як усім відомо, міг так поринути в цікаву для нього справу, що забував про все на світі. Кінскі запевно знав

цю Кепову рису і міг підсунути йому якусь книжку, а сам тим часом робив що хотів. Отже, Кінскі.

Мозок Брейда якось автоматично почав доповнювати цю версію деталями. Кінскі зустрічався з Ральфом. Ральф нахвалявся довести своєю роботою, що Кінскі просто телепень. Чи був Кінскі аж такий шанолюбець, щоб боротися, нічим не гребуючи, навіть убивством? Чи мав він намір убити ще й Брейда, аби вчитель не продовжив роботи свого учня? Він так зацікавився, чи Брейд не облишить Ральфових досліджень... а балон був уже готовий до вибуху. А може, він повитирав би гліцерол, якби Брейд запевнив його, що припинить експерименти. Чи рятунку для нього так чи так уже не було і Кінскі просто давав волю своїй патологічній цікавості.

Ні, неможливо! Щоправда, Кінскі був у місті в день Ральфової загибелі, але звідки він міг знати, як Ральф проводить експерименти, щоб детально спланувати злочин.

Брейд приклав холодні руки до палаючого чола. Ні, всі ці гадки та припущення навіяні звичайнісінькими людськими заздрощами, здоровим глуздом тут і не пахне.

Як могло прийти в голову хімікові-експериментаторові, якщо він не безнадійний психопат, боротися з можливим своїм суперником, вдавшись до такого підступного вбивства?

Але психопатом може бути кожен.

А якщо це не пов'язане зі смертю Ральфа? (Два різні злочини підряд? Такий неймовірний збіг обставин?) А проте міг же хтось мати зуб особисто на Брейда? Скажімо, не далі, як у суботу, він образив Фостера, зрештою... Ранке теж. Та невже аж настільки?

Брейдові пригадалась незвична приязність Ранке, якого він уранці зустрів на сходах. Чи не було то панібратство вбивці щодо своєї фактично приреченої на смерть жертви, вже не вартої того, щоб її ненавидіти?

А може, Літлебі? Адже він добряче втер йому носа в суботу, і це сьогоднішнє повідомлення теж могло бути своєрідною милостинею приреченому.

О боже! Ще й Літлебі! Брейд уже наледве гамував цю шалену круговерть думок. Невдовзі йому ввижатимуться привиди під ліжком, якщо він уже й Літлебі вважає здатним на такі речі. Досить цього!

Хоч би що там було. Дохені повинен знати про цей замах, бо кого б не підозрювати в злочинстві, доцент Луїс Брейд злочинцем бути не може. А якби виявилося, що обидва злочини вчинив один вбивця, то це знімало б з Брейда і підозру у вбивстві Ральфа.

Майже зовсім заспокоївшись, він присунув до себе телефон і накрутив номер.

— Дев'ятий відділок поліції,— почувся у слухавці офіційний голос.— Черговий офіцер Мартінеллі слухає.

— Чи можу я поговорити з інспектором Джеком Дохені? — підкреслено рівним голосом запитав Брейд.— А коли його можна сподіватися? Розумію. Ні, ні, ніхто інший не потрібен. Зрештою, це не термінова справа. Будь ласка, коли він дасть про себе знати чи повернеться, перекажіть йому, що дзвонив професор Луїс Брейд. Він мене знає. І скажіть, що я хотів би якнайшвидше побачитися з ним. Запишіть мій номер. Університету — два — тисяча, внутрішній — сто двадцять п'ять. Так, дякую.— Брейд поклав трубку і ще довго не міг відірвати очей від апарата. Нарешті подумав: непогано було б під'їсти. Вирішив не йти на підобідок до кав'ярні, а лише взяв сендвіч і мерщій

повернувся до себе, намагаючись дорогою уникати людей. Він не міг довіряти оточенню, поки не знав, хто замірявся його вбити. Вбити отут, за замкненими дверима...

Брейд випив каву прямо з пакета, не дожидаючи, поки напій прочахне, і тільки тепер помітив, що забув додати вершків.

Надходив час занять — перша година, і Брейд згадав, що має зайти до студентської лабораторії.

Він замкнув за собою двері, перевірив надійність замка, натиснувши разів з кілька на клямку (цікаво, чи зможе він знову залишати двері незамкненими, а як зможе, то коли?). І подався довгим коридором до студентської лабораторії.

Чарлі Емет готувався показати студентам, як одержують під тиском семикарбазон. Це означало, що десь за чверть години Емет почне лагодити скляну "бомбу", злютовуючи над полум'ям газового пальника краї товстостінної скляної рурки, причім перемички повинні бути без деформації, однакової товщини і, звичайно ж, без дефектів. Адже в ході реакції тиск випарів усередині "бомби", коли її підігрівати, сягне рівня кількох атмосфер, і її корпус має витримати.

Брейд завжди хвилювався, проводячи такі експерименти, бо певна ймовірність вибуху була завжди, а в програмі предмету такі демонстрації належали до числа обов'язкових.

Звичайно, Емет був мастак у цьому ділі. Брейд не раз спостерігав, як той готувався до таких демонструвань. Бачив його пильний погляд, спрямований на полум'я, де вмілі й певні руки поволі повертали належно розігрітий кінець скляної рурки.

Змастити різьбу кисневого редуктора гліцеролом міг тільки хтось із такими вправними руками та холодним, як крига, серцем.

На цю думку Брейда зразу ж охопив сором. Чарлі Емет? Оцей безхарактерний Чарлі Емет? Бога ради, який він міг мати мотив? (Зайшла Роберта Гудх'ю, несміливо, мигцем усміхнулась йому й квапливо рушила до бічного столу, щоб зробити останні маніпуляції з приготованими ще зранку хімікатами для сьогоднішніх занять.)

Брейд зиркнув на годинника. До першої лишалося п'ять хвилин. Отже, за п'ять хвилин студенти заповнять лабораторію. Брейд чомусь зі смутком подумав, що життя викладача, власне, тісно пов'язане з годинником — принаймні з півдесятка видів роботи викладача починаються у чітко визначений час: лекції, лабораторні заняття, всілякі семінари та засідання кафедри.

Хвилинна стрілка наближалася до дванадцяти, коли ввійшов перший студент і розгорнув та одяг чорний гумовий фартух.

— Добрий день, професоре! — шанобливо привітався студент, поклав книжки на один із столів і розгорнув свій обпалений кислотними краплинами підручник для лабораторних занять.

Тільки-но він закінчив свої приготування, як з однієї книжки випала пака згорнених аркушів; студент пильно глянув на неї, й на зміну подивові на його обличчі з'явилося занепокоєння, що межувало з переляком. Він кинувся з цими паперами до Емета, що саме порався у протилежному кутку лабораторії.

— Вибачте, містере Емет.— В голосі студентовім бриніла тривога.— Я чи не забув здати свій звіт в одну з попередніх п'ятниць. Чи не можна здати його тепер?

— Гаразд, залиште, згодом прогляну,— різкувато, мабуть, щоб не впасти у Брейдових очах, відказав Емет і додав: — Але щоб це було востаннє.

Брейд неуважно спостерігав, як папери перейшли до Еметових рук. Тим часом решта студентів швидко займали свої місця. Їх квапив час. Розклад, що завжди ділить день викладача на окремі частини і невблаганно прив'язує його до годинника, наче розпинає на хресті часу.

Час... І тут щось сталося. Святий боже. Він пригадав...

І студенти, і лабораторія нараз кудись зникли, був тільки він на самоті з пусткою та страшною, жахливою думкою, що вирувала в мозку.

Він майже вибіг з лабораторії. Кілька пар очей зацікавлено провели його поглядом, але він навіть не помітив цього.

Брейд знову був у своєму кабінеті, знову телефонував, щоправда, цього разу спочатку довелось знайти потрібний номер у довіднику.

— Але ж мені конче потрібно,— переконував він якусь енергійну молоду особу на протилежному кінці лінії.— Розмова страх важлива і забере щонайбільше кілька хвилин. Ні, зрозумійте, я справді не можу чекати до третьої години.

І він таки не міг. Йому слід було дізнатися негайно. Не відкладаючи ні на хвилину.

Чекання було нестерпне, а серце аж щеміло на думку про те, яке замішання і навіть переляк викличе дзвінок.

Тоненький дитячий голосок у слухавці справді був переляканий і змушував його напружувати слух, щоб за нерівним уривчастим диханням чути слова. .

— Отже, ти певна? — врешті запитав Брейд.— Цілком певна? Саме так і було? Точно так?

Він перевірив кілька можливих варіантів, запитуючи знову і знову, аж урешті, боячись довести її до істерії, спитав ще раз:

— Ти цілком певна? — І на цьому закінчив розмову.

Отже, тепер він знав. Знав мотив, знав послідовність подій, знав усе.

Або принаймні думав, що знає.

Але ж Брейд не мав досвіду детектива-професіонала. Як і що слід зробити, щоб довести слушність своєї підозри? Власне кажучи, як узагалі вести справу, щоб докази стали неспростовні?

Отак він сидів собі, спокійно розмірковуючи, аж поки його почало сліпити проміння призахідного сонця, тож він звівся, щоб опустити жалюзі. Отоді-то й почувся легенький стук у Двері.

Брейд одразу розпізнав огрядну постать, що здавалась іще більшою крізь матове скло дверей. Він хапливо рвонув клямку. — Заходьте, містере Дохені! — І знову ретельно замкнув двері.

— Добрий день, професоре,— привітався Дохені.— Мене повідомили про ваш дзвінок пізнувато, і я вирішив краще відразу прийти сюди. Вибачте, що мене не було на місці.

— Ну що ви, інспекторе. Радий вас бачити.

— Сподіваюсь, я не перешкодив вам у заняттях?

— Ні, я чекав на вас.

— Слухаю вас, професоре. У вас якісь клопоти? Гадаю, такий чоловік, як ви, повинен мати поважну причину, щоб отак дзвонити у поліцію.

— Боюся, що так.— Брейд зачекав, поки кремезний детектив умоститься у кріслі навпроти, і похапцем заговорив: — Уявіть собі, містере Дохені, на моє життя вчинено замах!

Дохені, що саме сягнув у кишеню камізельки по сигару, завмер, і приязний вираз умить щез із його обличчя.

— Он як? — Його очі холодно глянули на Брейда.— Вас поранили?

— Ні. Я вцілів. Але ще мить, і від мене нічого не залишилося б.

— Отже, ви врятувалися в останню мить?

— От, власне.

Брейд відчув, як усередині в нього все похололо. Сумнівів не лишалося: детектив дивився на нього з неприхованою ворожістю. Ба, навіть гірше: вперше за час їхніх зустрічей Дохені дивився на Брейда так, ніби дійшов остаточного висновку, що саме професор найімовірніший злочинець.

Розділ 13

Повільно, раз у раз затинаючись, Брейд нарешті описав, як він викрив, що хтось із цілком очевидною метою попорався коло системи подачі кисню в його установку.

Дохені слухав з приплющеними повіками. Тільки раз у його очах майнула іскра цікавості, коли Брейд назвав рідину гліцерином і пояснив, що звичайно, хоча й неправильно, її називають гліцеролом.

— Гліцерин? Ви маєте на увазі нітрогліцерин? — зразу ж перепитав Дохені, спершись руками на край столу.

— Ні, ні! Просто гліцерин — тобто гліцерол, я мав на увазі саме його, сам собою цілком нешкідливий,— стримуючи досаду, пояснив Брейд,— його вживають, наприклад, при виробництві косметики чи солодощів.

— Нешкідливий? Як же тоді...

— Нешкідливий у звичайних умовах. Та послухайте далі. Якби вентиль на балоні відкрити, чистий кисень під тиском понад сто двадцять атмосфер заповнив би маленьку камеру всередині манометра. Для порівняння — тиск кисню в повітрі навколо нас у сотні разів менший. І ось тоді гліцерол, звичайно нешкідливий і безпечний, почне дуже швидко і бурхливо реагувати з киснем, виділяти колосальну кількість тепла...

— Хочете сказати, стався б вибух?

— Атож. Основний вентиль зірвало б із балона, і стиснений кисень ринув би назовні, перетворюючи балон у подобу монстра з реактивним двигуном, який розніс би лабораторію вщент, безперечно, разом зі мною.

Дохені глибоко вдихнув повітря і задумливо потер гладку щоку негнучким пальцем:

— А чи не могла ця рідина потрапити туди випадково.

— В жодному разі,— рішуче відповів Брейд.— Різьбові з'єднання у пристроях до кисневих балонів суворо забороняється змащувати, тож я й думки припустити не можу, щоб сталася випадковість. Минулого четверга з балоном було все гаразд. І все, що потім зроблено з манометром та редуктором, зроблено цілком свідомо й обмірковано.

— Щоб забити вас, чи не так?

— Безперечно. Іншої причини просто не могло бути: користувався балоном тільки я, і ніхто інший. Було лише справою часу, щоб я відкрив основний вентиль. Фактично я був на волосину від того, щоб це зробити.

Дохені кивнув, ніби на знак згоди, але тон його анітрохи не потеплішав.

— І що, на вашу думку, все це означає? Той самий злочинець спочатку отруїв вашого хлопця, а тоді змастив пристрої до кисневого балона?

— Майже одночасну появу двох убивць на кафедрі важко пояснити навіть випадковим збігом обставин,— сказав Брейд.— Хіба ні?

— Може, й так. І тому про вас не може бути й мови як про можливого злочинця, бо ж саме ви одна із жертв? Такий напрошується висновок?

— Так, бо...

— А тепер погляньте на факти. Чи можна вважати вас за одну із жертв, професоре? Адже ви живий і здоровий, наче після відвідання церкви, бо ніколи не відкривали того вентиля. А може, ви самі придумали цю версію, професоре?

— Що ви кажете? Послухайте-но...

— Ні. Слухати будете ви. Ваша розповідь справила на мене кепське враження. Схоже, я помилився. Адже я вважав вас за невинного, хоча це й суперечило окремим фактам. Тепер же підозра, що ви злочинець, яка, здавалось, уже майже відпала, постала з новою силою і насамперед тому, що ви не зуміли сидіти спокійно.

Дохені пожвавішав і провадив далі:

— Той, на кого падає підозра, повинен, якщо він справді винуватець, поводитися спокійно, нічого не робити, сподіваючись, що поліція не знайде вагомих доказів для лави присяжних. Такий варіант поводження найкращий, але й найважчий. Поводитись так вам не дозволяє багата уява: ви належите до типу людей, що вигадують усяку всячину, щоб було чим перейматись. Інший варіант поведінки — накивати п'ятами, тобто чимскоріш тікати. Цей варіант теж вам не підходить. У вас родина, певне становище в науці. Отож залишається єдине, що можна використати у вашому становищі,— перейти у контрнаступ. Можна, скажімо, підробити докази своєї невинності. Але піти на таке може лише той, хто вважає себе за винахідливішого й розумнішого, ніж поліція. Для професора це цілком підхожий варіант, адже вміння користуватись своїм розумом і винахідливістю — це, фактично, його професія. Чи слушно я міркую?

— Запевняю вас, усі ці припущення хибні,— енергійно заперечив Брейд.

— Не хвилюйтесь, професоре, я чую вас. Але це ще не все. Найуживаніший спосіб сфабрикувати докази своєї невинності — інсценувати замах на запідозреного. В нашій практиці, розслідуючи крадіжки з виламом, ми, криміналісти, часто доходимо висновку, що винуватець хтось із сусідів. Тоді, як правило, будинок нашого запідозреного теж виявляється ограбленим. Сусіда стає однією з жертв. І що ж, по-вашому, він перестав бути злодієм?

— Отже, ви вважаєте, що то я сам змастив різьбу, а тоді зателефонував вам?

— Ви подобаєтесь мені, професоре. Але, як на мене, саме так воно й було.

Брейд узяв зі столу манометр і спокійно запитав:

— Не знадобиться вам як речовий доказ?

— Ця штука — ніякий не речовий доказ.

Брейд мовчки похитав головою. Відтак заходився протирати різьбу на манометрі та на балоні шматою, по черзі зволожуючи її спиртом та ефіром. Наостанок обдув різьбові з'єднання стисненим повітрям.

— Ґрунтовніше почищу згодом,— кинув сердито, прикручуючи манометр до балона.

Поклавши ключа, він повернувся до детектива, що пильнував за ним.

— Ви готували мені психологічну пастку, містере Дохені,— звернувся Брейд до детектива.— Але я відгадав ваш намір. Ви обплітаєте мене павутинням своїх розумувань і думаєте, що, заплутавшись у тенетах, я впаду в розпач, визнаю свою провину і ви дістанете омріяні докази для присяжників. Але ваші намагання були марні.

— Чому?

— Ваша тактика діє на винну людину, а я ні в чому не завинив. Ще й від того більше, я навіть знаю, хто справжній злочинець.

Дохені щиро всміхнувся:

— Тепер уже ви, професоре, готуєте мені психологічний тест?

— Чого не вмію, того не вмію.

— Гаразд. То хто ж убивця?

Брейд відчував: поблажливий вираз детектива, готовність терпіти цього дивака-професора мало що дратують його, але й штовхають на відчайдушний крок.

— Мені теж потрібні неспростовні докази для суду присяжних,— випалив Брейд.— Я зараз наведу їх вам. Пильнуйте-но лишень.

Він зиркнув на годинника, підійшов до телефона і накрутив внутрішній номер.

— Алло! Це ти? Професор Брейд. Чи заняття з другою групою вже закінчені? Тоді, будь ласка, мерщій до мене в кабінет, добре? — Він поклав слухавку.— Ще кілька секунд, містере Дохені!

Роберта тихенько постукала в двері, й Брейд упустив її. Вона була в сірому лабораторному халаті, більшому на кілька розмірів, місцями знебарвленому та поплямленому хімікатами і з виразною червоною плямою над верхньою кишенею, де Роберта завжди носила олівці, щоб писати на склі.

Вона принесла з собою особливий, майже нудотний запах лабораторії органічної хімії; запах, від якого студентів спочатку млоїло, і лише згодом вони звикали до нього.

Обличчя її за ці дні згасло, наче вогонь життя, що кидав на нього свій відблиск, ледь жеврів. Неуважний погляд, зажурений вираз.

"Бідолаха",— сердячись на себе, подумав Брейд.

— Роберто, цей джентльмен — містер Джек Дохені.

Роберта мигцем глянула на Дохені.

— День добрий! — майже пошепки привіталася вона.

— Містер Дохені розслідує нещасливий випадок,— додав Брейд.

— Випадок із Ральфом? — В очах дівчини спалахнули іскри життя.

— На думку містера Дохені, Ральфова смерть не була випадковість. Я теж так думаю. Це вбивство.

— Чому ви так думаєте? — збуджено запитала Роберта, звернувши вогненний погляд на детектива: — Я знала: Ральф не міг допуститися такої грубої помилки. Хто вчинив злочин? Кажіть-бо, хто?

"Зразу ж погодилась зі мною,— подумав Брейд.— Певно, й сама так вважала".

— Ми саме з'ясовуємо це,— сказав Брейд.— До слова сказати, нам треба поговорити ще про одну справу. Гадаю, містер Дохені уже довідався про твою дружбу з Ральфом.

— Знаю,— в її очах промайнула зневага.

— Звідки? — здивувався Брейд.

— Місіс Нойфельд, Ральфова мати сказала мені, що поліція цікавилась нашими стосунками,— пояснила Роберта і звернулася до детектива:— Запитали б мене — і я сама розповіла б вам про них.

— Не хотілося без потреби хвилювати вас, міс,— лагідно всміхнувся їй Дохені.— Гадаю, така розмова не справила б вам приємності.

— Певно що.

— Містер Дохені довідався, що ви з Ральфом посварилися,— докинув Брейд.

— Коли?

— Сідай-но, Роберто. Будь ласка,— запропонував Брейд.— Я хочу нарешті з'ясувати одну річ, і, сподіваюсь, ти допоможеш мені. Сідай-бо, прошу.

Роберта хвилину повагалася, відтак повільно опустилась на стілець неподалік дверей.

— Що ж це за суперечка, професоре Брейде?

— Та, що спалахнула у кав'ярні.

Роберта здивовано глянула на нього. Дохені теж, здається, був спантеличений.

— Ви сперечалися про те, який сорт морозива замовити,— підказав Брейд.

Роберта тріпнула головою.

— Нічого такого не пригадую. Хто вам такого набалакав? — Вона водила по них тривожним і водночас чуйним поглядом.

Дохені не втручався. "Дає мені свободу дій,— подумав Брейд,— а сам наставив пасток і чекає, щоб затягти мені зашморг на шиї, тільки-но я зроблю якийсь хибний крок".

— Оскільки я знаю,— почав Брейд,— ти замовила морозиво з шоколадним кремом, і саме це викликало суперечку.

— Ні,— коротко відказала Роберта.

— Хоч би що там було, офіціант чув, що ви пошепки сперечались, і навіть розчув слово "фадж"1, а коли підійшов до столу, ти замовила морозиво з шоколадним кремом та помадки "фадж".

Брейд витримав паузу, але Роберта мовчала, лиш її очі немовби стали ще більшими на зблідлому обличчі.

— Може б, ти пояснила нам,— вів далі Брейд,— насамперед містерові Дохені, що офіціант не міг правильно зрозуміти почуте слово, бо в устах науковця воно набуває зовсім іншого, невідомого офіціантам кав'ярні значення?

Роберта німувала.

А Брейд не вгавав:

— Слово, що має особливий зміст в аспірантових устах.

Мовчанка тривала.

— Роберто,— правив своєї Брейд,— чи є якась різниця між підробкою даних та їх фальсифікацією? Чи я помиляюсь, вважаючи, що це одне й те саме? Що ж, власне, було предметом вашої суперечки — підробка даних чи "фадж" і сорт морозива? Може, йшлося все-таки про підробку?

— Ні...— озвалася вона нервово, але Брейд напосідав:

— Вчора я застав тебе у Ральфовій лабораторії з його щоденниками в руках. Чого ти там шукала? Чогось на незабудь? А чи сторінок із фальсифікованими даними, щоб знищити їх і врятувати ім'я Ральфове від ганьби?

Роберта через силу тріпнула головою.

— Не намагайся заперечувати, Роберто. Я теж уважно переглянув щоденники Ральфа і на власні очі переконався, що наслідки експериментів підтасовані.

— Це було не так! — запально вигукнула Роберта.— Ви просто всього не зрозуміли. І тому тлумачите факти по-своєму. Насправді все було інакше. Ральф був у такому розпачі, що не здавав собі справи, що робить.

Брейд нахмурився:

— На бога, Роберто! Звичайно ж, Ральф чудово знав, що робить, адже це тривало не один місяць. Не захищай його. Таке не прощається.

— Повірте мені, Ральф просто не міг мислити розумно. Він ясно усвідомлював лише одне — дисертацію треба закінчити й одержати науковий ступінь. А в слушності своєї теорії він був такий певний, що підтвердження її наслідками вважав лише справою часу, тому...

— І тому,— перебив її Брейд,— він не переставав підробляти наслідки експериментів, щоб користати з них, якщо не пощастить одержати потрібних даних. Ти це хочеш сказати?

— Далебі, професоре, Ральф не замірявся використовувати ці результати. Будь-коли. Тобто...— Роберта розпачливо розвела руками, показуючи, що не годна говорити далі. Зачекавши, поки трохи спаде нервова напруга, від якої їй перехопило горло, Роберта закінчила:— Ральф мав розповісти вам про все. Він мав прийти до вас перед тим, як складати усні іспити.

— Він сам розказував тобі про свій намір? — запитав Брейд. Жаль до дівчини щораз дужче стискав його серце.

— Просто я знала, що вій мав так учинити.

— Професоре, якщо ви не заперечуєте, я трохи переб'ю вашу розмову,— врешті озвався Дохені і звернувся до Роберти: — Міс, я хотів би почути, як саме ви дізналися про цю підтасовку даних. Не міг же ваш друг сам розповісти про такі речі! Чи, може, я помиляюсь?

— Ні, ні.— Якусь хвилину вона дивилась на детектива безтямним поглядом.— Я маю ключі від його лабораторії. Часами я приходила, коли він не сподівався мене. І ось одного разу я навшпиньки підкралася до нього ззаду, щоб...

— Щоб затулити йому очі долонями, полоскотати або ж зробити щось подібне,— допоміг їй Дохені.— Розумію. Продовжуйте, будь ласка.

— Ральф якраз робив нотатки у щоденнику, і я побачила, як він працює. Він брав дані просто зі стелі, аби тільки вони підходили до його рівнянь. "Що-бо ти робиш?" — вихопилось у мене.

Роберта прикрила очі, наче поновлюючи в уяві цю сцену.

— І Ральф розповів вам? — не витримав Дохені.

— Ні,— вона заперечливо похитала головою.— Він... Він ударив мене. Це був перший і єдиний випадок. Він зірвався з місця і вдарив мене, а його очі палали дикунською люттю. Потім він перепрошувався, каявся, обнімав мене, але...

— Але ви вже знали, чим він займався?

— Так.

— Коли це сталося?

— Десь зо три тижні тому, якщо не помиляюсь.

— І саме через це ви сварились у кав'ярні? Ви, мабуть, умовляли його облишити шахрайство і почати все спочатку?

— Так.

Дохені відкинувся на спинку крісла і звів брови, дивлячись на Брейда.

— Мушу визнати, цей раунд ви, професоре, виграли.— Його настрій, здавалося, трохи поліпшився.—Маєте іще щось напоготові?

— Я не зовсім певен...— почав був Брейд, але двері в кабінет нараз відчинились.

Брейд перевів погляд на двері.

На порозі з ключем в одній руці і ціпком у другій стояв Кеп Ансон.

Старий з неприхованим осудом обвів поглядом присутніх і досить нецеремонно, навіть не привітавшись, звернувся до Брейда:

— Ми ж домовилися про зустріч, Брейде.

— О господи! Звичайно.— Брейд провинно глянув на годинника: стрілки показували п'яту.— Послухайте, Кепе, дайте мені ще десять хвилин, добре? Присядьте, ми зараз швиденько все закінчимо.

Він підвівся, обійшов Ансона і зачинив двері. Потім поклав руки на плечі старого і майже силоміць посадовив його в крісло.

— Довго ждати не доведеться.

Кеп Ансон вимовно глянув на свій годинник.

— У нас сила-силенна роботи попереду.

Брейд ствердно кивнув і звернувся до Роберти:

— Треба з'ясувати ще одне в цій справі, Роберто. Як усе це вплинуло на твої стосунки з Ральфом? Я маю на оці фальсифікацію результатів.

Ансон нахилився вперед і, не чекаючи відповіді на питання Брейда, кинув своє питання:

— Про яку фальсифікацію ви говорите?

— Виявляється, Ральф свідомо підганяв наслідки своїх експериментів під свою теорію,— пояснив Брейд і додав: — До речі, це інспектор Дохені, що веде розслідування справи. А це професор Ансон.

Проте Аксон пропустив повз вуха його слова.

— Тоді навіщо було заявляти в суботу про свій намір продовжувати роботу цього хлопця? — гнівно звернувся він до Брейда.

— Я довідався про шахрайство щойно вчора, у неділю,— відказав Брейд і знову звернувся до Роберти: — Роберто, ти так і не відповіла. Як уплинуло твоє відкриття на стосунки з Ральфом?

— Ми засперечались. І тільки. Я розуміла, що змусило його так учинити. Я знала, що він не... що він виправить становище.

— Він сам так сказав? Роберта мовчала.

— Послухай-но, Роберто,— вів далі Брейд.— Ти ж бо знаєш, який був Ральф. Страшенно підозріливий. Схильний думати, що всі проти нього. Чи не так?

— Таким його зробило нелегке життя.

— Я не осуджую його. Я просто стверджую факти. Ти була однією з небагатьох осіб, яким він не тільки симпатизував, а й довіряв, на яких покладав надії, і ось саме ти починаєш стежити за ним, звинувачуєш у шахрайстві, по суті, цькуєш його. Тобто ти стала одним з його переслідувачів, навіть ворогів. Розумієш, куди я хилю?

— Стривайте-но, професоре,— Дохені знову урвався терпець.— Хіба ви не розумієте, що так можна звинуватити молодика у вбивстві дівчини? Але ж ось вона, перед вами, жива-живісінька!

— Розумію,— відразу ж погодився Брейд,— але якщо Ральф почав убачати в Роберті ворога, він не вбивав би її, а напевно розірвав би заручини. Якщо врахувати, що колись йому вже траплялося кидати дівчат, то цілком природно було б і тепер зважитись на розрив.

— Ні,— тріпнула головою Роберта.

Але Брейд нецеремонно провадив далі:

— Було б також цілком природно, якби покинута дівчина вирішила якось помститися.

— Що ви хочете сказати? — скрикнула Роберта.

— Ральфа могла вбити ти!

— Але ж це безумство!

— Як ти гадаєш, хтось інший міг би його вбити за фальсифікацію даних? — холоднокровно допитувався Брейд.— Хто ще міг про це знати? Чи хтось коли-небудь чув, як ви сперечались за це? — Брейд підвівся і нахилився над дівчиною.

Вона сахнулася.

— Ні... Гадаю, що... Я не знаю.

— А в лабораторії пізно ввечері ви не сперечалися?

— Т-так. Одного разу.

— А хто міг вас почути? — Хто проходив коридором і підслухав вашу суперечку?

— Ніхто. Я не знаю. Ніхто не проходив.

— Послухай-но, Брейде,— втрутився Кеп Ансон,— навіщо ти залякуєш сердешну дівчину?

Брейд ніби не чув його слів.

— Хто підслуховував вас, Роберто?

— Я вже сказала вам — ніхто. Звідки мені знати?

— А може, він? — Брейд різко повернувся і вказав пальцем на Кепа Ансона.

Розділ 14

— Що все це означає? — заревів Ансон, і якусь хвилину вся група нагадувала німу сцену. Брейд із пальцем, скерованим на Ансона, обурений Кеп Ансон із зведеним догори ціпком, Роберта з повними сліз очима і Дохені, що спостерігав за всіма з олімпійським спокоєм.

Кінець кінцем Брейдові довелось опустити руку. Він був у замішанні. Адже його імпровізація була майже бездоганна. Брейд знав, що Ансон з'явиться точно о п'ятій, і навмисне нагнітав нервове напруження, щоб зразу після його приходу, коли нерви в Роберти будуть напнуті, як струни, зненацька перекинути весь тягар звинувачень на Кепа Ансона.

Чого ж сподівався Брейд? Що Ансон надломиться і сам визнає свою провину? І що таким робом Брейд добуде докази для лави присяжних?

Атож. Він змусив себе повірити в удачу. Він справді сподівався на такий кінець.

— Ай справді, професоре,— озвався нарешті Дохені,— що все це означає.

— Це зробив Кеп,— відповів Брейд. На душі йому було важко.

— Що зробив? — запитав Кеп.

— Убив Ральфа. Ви вбили Ральфа, Кепе!

— Це наклеп! — обурено вигукнув Ансон.

— На жаль, це правда,— сказав Брейд, відчуваючи, як його охоплює пригніченість. "Як зараз найкраще діяти, як довести злочин?"

— Ви, Кепе, чули суперечку Роберти з Ральфом. Бо хто ще блукає проти ночі коридорами кафедри? Таку звичку маєте тільки ви, маєте, відколи я вас пам'ятаю. Отже, ви дізналися, що Ральф підтасовує дані.

— Те, що ти так гадаєш, зовсім не означає, що так воно і є насправді, Брейде. Зрештою, коли б навіть було й так, яке це має значення?

— Має, бо Ральф був мій учень, а я ваш! — Брейд підвівся, пронизуючи старого очима. Здавалось, у цю мить решта світу для них не існувала, були тільки вони, з'єднані незримою ниткою схрещених поглядів.

— Ральф кидав тінь на мене, а отже, і на вас. Була поставлена на карту ваша фахова честь.

— Моїй фаховій честі,— голос Ансона затремтів,— нічогісінько не загрожує. Ніщо не може її заплямувати.

— А я думаю інакше. Все своє життя ви берегли її, як зіницю ока, берегли відчайдушно. Згадайте, що сказав сьогодні вранці про вас Кінскі. Ви проголосили себе капітаном на кораблі науки. Ви були капітан, а ваші аспіранти — корабельна команда. А капітан корабля у відкритому морі владен над життям і смертю своїх підлеглих. Правду я кажу, капітане?

— Не розумію, куди ти гнеш.

— Ви завжди прагнули розпоряджатися життям і смертю своїх учнів і, якщо й не показували цього, то в підсвідомості таке прагнення засіло міцно — чи ж не тому ви так любили своє прізвисько, Кеп?

І ось ви раптом довідуєтесь, що ваш учень, бо аспірант вашого учня — завжди і ваш учень, вчинив найгірший науковий гріх, гріх непрощенний, смертний. І ви засудили його до смертної кари. Ви просто

не мали вибору, бо якби Ральф залишився жити і про його шахрайство дізналися, ваша честь...

— Ви вважаєте, професоре,— голос Дохені пролунав так несподівано, аж усі здригнулися,— що цей старий пробрався у лабораторію вашого хлопця і підмінив ті колбочки?

— Він має універсальний ключ до всіх приміщень,— відказав Брейд.

— А звідки він міг знати, чим займатиметься тоді чи тоді ваш аспірант? Хіба він заходив туди регулярно і переглядав його щоденники?

— Ні. Не було потреби. Він частий гість у моїй лабораторії. Приміром, я застав його тут у п'ятницю, повернувшись із лекції. І сьогодні вранці він теж тут був, коли я повернувся після занять. Власне, ви самі щойно мали нагоду переконатись у цьому, коли Ансон зайшов сюди, відімкнувши двері своїм ключем. А копії Ральфових робіт із підробними даними, як, зрештою, і всі інші документи такого роду, зберігаються тут, у моєму кабінеті. І в щоденниках Ральф дуже ретельно описує, як він проводив експерименти, згадує й про те, що завчасу готує хімікати для всієї серії дослідів. Тож Кеп добре знав, як діяти, і вчинив злочин. Скрупульозний сам, він не тільки легко у всьому розібрався, а й зумів скористатися з Ральфової скрупульозності.

— Все це лише голослівні заяви,— відрубав Ансон,— я навіть не відповідатиму на них.

— Коли Ансон дізнався, що я збираюся продовжувати Ральфову роботу...— Брейд робив відчайдушні зусилля, щоб довести викриття до кінця, але мусив урвати. Набрав у груди повітря, витяг хустинку, витер спітніле чоло і тільки тоді повів далі: — Ви силкувалися відмовити мене, Ансоне, пробували зацікавити іншою роботою. Пригадуєте розмову про порівняльну біохімію? Коли ж ці спроби закінчилися невдачею, ви й мені

склали смертний вирок. Адже я теж міг зганьбити ваше ім'я, отож ви й поклали...

Зненацька підвівся Дохені. На його широкому обличчі виразно малювалася тривога.

— Не хвилюйтеся, професоре,— лагідно озвався він,— заспокойтесь і говоріть про щось одне. Адже йдеться про Ральфову справу. Ось і тримайтеся цієї теми. Тільки цієї.

Брейд знову витер хустинкою обличчя.

— Гаразд,— погодився він,— я триматимусь одного. Зараз я наведу один факт, неспростовний доказ у Ральфовій справі.— Оця людина,— його палець, скерований на Ансона, тремтів,— невільник часу. Щоправда, всі викладачі почасти такі невільники, але в нього це перетворилося на манію. Він завжди точно дотримується призначеного часу зустрічі. Зрештою, ми мали нагоду переконатися, що й сюди Ансон увійшов рівно о п'ятій, хвилина в хвилину.

— Так, я зауважив це,— підтвердив Дохені.

— Всі завжди повинні пристосовуватись до нього. Ми приходимо на зустріч з ним у точно визначений час, бо він так вимагає. Нема тобі прощення, коли опізнишся. Але минулого четверга, коли він призначив мені зустріч о п'ятій, я не міг з'явитися точно, бо через Ральфову смерть надовго затримався на кафедрі. Звідки ви це знали, Кепе? Як могли передбачити, що саме цього, а не якогось іншого дня я не прийду, як умовлялися, хоча досі я завжди був точний, зустрічаючися з вами? Хіба я коли-небудь пропустив хоч одну зустріч? Чому ж ви все-таки вирішили, що саме цю зустріч я пропущу?

— Про що це ти говориш? — зневажливо кинув Ансон.

— У четвер по обіді,— вів далі Брейд,— рівно о п'ятій, йдучи на домовлену зі мною зустріч, на вулиці перед моїм будинком ви перестріли мою доньку Джінні. В університеті того дня вас не було зовсім. І ніхто не повідомляв вас про випадок із Ральфом. Одначе ви, вручаючи Джінні частину рукопису своєї книжки, сказали: "Віддаси цю течку татові, коли він повернеться додому". Звідки ви взяли, що я не вдома?

— Але ж тебе справді не було тоді вдома,— сказав Ансон.— Ти ж не заперечуватимеш цього?

— Так, не було. Безперечно. Але звідки ви знали? Ви ж не запитували у Джінні, чи я вдома? Ви навіть не підійшли до вхідних дверей. Ви просто вручили рукопис і сказали: "Передай батькові, коли він повернеться додому..." "Коли він повернеться додому..." Отже, ви знали, що я не з'явився на зустріч, уперше за весь час. Ви знали, що Ральфова смерть затримала мене на кафедрі. Але як ви могли знати це, Кепе? Звідки могли знати, Кепе?

— Не кричи на мене, будь ласка! — кинув Ансон.

А Брейд не вгавав:

— То ви влаштували мені побачення зі смертю. Ви знали, що Ральф уже мертвий, бо підсипали отрути в колбу, що мала бути використаною в четвер. Ви знали: я неодмінно знайду труп, обходячи, як завжди, лабораторії своїх аспірантів, щоб попрощатися з ними перед тим, як іти додому. Ви були певні, що я зроблю такий обхід, бо знали, що це стало однією з моїх звичок, запозичених у вас. Та навіть знаючи, що я спізнюся, ви лишились вірним своїй пунктуальності і прийшли в умовлений час, щоб передати рукопис.

— Всі ці міркування нічого не варті, що тебе нема, я дізнався від твоєї дочки.

— Ви не питали її.

— Помиляєшся, питав.

— Ні, Кепе! Вона ясно мені сказала, що ви попросили передати мені рукопис, коли я повернуся додому. Пригадавши сьогодні вранці ту розмову з Джінні, я подумав, що вона, може, передала не всю розмову з вами. Я зателефонував до неї у школу і попросив Джінні переповісти її ще раз. Я змусив її зробити це кілька разів. Ви не питали її, чи я був удома. Ви були певні цього. Бо просто знали!

Ансон звернувся до Дохені:

— Гадаю, моє слово важитиме більше, ніж слово дитини. Вона просто не пам'ятає. Зрештою, як вона може пам'ятати всі ті слова, якими ми обмінялись при випадковій зустрічі чотири дні тому?

— Схоже,— сказав Дохені, звертаючись до Брейда,— що професор Ансон має рацію. Суд присяжних не вважатиме цей факт доведеним.

— Але ж я повністю розкрив у цій справі все,— наполягав на своєму Брейд,— мотив злочину, обставини, що сприяли йому, перебіг подій. Все логічно, все узгоджується, все вказує, що вбивця Кеп Ансон.

— Справді, все, що ви казали, вказує на нього,— згодився Дехені,— але фактів чи обставин, що лише б указували на когось, може бути багато. Я, наприклад, міг би висунути версію, в якій усе вказувало б, що злочинець саме ви, професоре, чи, скажімо, ця молода особа, чи ще хтось. Чи не виникає чогось такого, коли ви проводите хімічні досліди? Адже, щоб пояснити дані досліджень, ви спершу висуваєте багато різних теорій?

— Атож, таке трапляється,— мляво погодився Брейд.

— Але вірогідна лише одна з них, слушність її доведуть конкретні наслідки багатьох експериментів. Тому всі ваші логічні обґрунтування гарні й переконливі, коли ви їх викладаєте, але ви, напевно, були б дуже вражені, побачивши, як адвокат ущент зруйнував би ці ваші логічні споруди, якби матеріалом звинувачення були тільки вони, й нічого більше.

Брейд похнюпився. Він зробив усе що міг, але цього виявилось замало.

А Дохені вів далі:

— Звичайно, я міг би забрати професора Ансона на допит, але це було б принаймні некоректно, якби він виявився невинним. Професор — людина видатна, світило у своїй галузі, і, щоб зважитись на такий крок, я повинен мати якийсь вагомий доказ, а не просто набір логічних міркувань. Я мушу мати якусь солідну, вагому підставу, як ось, скажімо, оця штуковина,— тут Дохені урвав і гримнув кулаком по кисневому балону, аж той загув.— Щось таке, що можна помацати, покрутити.— З цим а словами він рішуче взявся за ручку головного вентиля...

З жахом в очах Ансон зірвався на ноги й замахнувся ціпком.

— Геть звідти! Облиш вентиль, дурню ти неприторенний! — Ціпок свиснув у повітрі.

Різко повернувшись, Дохені спритно перехопив ціпок і притяг Ансона до себе.

— З балоном щось негаразд, професоре Ансон? — лагідно запитав він.— Як ви про це дізналися?

Змішані почуття безнадії, зневіри, приреченості невпізнанно змінили обличчя Кепа Ансона, він зразу ніби постарів на кілька років.

— Звідки ви знаєте, що з балоном не все гаразд? — знову, але вже вимогливо, запитав Дохені.

— Це ви отруїли Ральфа! Вбивця! — зойкнула Роберта і кинулась до Ансона, але Брейд міцно схопив її за плечі.

— Ральф заслужив на таку кару, бо зрадив науку! — рвучко повернувшись до дівчини, прохрипів Ансон.

— Отже, ви признаєтеся, що отруїли Ральфа? — офіційним тоном запитав Дохені.— Тут присутні свідки, професоре, тож усе, що ви сказали, стане матеріалом справи про вбивство Ральфа Нойфельда.

— Я, мав почати з нього,— Ансон показав на Брейда і вів далі, зриваючись на крик.— Причина всього — твоє невігластво! Ще в п'ятницю вранці я сказав, що у всьому винен ти. Бо тільки такий бовдур, як ти, міг допустити, щоб аспірант підробляв наслідки досліджень. Ти склав йому смертний вирок.— Нестямний Ансонів крик на останніх словах перейшов майже в шепіт.— Так, це я отруїв Ральфа Нойфельда.

І старий безсило впав у крісло.

Вони залишились у кабінеті вдвох — Дохені та Брейд. Дохені вимив руки і тепер енергійно витирав їх паперовим рушником.

— Його покарають дуже суворо? — запитав Брейд.

Ворожість помалу розвіювалась, і Кеп знову вбачався йому давнім Кепом, старим симпатичним диваком і водночас видатним хіміком, не тільки його вчителем, а й майже батьком. Він уявив собі старого у в'язниці, зганьбленого...

— Гадаю, судового процесу може й не бути,— урвав Брейдові думки Дохені і вимовно постукав себе по чолу куцим товстим пальцем.

Брейд сумно похитав головою.

— Послухайте, професоре,— вів далі Дохені,— я радий, що моя перша думка про вас була слушна. І мені дуже шкода, що часом я улягав сумнівам.

— Що вдієш, без сумнівів годі уявити ваш фах.

— Що правда, то правда. А ще мушу додати, що ви, як на аматора, провели розслідування збіса майстерно.

— Я? — недовірливо всміхнувся Брейд.

— Так, ви. Адже саме ви розкрили справу. Якби я мав у своєму розпорядженні всі ті факти, що мали ви, то теж викрив би злочинця, але, боюсь, не так спритно й не так швидко.

— Знаєте, Дохені,— задумливо мовив Брейд,— на споді душі підозра ворухнулась у мене ще тоді, коли дочка переказала Ансонові слова. Та у мене просто в голові не вкладалося, що він здатен на злочин, тож я просто прогнав ці думки. О господи! Виявивши гліцерол на різьбі кисневого балона, я теж спершу запідозрив Кепа, але потім така думка видалась мені сміховинною. Зрештою, подумав я, на кий біс йому це робити? Це було відразу після розмови з Кепом, коли я збирався продовжити Ральфові дослідження, а старий настійно відмовляв мене ...від цього. Звідки я тоді міг знати, що Кеп знає про Ральфове шахрайство і усвідомлює, що на карту, фактично, поставлено його репутацію відомого хіміка, що його слава під загрозою.— Він похнюпився.

— І коли ж ви нарешті прозріли? — запитав Дохені.

— Сьогодні, коли почались лабораторні заняття,— відповів Брейд,— і поштовх дала одна абищиця. Я саме подумав, наскільки ми, викладачі,

зв'язані часом, а ця залежність від часу завжди асоціюється у мене з Кепом. Аж ось один із студентів вручив викладачеві на перегляд звіт про попередні роботи, і цей епізод нагадав мені подібну ситуацію — коли Ансон вручав Джінні течку з рукописом і попросив передати мені. Далі досить було дещо обміркувати, і все стало на свої місця.

— Як я вже казав, розслідування проведено блискуче,— повторив Дохені,— але ви мало не зіпсували справи, коли почали говорити зайве. Ви мене розумієте?

— Ні.

— Як детектив-аматор ви допустилися однієї похибки. Ви хотіли викласти старому геть усе, що вам пощастило викрити, а якраз цього й не слід було робити. Бо злочинець, якщо він справді злочинець, і так знає все про злочин. Розумієте? В жодному разі не можна розкривати всіх карт. Конче треба щось свідомо опустити. Скажімо, про кисневий балон. А ви ледь не виклали йому й ці факти. І якби я вчасно вас не зупинив, справа напевно була б зіпсована. І чим би тоді все скінчилось?

Підозрюваному звичайно розповідають лише частину з того, що відомо. І якщо він справді злочинець, а отже, знає всі обставини, то в стані нервового збудження просто не може добре запам'ятати, що саме йому повідомлено, а що ні. Отоді-то й треба повести справу так, щоб розмова перейшла на обставини, не повідомлені йому, тобто свідомо наготувати йому пастку. Розумієте? І тоді він неодмінно зрадить себе, як це й сталося з Ансоном, коли він виказав себе з головою, намагаючись не допустити вибуху кисневого балона, про який не було сказано жодного слова.

— Що ж, щиро дякую вам за допомогу, містере Дохені.

Детектив знизав плечима:

— Звичайний професійний прийом. Старий як світ. Зрештою, всі путні прийоми старі. Інакше й бути не може. А тепер, професоре, нам, мабуть, чи не пора прощатись. Сподіваюсь, більше не зустрінемось. В усякому разі в такій справі, як оця.

Брейд неуважно потис руку Дохені, розглядаючись по кабінету, наче бачив його вперше.

— Знаєте, містере Дохені, все це тривало десь близько ста годин. Не довше.

— Б'юсь об заклад, час видався вам значно довшим.

— Ніби минуло ціле життя,— погодився Брейд.

— Як ця справа вплине на ваше становище, на роботу? — спитав Дохені, злегка похиливши голову набік.

— Як уплине? Знаєте,— Брейд коротко і якось шорстко засміявся,— правду кажучи, мене це зараз не обходить. Відколи я дізнався, що роботу фактично втрачено, у мене наче камінь з душі спав. Навіщо клопотатись тим, що вже втрачене? Тож я справді відчув полегкість. Як ви гадаєте, це добре?

— Не знаю чи добре, але я розумію вас, професоре.

— Коли Кеп запевнив, що я не маю жодної надії на поновлення контракту...— Брейд раптом урвав і замислився. Цікаво, чи не збрехав йому Кеп? Чи й справді Літлебі вирішив не поновлювати угоди? Чи це не Кетова вигадка, щоб відвернути Брейда від Ральфової роботи, один із засобів психологічного тиску? Зрештою, і сьогоднішнє примирливе повідомлення Літлебі...

Але досить турбуватись цим. З легкою душею Брейд усвідомив, що йому врешті-решт і справді байдуже, як розвиватимуться події далі.

— Мені байдуже, чи поновлять угоду,— провадив він.— Занадто довго моє життя полягало в тому, щоб постійно стримуватись і намагатись бути непомітним. Тим часом, виявляється, збіса цікаво чинити опір, боротись. Саме відсіч Ранке та Фостерові показала мені, чого можна домогтися, коли відпадає потреба переховуватись і можна дозволити собі бунт. Але ви нічого про це не знаєте.

Дохені уважно слухав Брейда, й очі його променіли цікавістю, наче очі дослідника аматора, що вивчає стосунки між людьми.

— Викриття злочину теж була боротьба, пекельно важка боротьба з вашого боку, професоре,— кинув Дохені.

— Так, справді боротьба,— підхопив Брейд з раптовим припливом енергії. Ненастанна боротьба перед лицем загрози втратити роботу й сім'ю й потрапити на електричний стілець. А все ж я переміг,— повільно закінчив він.

— І то переконливо,— додав Дохені.

Брейд засміявся, засміявся легко, радісно. Згадав про Літлебі. Цей жалюгідний слинько тепер не оббереться клопоту. Адже саме до очолюваної ним кафедри належали і вбивця, і його жертва. І Літлебі доведеться йти з цією паскудною справою до декана факультету, до цього брутального деспота, що ховає своє нутро за ґречною усмішкою. Деканові, своєю чергою, доведеться відбути розмову з ректором університету. Ректор даватиме пояснення членам ради опікунів, і врешті за всіх візьмуться газетярі.

Ніхто в цьому суспільстві не може почуватися безпечно й певно. Кожен має свої проблеми.

І доля усміхається лиш тому, хто має мужність боротись.

Так, як боровся Брейд. Бо він мав таку мужність.

— Пора вже додому,— озвався Брейд,— а то знову повернуся пізно, а ще треба розповісти про все Доріс.

— Про дружину не клопочіться,— сказав Дохені,— я бачив, що ви надто схвильовані, аби подумати про неї, тож сам зателефонував до неї і повідомив, що все гаразд, але ви, мабуть, трохи затримаєтесь. Я гадав, що можуть подзвонити з поліції і попросять вас прийти, щоб уточнити деякі подробиці.

Брейд здивовано глянув на Дохені.

А той вів далі:

— Але схоже, вони вже не подзвонять, тож ви можете йти додому. Якщо ви мені будете потрібні, я знаю, де вас знайти.

— Будь ласка. Дуже вдячний вам за все, містере Дохені.

Вони знову потисли один одному руки і разом вийшли з кабінету. Відтак Брейд звернув до сходів, якими можна було спуститися просто до виходу на паркінг.

Обернувшись, він гукнув навздогін детективові:

— Містере Дохені, хоч це й може видатися дивним, але саме тепер, уперше за багато років, я почуваюся певно. Незалежно від того, що станеться з моєю роботою. Певність нарешті поселилася в належному місці. Отут.— І Брейд постукав себе в груди.

Брейд збіг по сходах, байдужий до того, чи детектив зрозумів його.

Він повертався додому, до Доріс. Уперше певний у собі.